

INWENTARYZACJA ZASOBÓW PRZYRODNICZYCH ZWIĄZANYCH Z KULTURĄ WOŁOSKĄ W MAŁOPOLSCE

Dr. Piotr Sadowski

Kraków, lipiec 2018

Projekt „Szlak Kultury Wołoskiej” współfinansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

WSTĘP

W krajobrazie południowej Małopolski silne piętno odcisnęła kultura pasterska, która przybyła na te tereny w XIV – XVI w. wraz z ludnością wołoską. Ślady kultury wołoskiej przetrwały do dziś w postaci różnorodnych form przyrodniczo-krajobrazowych: układów osadniczych oraz towarzyszących im terenów dawnego i współczesnego wypasu zwierząt. Zależą one od typu krajobrazu (góry niskie, góry średnie, góry wysokie, pogórza i kotliny śródgórskie) i zarazem są charakterystyczne dla grup ludności, zamieszkujących poszczególne subregiony. Koncentrują się one w południowych powiatach województwa, osiągając największe natężenie w powiecie suskim, nowotarskim oraz tatrzańskim, w południowej części powiatów: limanowskiego, nowosądeckiego i gorlickiego, a także fragmentarycznie w powiecie wadowickim i myślenickim.

W celu zbadania walorów przyrodniczych Małopolski, związanych z kulturą pasterską, posłużono się metodą preselekcyjną. Na podstawie studiów literatury dotyczącej szeroko rozumianej kultury pasterskiej oraz opracowań przyrodniczych, w dużej mierze dotyczących górskich parków narodowych regionu, wytypowano najbardziej charakterystyczne lokalizacje związane z kulturą pasterską. Stanowią je m.in. miejscowości lub ich części, polany i inne górskie tereny wypasowe – w tym tereny czynnego wypasu owiec – oraz obiekty przyrody nieożywionej. Przy ich wyborze kierowano się kryterium reprezentatywności oraz dostępności, tj. możliwością dotarcia na miejsce drogą jezdnią lub szlakiem turystycznym, jak również estetyką wizualną krajobrazu. W dalszym etapie przeprowadzono badania terenowe, podczas których sporządzono dokumentację fotograficzną. Równolegle wytypowano charakterystyczne dla kultury pasterskiej elementy przyrody żywej, występujące nierównomiernie na całym obszarze badań: zespoły roślinne, na których wypas był prowadzony bądź wręcz kształtujące się pod jego wpływem, a także charakterystyczne gatunki roślin i zwierząt. Na podstawie badań wytypowano 30 miejsc reprezentatywnych dla kultury pasterskiej, 10 obiektów przyrody nieożywionej, 25 elementów przyrody żywej oraz 5 istniejących szlaków turystycznych nawiązujących tematycznie do kultury pasterskiej.

Jednym z najbardziej dostrzegalnych przejawów współczesnej kultury pasterskiej jest wypas dużych stad owiec, stanowiących tak jak przed wiekami źródło wełny i mleka, które używa się do wyrobu produktów regionalnych. Wypas ten, powszechnie kojarzony z Podhalem, a szczególnie okolicami Zakopanego, jest prowadzony także w sąsiednich regionach górskich. Wykorzystuje się w tym celu część dawnych terenów pasterskich, przeważnie tych położonych bliżej miejscowości (Zawoja, Szczawnica, Łomnica-Zdrój, Wojkowa). Terenom wypasowym często towarzyszą bacówki (np. w rejonie Lipnicy Wielkiej, Czarnego Dunajca czy Łapsz Wyżnych).

Charakterystyczną formą współczesnego użytkowania terenów pasterskich jest tzw. wypas kulturowy, prowadzony na wytypowanych obszarach w trzech parkach narodowych: Tatrzańskim, Gorczańskim i Pienińskim. Objęcie ochroną dużych powierzchni obszarów górskich spowodowało

zamknięcie ich dla tradycyjnych form gospodarowania. Szybko jednak zauważono, że zaprzestanie użytkowania górskich pastwisk powoduje ich zarastanie, a tym samym zmniejszenie różnorodności biologicznej. Aby temu zapobiec, od 1981 r. na części polan tatrzańskich przywrócono ograniczoną, zrównoważoną gospodarkę pasterską. W Gorcach i Pieninach, gdzie wypas kulturowy wprowadzono później, ogranicza się on do pojedynczych hal (Polana Wzorowa w GPN i Hala Majerz w PPN). Dziś kulturowy wypas owiec dla turystów licznie odwiedzających małopolskie parki narodowe stanowi najlepszą okazję do zetknięcia się z żywą kulturą pasterską.

W ciągu wieków użytkowania terenów górskich przez osadników wołoskich, jak i ludność przejmującą wołoskie tradycje pasterskie, wykształciły się specyficzne typy użytkowania ziemi. Na Łemkowszczyźnie stosowano wypas sezonowy na rozległych pastwiskach, położonych powyżej zabudowań wsi (np. Zdynia, Długie, Bartne). W Beskidzie Żywieckim, Gorcach czy Beskidzie Sądeckim charakterystycznym elementem krajobrazu pasterskiego są polany, wykarczowane bądź wypalone pośród lasów, położone nierzadko na górskich grzbietach i posiadające duże walory krajobrazowe. Na szczególną uwagę zasługuje tutaj: Hala Kucałowa pod Policą w Beskidzie Żywieckim, Polana Stumorgowa na Mogielicy, czy też polany Srokówki i Jaworzyna Kamienicka w Gorcach. W Tatrach i na Babiej Górze wypas prowadzono także na terenach położonych powyżej górnej granicy lasu – na tej wysokości, ponad 1500 m n.p.m. położona jest np. słynna Hala Gąsienicowa, dawna Hala Pańszczyca czy górne partie Hali Goryczkowej i Hali Tomanowej, a także najwyższy w masywie babiogórskim szczyt Diablaka. Na Podhalu i Orawie do wykorzystywano w tym celu także mniej urodzajne tereny na obrzeżach wsi, w sąsiedztwie torfowisk (np. Puścizny Małej czy torfowiska Baligówka).

Od połowy XX w. w regionie notowany był szybki regres pasterstwa, a na terenach wypasowych zaznaczyła się naturalna sukcesja lasu. W krajobrazie przejawiało się zanikiem wielu polan, znanych z dawnych źródeł kartograficznych. Po wielu z nich przetrwały tylko nazwy terenowe. Współcześnie, wobec rosnącej popularności związanych z pasterstwem produktów regionalnych, na części obszaru małopolskich Karpat mamy do czynienia z renesansem hodowli owiec. Również w obszarach chronionych niektóre polany, na których nie prowadzi się wypasu kulturowego są regularnie koszone w celu zachowania ich bioróżnorodności (tego rodzaju zabiegi ochrony czynnej prowadzi się na licznych polanach reglowych w Gorczańskim Parku Narodowym oraz łąkach Pienińskiego Parku Narodowego). Dzięki tym działaniom, mimo znacznego zubożenia ilościowego dawnych terenów wypasowych, ich najcenniejsze fragmenty mogą być zachowane dla przyszłych pokoleń.

Z pasterstwem związane są również specyficzne elementy świata roślin i zwierząt. Są to półnaturalne zespoły pastwisk i łąk, z charakterystyczną dla nich roślinnością. Niektóre gatunki, takie jak szafran spiski – czyli krokus – są powszechnie kojarzone z góorskimi polanami. W świecie zwierząt związanych z gospodarką pasterską można wyróżnić dwie grupy. Pierwszą stanowią uszlachetniane od wieków gatunki zwierząt hodowlanych, tj. bydło domowe oraz owca rasy cakla, stanowiąca w regionie beskidzko-podhalańskim osobną odmianę, będącą potomkiem cakli wołoskiej. Owce podhalańskie są niemal wyłącznie białe, co wynika z wielowiekowej, selektywnej hodowli ukierunkowanej na otrzymywanie białej wełny. Beskidzkie cakle były nieco większe i miały często umaszczenie czarne – współcześnie ma miejsce restytucja „czarnej owcy” w dolinie Popradu, gdzie pretenduje ona do miana markowego produktu Sądeckizny. Nieodłącznym towarzyszem pasterzy pozostaje pies – owczarek. Drugą grupę zwierząt stanowią duże karpackie drapieżniki, stanowiące zagrożenie dla pasących się stad, takie jak niedźwiedź i wilk.

Na území južného Malopolska zanechala výrazné stopy pastierska kultúra, ktorá prišla na toto územie v XIV.-XVI. storočí spolu s vlaskou populáciou. Stopy vlaskej kultúry sa zachovali až dodnes v rôznych prírodno-územných podobách napr. osídlia spolu s pastvinami z minulých i súčasných dôb. Závisia od typu územia (nízke, stredné alebo vysoké hory, pohoria a kotliny) a zároveň sú charakteristické pre skupinu ľudí, obývajúcich jednotlivé subregióny. Sústreďujú sa v južných okresoch vojvodstva (kraja), dosahujúc najvyššiu hustotu v suskom, novotarskom a tatranskom okrese, v južných častiach okresov: limanovský, novosadecký a gorlický a tiež čiastočne v okresoch wadowickom a myslenickom.

Na preskúmanie prírodných hodnôt Małopolska, spojených s pastierskou kultúrou, bola použitá metóda náhodného výberu. Na základe štúdií literatúry týkajúcej sa všeobecne známej pastierskej kultúry a prírodopisných prác, zaoberajúcich sa vo veľkej miere horskými národnými parkmi regiónu, boli vytypované najcharakteristickejšie miesta spojené s pastierskou kultúrou. Patria sem okrem iného obce alebo ich časti, poľany a iné horské terény využívané ako pasienky - vrátane dodnes používaných a prvky neživej prírody. Ich výber sa riadil kritériom reprezentatívnosti a dostupnosti, t.j. možnosťou dosiahnuť po ceste alebo po turistickom chodníku, ako aj vizuálnou krásou prírody. V ďalšej fáze sa uskutočnili terénne štúdie, počas ktorých bola vyrobená fotodokumentácia. Súčasne boli vytypované prvky živej prírody, charakteristické pre pastiersku kultúru, vyskytujúce sa nepravidelne v celej oblasti výskumu: rastlinné spoločenstvá, na ktorých sa pasenie vykonávalo alebo boli formované vplyvom pasenia a taktiež charakteristické druhy rastlín a zvierat.

Na základe výskumu bolo vybraných 30 miest reprezentujúcich pastiersku kultúru, 10 objektov neživej prírody, 25 prvkov živej prírody a 5 existujúcich turistických chodníkov, tematický naväzujúcich na pastiersku kultúru. Jedným z najvýraznejších prejavov súčasnej pastierskej kultúry je pasenie veľkých stád oviec, ktoré boli stáročia zdrojom vlny a mlieka, používané na výrobu regionálnych výrobkov. Tento druh pasenia, spájaný s Podhalím - konkrétne s okolím Zakopaného, sa vykonáva i v susedných horských oblastiach. Na tento účel sa využíva časť bývalých pastvín, najmä tie, ktoré sa nachádzajú blízko obcí (Zawoja, Szczawnica, Łomnica-Zdrój, Wojkowa). Súčasťou pastvín sú často pastierske chaty – salaše. (napr. v okolí Lipnica Wielka, Czarny Dunajec alebo Łapsza Wyżna).

Charakteristickou formou spoločného využívania pastierských území je tzv. kultúrny výpas, ktorý sa vykonáva na vybraných územiach troch národných parkov: v Tatranskom, Gorczanskom a Pieninskom. Ochrana rozsiahlych povrchov horských oblastí mala za následok ich uzavretie pre tradičné formy hospodárenia. Rýchlo však bolo spozorované, že ukončenie využívania horských pastvín spôsobilo ich zarastanie a tým i zníženie biodiverzity. Aby sa tomu zabránilo, od roku 1981 bolo prinavrátené časti tatranských polian obmedzené, vyvážené pastierstvo. V Gorcoch a Pieninách, kde bol zavedený kultúrny výpas neskôr, sa obmedzuje na vybrané horské lúky (Poľana Wzorowa a GPN a Hala Majerz v PP). Dnes je pre turistov, ktorí navštevujú malopolské národné parky, kultúrny výpas oviec najlepšou príležitosťou ako sa stretnúť so živou pastierskou kultúrou.

Počas storočí využívania horských oblastí vlaskými osadníkmi ako aj obyvateľmi, ktorí prevzali vlaské pastierske tradície, sa vyvinuli špecifické spôsoby využívania zeme. Na Lemkovščine sa používala sezónna pastva na rozľahlých pastvinách, nachádzajúcich sa nad obcami (napr. Zdynia, Dlugie, Bartne). V Beskide Žiwieckom, Gorcanoch či Beskide Sadeckom sú charakteristickou črtou pastierskeho územia poľany, vyklčované alebo vypálené medzi lesmi, často sa nachádzajúce na horských hrebeňoch a majúce veľkú územnú hodnotu. Zvláštnu pozornosť si zaslúžia hlavne: Kucalowa pod Polica v Beskide Žywieckom, Poľana Stumorgowa na Mogielcu, ale aj poľany Srokowki a Jaworzyna Kamienicka v Gorcach. V Tatrách a na Babiej Hore sa páslo na území nachádzajúcom sa nad hornou hranicou lesa – na tejto výške, vyše 1500 m.n.m. sa nachádza napríklad známa hoľa Gąsienicowa, stará hoľa Pańszczyca alebo vrchná časť holí Gorczykowej a Tomanowej a tiež najvyšší vrch v babiohorskom masíve Diablak. Na podhalí a Orave sa na tieto účely používali i menej úrodné územia na okrajoch dedín, v susedstve rašelinísk alebo močarísk (napr. Puscizna mała alebo Baligowka)

Od polovice 20. storočia môžeme sledovať rýchly ústup pastierstva v regióne a na spásaných územiach bol zaznamenaný prirodzený nárast lesa. Prejavilo sa to zánikom mnohých polian, známych zo starých kartografických zdrojov. Po mnohých zostali už iba názvy. V súčasnosti, vzhľadom k rastúcej popularite regionálnych výrobkov súvisiacich s pastierstvom, dochádza na časti malopolských Karpát k renesancii chovu oviec. Taktiež na chránených územiach, kde sa nevykonáva kultúrny výpas, sa pravidelne kosí kvôli zachovaniu biodiverzity (tento spôsob ochrany sa vykonáva na mnohých poľanách v Gorczanskom národnom parku a lúkach Pieninského národného parku). Vďaka tejto činnosti, môžu byť pre ďalšie pokolenia zachované najcennejšie časti území i napriek zúboženiu veľkej rozlohy starých pasienkov.

S pastierstvom sa spájajú taktiež špecifické aspekty rastlinného a živočíšneho sveta. Sú to takmer nedotknuté sústavy lúk a pastvín, s charakteristickou vegetáciou. Niektoré druhy, ako šafrán spišský – čiže krokus – sa často dáva do súvisu s horskými poľanami. Vo svete zvierat pastierskeho hospodárstva rozlišujeme dve skupiny. Prvá sú stáročiami šľachtené hospodárske zvieratá dobytok a ovca plemena cakla, tvoriaca v beskidsko-podhalanskom regióne osobitný druh, potomok cakly vlaskej. Podhalanské ovce sú takme úplne biele, čo vyplýva zo stáročného výberového chovu zameraného na získanie bielej vlny. Beskydské cackle boli o niečo väčšie a mali často čierne sfarbenie vlny – v súčasnej dobe prebieha v doline Popradu návrat „čiernej ovce“, a ašpiruje na značkový výrobok Ziemie Sadeckej. Nerozlučným spoločníkom pastierov zostáva pes – ovčiak. Druhú skupinu tvoria veľké karpatské dravce, predstavujúce hrozbu pre pasúce sa stáda, ako sú medveď a vlk.

METODOLOGIA

Prace nad inwentaryzacją walorów przyrodniczych programowanego Szlaku Kultury Wołoskiej trwały od początku maja do końca lipca 2018 r. Składały się z pięciu etapów:

- I. prace przygotowawcze,
- II. kwerenda materiałów źródłowych,
- III. wytypowanie obiektów, obszarów i szlaków,
- IV. badania terenowe (czerwiec-lipiec 2018),
- V. podsumowanie wyników i opracowanie dokumentacji (lipiec 2018).

Etap I. Prace przygotowawcze (maj 2018)

Na tym etapie pracy nad projektem przystąpiono do zapoznania się z problematyką Szlaku Kultury Wołoskiej, zgromadzenia materiałów kartograficznych, analizy posiadanej z poprzednich badań dokumentacji fotograficznej i badawczej. Nawiązano także kontakt z osobami oraz instytucjami, które wcześniej prowadziły badania na terenie małopolskich Karpat, które zadeklarowały udostępnienie swojej dokumentacji na temat obiektów przyrodniczych (pracownicy parków narodowych oraz doktoranci Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ).

Etap II. Kwerenda materiałów źródłowych (maj-czerwiec 2018)

W dalszej części przystąpiono do zapoznania się z publikacjami naukowymi oraz popularnonaukowymi – w tym krajoznawczymi – na temat wołoskiego pasterstwa w Karpatach, jego powiązania ze środowiskiem przyrodniczym oraz oddziaływania na nie, a także walorów przyrodniczych badanego terenu. Korzystano przy tym z zasobów Biblioteki Jagiellońskiej, Centralnej Biblioteki Górskiej PTTK w Krakowie oraz bibliotek cyfrowych. Szczególnym rodzajem studiowanych opracowań były monografie regionalne oraz monografie poszczególnych obszarów chronionych – parków narodowych oraz Popradzkiego Parku Krajobrazowego.

Etap III. Wytypowanie obiektów, obszarów i szlaków (czerwiec 2018)

Założony tok postępowania zakładał preselekcyjną metodę pracy, tj. wytypowanie określonej liczby elementów przyrodniczych, miejsc, szlaków i zjawisk związanych z kulturą wołoską. Autor przeprowadził preselekcję dwustopniową – w pierwszej fazie, pod wpływem studiów literatury, wytypował szeroką listę miejsc i zjawisk; w drugiej fazie przeprowadzono szczegółową analizę ich walorów, co spowodowało odrzucenie (wpisanie na listę rezerwową) lokalizacji o walorach

niższych. Ważnym kryterium doboru była dostępność proponowanych obiektów i obszarów – priorytet miały lokalizacje dostępne drogą jezdnią lub szlakiem pieszym¹.

Minimalna liczba miejsc w poszczególnych kategoriach została określona ogólnie. W praktyce, ze względu na trudność wyboru zaledwie kilku elementów wiodących w niektórych kategoriach, liczba ta została przekroczona (tabela 1).

TAB. 1. ZAKŁADANA I ZREALIZOWANA LICZBA ELEMENTÓW PODLEGAJĄCYCH INWENTARYZACJI

kategoria	zakładana minimalna liczba obiektów/zjawisk	liczba obiektów/zjawisk zakwalifikowana do II fazy preselekcji	ostateczna liczba obiektów/zjawisk
krajobrazy pasterskie	nie określono lecz podano przykłady	4 zjawiska	4 zjawiska
miejsca związane z wypasem kulturowym²	5 obszarów	8 obszarów	5 obszarów
hale, polany i tereny wypasowe ważne z punktu widzenia tradycji wypasowych (i/lub aktualnie wypasane)	25 lokalizacji	50 lokalizacji	25 lokalizacji
flora, w tym:			
gatunki charakterystyczne dla terenów wypasowych	10 gatunków	15 gatunków	12 gatunków
charakterystyczne siedliska łąkowe	3 siedliska	10 siedlisk	8 siedlisk
Fauna	5 gatunków	6 gatunków	6 gatunków
obiekty przyrody nieożywionej	10 elementów	10 elementów	10 elementów
Szlaki	2 szlaki	5 szlaków	6 szlaków

W świetle założeń opracowanych dla Szlaku Kultury Wołoskiej, szczególny akcent należało położyć na miejsca zlokalizowane na terenie pięciu powiatów o najsilniejszym, historycznym osadnictwie wołoskim: suskim, nowotarskim, tatrzańskim, nowosądeckim i gorlickim, a także w mieście Nowy Sącz. Podczas wstępnych konsultacji autor zwrócił uwagę na istnienie wpływów wołoskich w południowej części obecnych powiatów myślenickiego i wadowickiego, a także powiatu limanowskiego, na którego terenie znajduje się wiele ciekawych obiektów związanych z pasterstwem wołoskim, w tym znaczna część spośród położonych w Gorczańskim Parku Narodowym.

Przy preselekcji przyjęto założenie, aby najwięcej miejsc znalazło się w powiatach najsilniejszego historycznego oddziaływania kultury wołoskiej, z możliwością dodania miejsc z terenów o wpływach słabszych. Założenie to udało się w pełni zrealizować z tą uwagą, że w granicach miasta Nowy Sącz (udokumentowane, historyczne wzmianki o osadnictwie wołoskim) nie stwierdzono elementów typowo przyrodniczych związanych z kulturą wołoską, a z dwóch obiektów proponowanych wstępnie dla powiatu wadowickiego oba zostały odrzucone w II fazie

¹ Ze względu na trudny, górski charakter analizowanego obszaru wiele miejsc, które mogą być odwiedzane pieszo przez osoby o przeciętnej kondycji, nie jest dostępnych dla osób niepełnosprawnych.

² Przyjęto tutaj oficjalną definicję wypasu kulturowego jako zjawiska występującego w obszarach chronionych w celu utrzymania różnorodności biologicznej – a nie w rozumieniu potoczne tego pojęcia, czyli każdy przejaw współczesnego pasterstwa owiec.

preselekcji. Niektóre analizowane zjawiska dotyczą całego obszaru (niektóre szlaki, krajobraz, siedliska roślin), względnie występują w mniejszym lub większym rozproszeniu (gatunki roślin i zwierząt). Rozkład zakwalifikowanych, pozostałych elementów wg powiatów przedstawiono w tabeli 2.

TAB. 2. LICZBA WYTYPOWANYCH OBIEKTÓW WG POWIATÓW

Kategoria	powiat						
	KSU	KMY	KNT	KT	KLI	KNS	KGR
miejsca związane z wypasem kulturowym	0	0	1	3	1	0	0
hale, polany i tereny wypasowe ważne z punktu widzenia tradycji wypasowych (i/lub aktualnie wypasane)	3	1	7	2	5	4	3
obiekty przyrody nieożywionej	1	0	4	2	2	0	1
szlaki (tylko lokalne)	0	0	1	0	2	0	0
OGÓŁEM:	4	1	13	7	10	4	3

Szczególnie trudnym okazało się wytypowanie odpowiedniej liczby elementów przyrody nieożywionej. Przeważnie obiekty tego rodzaju nie posiadają mocno udokumentowanych związków z pasterstwem – zazwyczaj możemy się ich jedynie domyślać, czasami tym elementem łączącym jest sama tylko nazwa. Okazało się, że obiekty przyrody nieożywionej, a zwłaszcza skały, tradycja ludowa wiąże najczęściej ze zbójnictwem, demonologią, a inskrypcje naskalne z wydarzeniami historycznymi. Z trudem udało się wytypować minimalną liczbę obiektów mających pewne związki z pasterstwem wołoskim, a kilka dalszych odrzucono w II fazie preselekcji (m.in. Jaskinię Obłazkową w Tatrach, co do której przypuszcza się, że pasterze byli jej pierwszymi eksploratorami). Wydaje się jednak, że dalsze badania w tym zakresie pozwolą na rozszerzenie obecnej listy, względnie jej modyfikację, gdyż część zaproponowanych obecnie (z konieczności) obiektów jest niepozorna lub trudna do odnalezienia w terenie.

Każde z wytypowanych zjawisk, obiektów, obszarów czy szlaków oznaczono dla potrzeb opracowania kodem, składającym się z litery oznaczającej kategorię (A-G) oraz numerem porządkowym. Kolejność obiektów wynika z ich posortowania wg powiatów, a następnie gmin – a nie z kolejności alfabetycznej, czy wynikającej z położenia geograficznego.

Kategoria A: Krajobrazy pasterskie

- A.01 pasterstwo transhumancyjne
- A.02 wypas sezonowy
- A.03 polaniarstwo
- A.04 wieś założona na prawie wołoskim

Kategoria B: Miejsca związane z wypasem kulturowym

- B.01 Polana Chochołowska
- B.02 Niżnia Polana Kominiarska
- B.03 Rusinowa Polana
- B.04 Polana Wzorowa
- B.05 Hala Majerz

Kategoria C: Hale, polany i tereny wypasowe ważne z punktu widzenia tradycji wypasowych (i/lub aktualnie wypasane)

- C.01 Hala Barankowa
- C.02 Hala Czarna
- C.03 Hala Kucałowa
- C.04 Polana Sucha
- C.05 Polana Michurowa
- C.06 Polana Stumorgowa
- C.07 Polana Gorc Kamienicki
- C.08 Polana Jaworzyna Kamienicka
- C.09 Hala Turbacz
- C.10 Styrulowa Polana
- C.11 Hala Jamne
- C.12 Harkabuz (wieś)
- C.13 Baligówka (torfowisko)
- C.14 Polana Srokówki
- C.15 Przysłop (przełęcz)
- C.16 Biała Woda (nieistniejąca wieś)
- C.17 Hala Gąsienicowa
- C.18 Polana Głodówka
- C.19 Trześniowy Groń
- C.20 Polana Jaworzyna
- C.21 Hala Łabowska
- C.22 Hala na Wojkowej
- C.23 Wysowa-Zdrój (wieś)
- C.24 Zdynia (wieś)
- C.25 Jasionka (nieistniejąca wieś i dawny PGR)

Kategoria D: Flora

- D.01 bliźniczka psia trawka *Nardus stricta*
- D.02 ciemnyca zielona *Veratrum lobelianum*
- D.03 dziewięciśń bezłodygowy *Carlina acaulis*
- D.04 koniczyna biała *Trifolium repens*
- D.05 kuklik górski *Geum montanum*
- D.06 mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus*
- D.07 sit skucina *Juncus trifidus*
- D.08 szafran spiski (krokus) *Crocus scepusiensis*
- D.09 turzyca mocna *Carex firma*
- D.10 życica trwała *Lolium perenne*
- D.11 gółka długoostrogowa *Gymnadenia conopsea*
- D.12 szczaw alpejski *Rumex alpinus*
- D.13 łąka mieczykowo-mietlicowa *Gladiolo-Agrostietum*
- D.14 łąka bliźniczkowa (psiara) *Hieracio-Nardetum strictae*
- D.15 psiara wysokogórska *Geo montano-Nardetum*
- D.16 młaka kozłkowo-turzycowa *Valeriano-Caricetum flavae*
- D.17 umiarkowanie sucha łąka pienińska *Anthylidi-Trifolietum montanum*
- D.18 traworośla *Poo-Veratretum lobeliani*
- D.19 zespół kostrzewy pstrej *Festuco versicoloris-Seslerietum*
- D.20 pastwisko życicowo-grzebieniowe *Lolio-Cynosuretum*

Kategoria E: Fauna

- E.01 pies domowy (pasterski) *Canis lupus familiaris*

- E.02 owca domowa (cakla) *Ovis aries*
- E.03 bydło domowe *Bos taurus taurus*
- E.04 niedźwiedź brunatny *Ursus arctos*
- E.05 wilk szary *Canis lupus*
- E.06 żmija zygzakowata *Vipera berus*

Kategoria F: Obiekty przyrody nieożywionej

- F.01 Wołowe Skałki
- F.02 Do Smoka
- F.03 Kudłorński Baca
- F.04 Głodna Woda
- F.05 Dursztyńskie Skałki
- F.06 Źródło Danuty
- F.07 Skałka (Skałka Szczawnicka)
- F.08 Lodowe Źródło
- F.09 Wywierzysko Olczyckie
- F.10 Studnia Pasterska

Kategoria G: Szlaki

- G.01 Szlak Architektury Drewnianej
- G.02 Szlak Oscypkowy
- G.03 Szlak Dziesięciu Polan
- G.04 Główny Szlak Beskidzki
- G.05 ścieżka edukacyjna "Na Turbaczyk"
- G.06 Szlak Kultury Wołoskiej w Ochotnicy Górnej

Miejsca te oznaczono na mapie turystycznej, przygotowując także mapy ich szczegółowych lokalizacji w jakości podglądowej oraz odczytując współrzędne GPS.

W podsumowaniu tego etapu należy stwierdzić, że metoda preselekcyjna okazała się być nie do końca doskonałą. Wytypowane miejsca należało wskazać w ciągu 60 dni, a samo typowanie nastąpiło przed rozpoczęciem prac terenowych. W czasie ich późniejszego odwiedzenia, w kilku przypadkach okazało się, że obecny stan wytypowanych walorów nie jest idealny, względnie są tak trudne do odnalezienia czy udostępnienia że właściwie należałoby rozważyć zastąpienie ich innymi propozycjami. Dotyczy to np. zdewastowanego przez gospodarkę leśną rejonu Doliny Lejowej w Tatrach Zachodnich czy niedostępnego w okresie badań źródła „Do Smoka” w Gorcach.

Etap IV. Badania terenowe (lipiec 2018)

Poszczególne miejsca wizytowano, sporządzając ich dokumentację fotograficzną oraz notując spostrzeżenia. Ze względu na trudności pogodowe (upał, deszcze) oraz wymogi formalne projektu (termin realizacji) udało się w ten sposób odwiedzić ok. 70% wytypowanych miejsc – dla scharakteryzowania pozostałych wykorzystano posiadaną wcześniej dokumentację oraz materiały – w tym fotografie – użyczone przez zaprzyjaźnionych badaczy.

W chwili, kiedy zgodnie z procedurą wytypowano stanowiska, siedliska (a ściślej, zespoły roślinności łąk i pastwisk oraz naturalnych hal – roślinności alpejskiej) oraz gatunki oraz można było przystąpić do badań terenowych okazało się, że okres kwitnienia wielu gatunków roślin już minął i są one nieefektywne, czy wręcz niemożliwe do odnalezienia w terenie. W takich przypadkach posłużono się dokumentacją archiwalną. Również w przypadku dużych, drapieżnych

ssaków niemożliwe okazało się pozyskanie oryginalnej dokumentacji fotograficznej – co więcej, okazało się że nie dysponują nimi swobodnie nawet parki narodowe, które zamieszczane w publikacjach zdjęcia nabywają od profesjonalnych, tropiących zwierzynę fotografów.

Łącznie spędzono w terenie 8 dni, dokonując wizyt w następujących rejonach. Był to etap pracochłonny, gdyż w obszarach górskich po terenie poruszano się pieszo, odwiedzając w ten sposób – po starannym zaplanowaniu marszrut – maksymalnie od trzech do sześciu lokalizacji: 1. Beskid Niski, 2. Beskid Wyspowy oraz dolina Popradu, 3. Beskid Sądecki – Pasma Jaworzyny, 4. Beskid Sądecki – Pasma Radziejowej oraz Małe Pieniny, 5. Pieniny, Spisz i Tatry Wysokie, 6. Tatry Zachodnie, 7. Podhale i Orawa, 8. Beskid Żywiecki.

W miarę możliwości czasowych, oprócz wytypowanych obiektów gromadzono dokumentację do miejsc znajdujących się na liście rezerwowej (np. w rejonie Beskidu Niskiego odwiedzono wszystkie miejsca zaproponowane do II fazy kwalifikacji – łącznie osiem lokalizacji w powiecie gorlickim). Daje to możliwość szybkiego zaproponowania nowych przystanków w razie przyszłego rozszerzenia oferty Szlaku Kultury Wołoskiej.

Etap V. Podsumowanie wyników i opracowanie dokumentacji (lipiec 2018)

W ciągu ostatnich tygodni lipca zebrano posiadane materiały, opracowując karty inwentaryzacyjne i porządkując materiał fotograficzny. Wytypowano najciekawsze fotografie stanowiące ilustracje do poszczególnych miejsc oraz uzupełniono je rycinami z dawnej i współczesnej literatury naukowej. Materiał w wersji cyfrowej posortowano w folderach, które oznaczono wg przyjętych kodów. Taki system umożliwia łatwe odnalezienie stosownej dokumentacji.

Opracowano również wymaganą w projekcie bazę danych w programie MS Excel, niniejszy raport oraz podsumowanie wyników inwentaryzacji, które przetłumaczono na język słowacki (tłumaczenie wykonał Roman Zajaczkowski, native-speaker tj. Słowak o polskich korzeniach mieszkający w Trstenej).

INWENTARYZACJA

Kategoria A: Krajobrazy pasterskie

Kategoria B: Miejsca związane z wypasem kulturowym

Kategoria C: Hale, polany i tereny wypasowe ważne z punktu widzenia tradycji wypasowych (i/lub aktualnie wypasane)

Kategoria D: Flora

Kategoria E: Fauna

Kategoria F: Obiekty przyrody nieożywionej

Kategoria G: Szlaki

Kategoria A: Krajobrazy pasterskie

- A.01 pasterstwo transhumancyjne
- A.02 wypas sezonowy
- A.03 polaniarstwo
- A.04 wieś założona na prawie wołoskim

KARTA INWENTARYZACYJNA A.01

Kategoria: TYP KRAJOBRAZU

Rodzaj: krajobraz związany z kulturą pasterską

Numer porządkowy: A.01

Województwo:

małopolskie

Gmina:

nie dotyczy

Miejscowość:

nie dotyczy

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Transhumancja

Opis:

Transhumancja (inaczej: pasterstwo transhumancyjne lub sezonowe pasterstwo wędrowne) polega na naprzemiennym wykorzystaniu pastwisk znajdujących się w różnych warunkach topograficznych i klimatycznych. Zwierzęta hodowlane, skupione w stada pod przewodnictwem pasterzy, migrują pomiędzy nimi dwa razy w roku: wiosną i jesienią. Osady z których pochodzą pasterze i właściciele zwierząt znajdują się najczęściej przy trasie wędrówki. Cechą tego typu pasterstwa jest powtarzalność oraz przywiązanie do tradycyjnych szlaków wędrownych. Istotnym elementem krajobrazu transhumacyjnego są tereny wypasu letniego, np. górskie hale, zarośla lub tundra oraz odległe nich o kilkadziesiąt, czy nawet ponad 100 km pastwiska zimowe – lasy lub pastwiska położone na mniej urodzajnych glebach w dolinach. Drugim wyróżnikiem krajobrazowym są tradycyjne szlaki przepędzania zwierząt. Współcześnie w niektórych regionach Europy (np. Masyw Centralny we Francji) spotkać można stada migrujące po drogach publicznych. Transhumancja uważana jest za pierwotną formę pasterstwa. Do dziś przetrwała w południowej części kontynentu (Hiszpania, Francja, Włochy i niemal cały obszar Bałkanów – szczególnie w rumuńskich Karpatach Południowych). Jest stosowana przez Lapończyków, którzy latem wypasają stada reniferów u podnóży Gór Skandynawskich, a na polarną zimę schodzą z nimi na tereny nizinne. W przeszłości transhumancja występowała również po północnej stronie Karpat – jeszcze w czasach nowożytnych latem praktykowano wypas zwierząt przy wołoskich osadach w Beskidach, a na zimę przepędzano je do lasów położonych w dolinie Wisły. Obecnie za relikw tego typu pasterstwa w polskich Karpatach uważa się redyk – uroczyste wyjście ze stadem owiec na pastwiska górskie w maju oraz powrót do wsi z nastaniem jesieni.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Typowy krajobraz związany z kulturą pasterską, występujący współcześnie w różnych częściach Europy. Ten typ pasterstwa stosowany był przez Wołochów przed stałym osiedleniem się po polskiej stronie Karpat. Obecnie zachowany jest słabo, poza tradycyjnymi szlakami redyku (wyprowadzania owiec na hale i powrotu do wsi), który stanowił – i stanowi współcześnie – ważne wydarzenie w życiu wsi związanych z kulturą pasterską.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ew. wnioski i zalecenia:

Brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: X **cecha bezpośrednia** **cecha pośrednia**

Położenie:

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS: nie

dotyczy

Zarządca / właściciel / użytkownik:

nie dotyczy

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

KARTA INWENTARYZACYJNA A.02

Kategoria: TYP KRAJOBRAZU

Rodzaj: krajobraz związany z kulturą pasterską

Numer porządkowy: A.02

Województwo:

małopolskie

Gmina:

nie dotyczy

Miejscowość:

nie dotyczy

NAZWA OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

sezonowy wypas owiec

Opis:

Sezonowy wypas owiec związany jest z panującymi w danym regionie warunkami klimatycznymi i dotyczy przede wszystkim obszarów górskich. Rozwój kultury rolnej powodował wykorzystanie pod uprawy wszystkich nadających się do tego fragmentów górskiej przestrzeni. Na pastwiska przeznaczano obszary nieurodzajne, niekiedy też trudno dostępne i wyżej położone. Na dużych wysokościach klimatyczna zima trwa dłużej, stąd też wysokogórskie pastwiska nadają się do wykorzystywania jedynie przez kilka miesięcy w roku. W niektórych regionach stada wyprowadzano na pastwiska górskie stopniowo, wykorzystując coraz to wyżej położone polany – i analogicznie, stopniowo schodzono z nimi w czasie powrotu. Rozpoczęcie i zakończenie sezonu wypasowego starano się wiązać ze łatwymi do zapamiętania datami świąt kościelnych. Tradycyjnie w polskich Karpatach sezon rozpoczyna się w dzień św. Wojciecha (23 kwietnia), a kończy – w św. Michała (29 września). Okres jesieni i wczesnej wiosny zwierzęta spędzały na pastwiskach w pobliżu gospodarstw, a zimę – w oborach. Świadectwem sezonowego wypasu zwierząt w krajobrazie są hale pasterskie położone na różnych wysokościach, w różnych piętrach klimatyczno-roślinnych. Najniżej zlokalizowane są te pastwiska gospodarstwach, niedaleko wsi. Powyżej nich znajdują się wycięte pośród lasów polany regłowe, a w Tatrach i na Babiej Górze mamy do czynienia z dawnymi terenami wypasowymi sięgającymi piętra alpejskiego (zwanego też piętrem hal), ponad zwartą pokrywą kosodrzewiny, która zresztą przed utworzeniem obszarów chronionych w poł. XX w. była przez pasterzy masowo wycinana. Niższe pasma górskie, jak np. Beskid Niski czy Beskid Średni, były niejednokrotnie wylesione aż po same grzbiety – pastwiska letnie zajmowały tam najwyższe położenia, a znajdujące się poniżej użytki zielone koszone, przygotowując siano na zimę.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Typowy krajobraz związany z kulturą pasterską, związany ze zjawiskiem pasterstwa prowadzonego w różnych piętrach wysokościowych w poszczególnych porach roku. Zwyczaj wprowadzony przez osadników wołoskich i stosowany do dziś na terenach czynnego pasterstwa w Karpatach. Piętrowe usytuowanie terenów pasterskich najlepiej widoczne jest w Tatrach.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☒cecha bezpośrednia ☐cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

nie dotyczy

Piętrowo ułożone tereny wypasowe w Tatrach Zachodnich – polana Huty Lejowej w Dolinie Lejowej, w głębi masyw Czerwonych Wierchów (autor: Piotr Sadowski)

Widok terenów pasterskich usytuowanych w dolinie, na obrzeżach wsi Bartne w Beskidzie Niskim (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA A 0.3

Kategoria: TYP KRAJOBRAZU

Rodzaj: krajobraz związany z kulturą pasterską

Numer porządkowy: A.03

Województwo:

małopolskie

Gmina:

nie dotyczy

Miejscowość:

nie dotyczy

Nazwa

obiektu/obszaru/zjawiska:

polaniarstwo

Opis:

Polaniarstwo jest typem osadnictwa, związanym z kulturą uprawowo-pasterską, która kształtowała się w polskich Karpatach od średniowiecza. Osadnictwo postępowało wzdłuż dolin, a powstające i rozwijające się wsie zajmowały stosunkowo najbardziej urodzajne obszary – dna dolin i niższe, łagodnie partie stoków górskich. Kiedy w XV w. przybyli na ten teren pierwsi Wołosi, zastali krajobraz już w jakiś sposób zagospodarowany. Nie wykorzystane pozostały jedynie obszary najtrudniej dostępne i najwyżej położone, porośnięte Puszczą Karpacką. Jeżeli teren był zupełnie nie zagospodarowany, zakładali oni nowe wsie na tzw. prawie wołoskim. W przypadku miejscowości już istniejących, otrzymywali prawo osiedlania się na ich obrzeżach, na terenach stromych, izolowanych i trudno dostępnych. Wiązało się z koniecznością karczowania lasu w celu uzyskania lub powiększania terenów wypasowych – niekiedy wykorzystywano jako pastwiska wyjąłowane, dawne obszary upraw roślinnych, które stopniowo poszerzano. Na powstających w ten sposób polanach i zarębkach Wołoch budował swój szalas, z czasem rozwijający się w dom z budynkami gospodarczymi. W ten sposób powstały (głównie w XVIII w.) gospodarstwa polaniarskie, usytuowane z dala od wsi, położone wysoko na stokach górskich i otoczone rozległymi pastwiskami, niekiedy tworzące całe przysiółki o luźnej zabudowie. Lokalizowano je na stokach o ekspozycji południowej, o większym usłonecznieniu i znacznie krótszym okresie zalegania pokrywy śnieżnej niż w przypadku stoków północnych, położonych na tej samej wysokości. Do dziś liczne przysiółki tego typu widoczne są w krajobrazie Beskidu Żywieckiego, Gorców czy Beskidu Sądeckiego. Polaniarze, użytkujący jedynie nieurodzajne pastwiska, współtworzyli wraz z komornikami i chałupnikami warstwę biedoty wiejskiej.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Typowy krajobraz związany z ostatnią fazą nowożytnego osadnictwa w Karpatach – osiedlaniem się pasterzy wołoskich i tworzeniem przysiółków polaniarskich na obrzeżach starszych wsi. Zachowany w postaci częściowo przeobrażonej (w przysiółkach niekiedy występuje zabudowa nie związana z rolnictwem, np. letniskowa). Jeden z charakterystycznych typów osadnictwa w Beskidzie Sądeckim, Gorcach i Beskidzie Żywieckim.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☒cecha bezpośrednia ☐cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

nie dotyczy

Polaniarskie osiedle Przysłop na przełęczy o tej samej nazwie, pomiędzy Szczawnicą a Obidzą (autor: Piotr Sadowski)

Zabudowania polaniarskiego osiedla Skałka, położonego w górnym piętrze doliny potoku Jamne w Ochotnicy Górnej (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA A.04

Kategoria: TYP KRAJOBRAZU

Rodzaj: krajobraz związany z kulturą pasterską

Numer porządkowy: A.04

Województwo:

małopolskie

Gmina:

nie dotyczy

Miejscowość:

nie dotyczy

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

wieś założona na prawie wołoskim

Opis:

Pierwsi Wołosi, który przybyli na północną stronę Karpat byli pasterzami wędrownymi (nomadami). O wiele bardziej surowe warunki niż na Bałkanach – zwłaszcza zimą – zmusiły ich jednak do tworzenia stałych osad. Pierwszą z nich była Ochotnica, założona w 1416 r. W XVI stuleciu osadnictwo wołoskie osiągnęło na tym terenie największe natężenie – powstały wtedy liczne wsie m.in. na Podhalu, należącej wówczas do Węgier Orawie czy w Beskidzie Niskim. Nowo zakładane osady otrzymywały tzw. prawo wołoskie. Na czele grupy wsi stał wojewoda wołoski, zwany krajnikiem lub wajdą, któremu podlegali kniaziowie. Książ był urzędnikiem wiejskim (odpowiednikiem sołtysa), który pełnił jednocześnie funkcje sądowe i skarbowe. Posiadał on własne gospodarstwo oraz przywileje, ale w zamian podlegał obowiązkowi służby wojskowej. Książ sprowadzał na teren wsi osadników, przydzielając im ziemię do osiedlenia się. Pas ziemi przydzielany dla osadnika przecinał dolinę w poprzek, obejmując obydwie jej zbocza – w odróżnieniu od średniowiecznych łańców we wsiach prawa niemieckiego, które rozciągały się tylko po jednej stronie doliny. W dogodnym miejscu, przy drodze, zlokalizowane były gospodarstwa Wołochów. Z czasem rozwinęły się one w niewielkie osiedla, tworząc – podobnie jak łańcowe wsie prawa niemieckiego – miejscowości w krajobrazowym typie łańcuchówki. Na terenach południowo-wschodniej Małopolski typowa osada wołoska posiadała kniazia, kilku osadników posiadających *dworzyszcza wołoskie*, karczmę oraz cerkiew i popa, dysponującego ziemią na swoje utrzymanie. Prawo wołoskie stawiało na rozwój pasterstwa kosztem upraw roślinnych, stąd największe powierzchnie zajmowały pastwiska i łąki. Obowiązki mieszkańców każdej wsi regulował osobny dokument. Czynsz przynależny władcy lub właścicielowi ziemskiemu najczęściej płacono nie w monecie, ale formie danin w naturze – np. oddając po jednej owcy z każdej posiadanej dwudziestki. Wołosi mieli także większą swobodę przemieszczania się, niż kmiecie osiedlani na prawie niemieckim.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Krajobraz wsi związanych z osiedlaniem się pasterzy wołoskich w północnej części Karpat, które były regulowane na tzw. prawie wołoskim. Osady te powstały w XV – XVII stuleciu. Charakterystyczny rozłóg wsi zachował się do dnia dzisiejszego i w dużej mierze warunkuje współczesne formy gospodarowania.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☒ **cecha bezpośrednia** ☐ **cecha pośrednia**

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

nie dotyczy

Krajobraz doliny Ochotnicy, w której w 1416 r. założono pierwszą wieś wołoską (autor: Piotr Sadowski)

Widoczne do dziś granice dawnych gospodarstw (dworzyszczy) wołoskich we wsi Pętna w Beskidzie Niskim (autor: Piotr Sadowski)

Kategoria B: Miejsca związane z wypasem kulturowym

- B.01 Polana Chochołowska
- B.02 Niżnia Polana Kominiarska
- B.03 Rusinowa Polana
- B.04 Polana Wzorowa
- B.05 Hala Majerz

KARTA INWENTARYZACYJNA B.01

Kategoria: MIEJSCA ZWIĄZANE Z WYPASEM KULTUROWYM

Rodzaj: miejsce kulturowego wypasu owiec

Numer porządkowy: B.01

Województwo: małopolskie	Gmina: Kościelisko	Miejscowość: Witów (w granicach Tatrzańskiego Parku Narodowego)
NAZWA OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA: Polana Chochołowska	Opis: Polana Chochołowska (1090 – 1160 m n.p.m.) znajduje się w Tatrach Zachodnich, w Dolinie Chochołowskiej, na lewym brzegu Potoku Chochołowskiego. Obecnie ma powierzchnię 19,9 ha i stanowi tylko część dawnej Hali Chochołowskiej (524 ha). Wymieniana jest po raz pierwszy w 1592 r. pod nazwą Suchy Bór. Polanie. Znajduje się tu węzeł szlaków prowadzących w górne piętro doliny (m.in. na Wołowiec, 2064 m n.p.m.). Od dawna jest jednym z najbardziej znanych terenów pasterskich w Tatrach. W okresie międzywojennym stało na niej ok. 60 budynków – szałasów, szop i stodoł oraz schronisko turystyczne, a w poł. XX w. pasło się tu 600 owiec i do 140 krów. W latach 1951–53 zbudowano obecne schronisko PTTK, do którego prowadzi łatwy, zielony szlak z parkingu Siwej Po utworzeniu Tatrzańskiego Parku Narodowego zaprzestano na polanie wypasu owiec, który powrócił po 1981 r. w formie wypasu kulturowego; wkrótce też własność polany odzyskali górale ze Wspólnoty Leśnej Uprawnionych Ośmiu Wsi z siedzibą w Witowie. Stoi tu zespół zabytkowych szałasów pasterskich, w tym bacówka w której w 1983 r. gościł Jan Paweł II. Polanę porastają górskie murawy. Stanowi ona jedno z największych stanowisk szafranu spiskiego – organizowane w kwietniu Święto Krokusa stanowi okazję do zobaczenia tego gatunku. Z powodu napływu rzesz turystów, porządku pilnują wolontariusze, chroniąc te rośliny przed rozdeptaniem.	

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Polana związana z kulturą Górali Podhalańskich, którzy tradycje pasterskie przejęli od Wołochów. Jedna z pierwszych polan udostępnionych ponownie dla pasterstwa w granicach Tatrzańskiego Parku Narodowego. Skupisko tradycyjnej zabudowy pasterskiej oraz najbardziej znane stanowisko szafranu spiskiego (krokusa). Na polanie znajduje się bacówka Szlaku Oscypkowego, związana z wizytą Jana Pawła II w 1983 r.

Dni i godziny otwarcia (jeśli dotyczy): dostępna przez cały rok w porze dziennej	Dostępność dla osób niepełnosprawnych: dostępna dla osób z lekką niepełnosprawnością oraz wózków inwalidzkich, jednak dotarcie może być uciążliwe ze względu na odległość; istnieje możliwość dojazdu bryczką	Ewentualne wnioski i zalecenia: brak
Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐ cecha bezpośrednia ☒ cecha pośrednia		
Położenie:	Zarządca / właściciel / użytkownik:	Dane kontaktowe:
Tatry Zachodnie, Dolina Chochołowska Lokalizacja współrzędne GPS:	Wspólnota Leśna Uprawnionych Ośmiu wsi w Witowie	Witów 230, 34-512 Witów tel. (18) 2071728 biuro@wspolnotalesna8wsi.pl
49°14'11"N 19°47'37"E		

Widok ogólny Polany Chochołowskiej – w głębi masyw Rakonia, 1879 m n.p.m. (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA B.02

Kategoria: MIEJSCA ZWIĄZANE Z WYPASEM KULTUROWYM

Rodzaj: miejsce kulturowego wypasu owiec

Numer porządkowy: B.02

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Kościelisko

Miejscowość:

Witów (w granicach Tatrzańskiego Parku Narodowego)

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Niżnia Polana Kominiarska

Opis:

Niżnia Polana Kominiarska (Niżnie Kominy) liczy 5,6 ha powierzchni i jest częścią dawnej Hali Kominy Tylkowe. Położona jest malowniczo na północnych stokach Kominiarskiego Wierchu (1829 m n.p.m.), rozciągając się pomiędzy 1100 a 1170 m n.p.m. Jest to górne piętro regłowej Doliny Lejowej, a źródłiska Lejowego Potoku znajdują się po obu stronach polany. Ukształtowanie powierzchni jest urozmaicone, podobnie jak roślinność. Rosną tu bliźniczyska i zespół kostrzewy pstrej z płatami szczawiu alpejskiego, a w wilgotniejszych fragmentach – łąka ostrożeńiowa. Występuje tu szereg gatunków chronionych, m.in. krokus i dziewięciśń bezłodygowy. Polana jest jedną z kilku w Dolinie Lejowej, na których prowadzony jest kulturowy wypas owiec (oprócz niej także na polanach Lejówki, Jaworzyna Lejowa, Kica, Huty Lejowe i Przysłop Kominiarski). Stoi na niej kilka szałasów. Zamknięcie widoku w kierunku południowym, ponad lasem świerkowym regla górnego stanowią wapienne urwiska Kominiarskiego Wierchu, w których znajduje się wiele jaskiń. Wzdłuż dolnej części polany wiedzie szlak czarny (Ścieżka nad Regłami), a nieopodal niej odchodzi szlak żółty przez Dolinę Lejową.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Polana związana z kulturą Górali Podhalańskich, którzy tradycje pasterskie przejęli od Wołochów. Jedną z kilku polan w Dolinie Lejowej, na których prowadzony jest wypas kulturowy. Zachowane typowe zespoły roślinności oraz tradycyjna zabudowa pasterska (szałasy).

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok w porze
dziennej

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

dostępna wyłącznie dla osób z
nieznaczną niepełnosprawnością
ze względu na trudności na
końcowym odcinku szlaku przez
Dolinę Lejową

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

szlak dojściowy wzdłuż Doliny
Lejowej wymaga poprawy
(zniszczony przez zwózkę drewna)

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☒ **cecha bezpośrednia** ☐ **cecha pośrednia**

Położenie:

Tatry Zachodnie, Dolina
Chochowska

Lokalizacja współrzędne GPS:

49°15'14"N 19°50'53"E

Zarządca / właściciel /

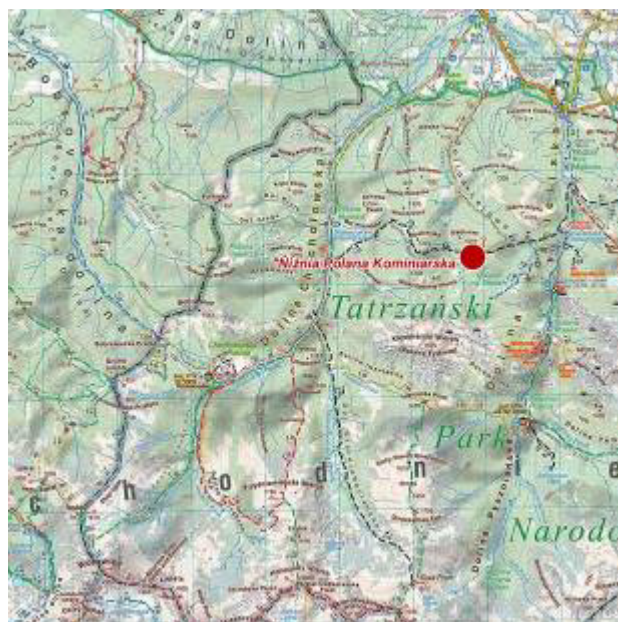
użytkownik:

Wspólnota Leśna Uprawnionych
Ośmiu wsi w Witowie

Dane kontaktowe:

Witów 230, 34-512 Witów
tel. (18) 2071728

biuro@wspolnotalesna8wsi.pl

Widok ogólny Niżniej Polany Komińskiej z zespołem szalasów (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA B.03

Kategoria: MIEJSCA ZWIĄZANE Z WYPASEM KULTUROWYM

Rodzaj: miejsce kulturowego wypasu owiec

Numer porządkowy: B.03

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Bukowina Tatrzańska

Miejscowość:

Bukowina Tatrzańska (w granicach Tatrzańskiego Parku Narodowego)

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Rusinowa Polana

Opis:

Rusinowa Polana jest wymieniana w dokumentach od 1628 r. pod nazwą Jaworzyna. Nazwa jej pochodzi od nazwiska Rusin. Usytuowana jest w Tatrach Reglowych, na stoku Gęsiej Szyi (1490 m n.p.m.). Polana, na której znajduje się znana baczówka, wznosi się od wysokości 1180 do 1300 m n.p.m. i jest eksponowana w kierunku zachodnim. Dość łatwo tu można dotrzeć szlakami z parkingów na Wierchu Poroniec i Palenicy Białczańskiej; w przeciwną stronę prowadzą one do Morskiego Oka i na Halę Gąsienicową. W poł. XX w. stało tu aż 20 budynków, a na polanie pasło się do 400 owiec, które tutaj także zimowały – żywiono je sianem składowanym w szopach. Obecnie jest to jedna z największych polan piętra reglowego w Tatrach (15,8 ha), od 1981 r. ponownie użytkowana w ramach wypasu kulturowego. Pozostało na niej 6 zabytkowych szałasów. Polanę porastają górskie łąki i pastwiska, na których wiosną obficie zakwitają krokusy, a okoliczne lasy stanowią jeden z najważniejszych w Tatrach mateczników niedźwiedzia. Widokiem z Rusinowej Polany na otoczenie doliny Białej Wody zachwycali się liczni podróżnicy. Szczególnie imponująco prezentuje się masyw Lodowego Szczytu po stronie słowackiej. Niedaleko stąd znajduje się sanktuarium Matki Bożej na Wiktorówkach (dojście niebieskim szlakiem).

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Jedna z najbardziej znanych polan tatrzańskich z węzłem szlaków turystycznych, o wybitnych walorach krajobrazowych. Miejsce związane z pasterstwem o dobrze udokumentowanej historii. Wypas na polanie prowadzili mieszkańcy Podhala, którzy przejęli tradycje pasterskie od Wołochów.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok w porze
dziennej

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

dostępna wyłącznie dla osób z
lekką niepełnosprawnością
(rodzinny szlak spacerowy)

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☒ **cecha bezpośrednia** ☐ **cecha pośrednia**

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik: Dane kontaktowe:

Tatry Wysokie, Dolina Białki
Lokalizacja współrzędne GPS:

Tatrzański Park Narodowy

ul. Kuźnice 1, 34-500 Zakopane
tel. (18) 202 32 00
sekretariat@tpn.pl

49°15'46"N 20°05'25"E

Kulturowy wypas owiec na Rusinowej Polanie (autor:
Katarzyna Ceklarz)

Odrestaurowany szałas na Rusinowej Polanie (autor:
Katarzyna Ceklarz)

KARTA INWENTARYZACYJNA B.04

Kategoria: MIEJSCA ZWIĄZANE Z WYPASEM KULTUROWYM

Rodzaj: miejsce kulturowego wypasu owiec

Numer porządkowy: B.04

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Kamienica

Miejscowość:

Zasadne (w granicach
Gorczańskiego Parku
Narodowego)

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Polana Wzorowa

Opis:

Polana Wzorowa (ok. 20 ha) obejmuje północną część Hali Długiej, położonej na przełęczy pomiędzy Turbaczem a Kiczorą w centralnej części Gorców. Nazwa jej pochodzi od „wzorowej” tj. wzorcowej baczki – gospodarstwa owczarskiego, którego budowę planowano jeszcze przed II wojną światową. Badania dotyczące możliwości hodowli owiec i upraw łąkowych prowadzono tu od 1929 r. z inicjatywy Małopolskiego Towarzystwa Rolniczego. Wcześniej była to tradycyjna polana pasterska, na której baczowie z okolicznych wsi wypasali swe owce, a bliskość Turbacza i wspaniała panorama Tatr przyciągały pierwszych turystów. Po wojnie doświadczenia hodowlane w nowo wybudowanych baczkach prowadziły tu kolejno: Związek Samopomocy Chłopskiej, Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego, Zootechniczny Zakład Doświadczalny w Rabie Wyżnej oraz Stacja Owczarstwa Górskiego Instytutu Zootechniki w Bielance. W połowie XX w. rozpoczął się regres gorczańskiego pasterstwa, ale jeszcze po powstaniu Gorczańskiego Parku Narodowego (1981 r.) kilka polan było wypasanych bądź koszonych. Szalas pasterski na polanie Wzorowej przetrwał do 1997 r. Pięć lat później polanę wykupił Park, który w 2003 r. rozpoczął trwający do dziś kulturowy wypas owiec. Pod względem florystycznym polana reprezentuje typowe, górskie pastwisko regłowe. Prowadzi przez nią Główny Szlak Beskidzki.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Jedyne miejsce z kulturowym wypasem owiec na terenie Gorczańskiego Parku Narodowego. Miejsce o wybitnych walorach krajobrazowych, przyrodniczych i kulturowych (historycznych), w którym w XX wieku prowadzono doświadczenia ze zorganizowaną hodowlą owiec, opartą na lokalnych tradycjach. Przystanek ścieżki edukacyjnej i miejsce zajęć edukacyjnych w terenie. Polanę użytkowała ludność górska, która tradycje pasterskie przejęła od Wołochów.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok od świtu
do zmierzchu

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna (dłgie, uciążliwe
szlaki dojściowe; brak możliwości
dojazdu)

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☒ **cecha bezpośrednia** ☐ **cecha pośrednia**

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik: Dane kontaktowe:

Gorce, Masyw Turbacza, Przełęcz
Długa

Lokalizacja współrzędne GPS:

Gorczański Park Narodowy

Poręba Wielka 590, 34-735
Niedźwiedź
tel. (18) 331 72 07
gpn@gorcepn.pl

49°32'43"N 20°08'07"E

Wypas owiec na Polanie Wzorowej, w tle masyw Mostownicy, 1251 m n.p.m. (autor: Marek Kurzeja)

KARTA INWENTARYZACYJNA B.05

Kategoria: MIEJSCA ZWIĄZANE Z WYPASEM KULTUROWYM

Rodzaj: miejsce kulturowego wypasu owiec

Numer porządkowy: B.05

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Czorsztyn

Miejscowość:

Czorsztyn (w granicach
Pienińskiego Parku Narodowego)

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Hala Majerz

Opis:

Hala Majerz zajmuje połągi, dość niski grzbiet pieniński (maks. 689 m n.p.m.) pomiędzy miejscowościami Czorsztyn i Hałuszowa. Przebiega przez nią niebieski szlak pieszy – fragment dalekobieżnego szlaku z Tarnowa na Wielki Rogacz. W odległej przeszłości w tym miejscu znajdował się folwark należący do zamku czorsztyńskiego. W XX w. na tym terenie funkcjonowała owczarnia, gdzie prowadzono doświadczenia z hodowlą owiec (także w okresie okupacji). Później przez pewien czas teren hali był używany pod uprawy orne; od 1950 r. funkcjonowały tu spółdzielnie rolnicze. W 1992 r. teren hali Majerz wykupił Pieniński Park Narodowy. Cechuje się dużym bogactwem florystycznym. Występują tu zarówno pastwiska świeże, jak i ubogie bliźniczyska, a także płaty łąki pienińskiej. Wśród prowadzonych zabiegów, mających na celu utrzymanie różnorodności biologicznej, prowadzi się tu kulturowy wypas owiec rasy polska owca górska (jest to jedyne takie miejsce w Parku). Istnieje tu baczówka, w której tradycyjnymi sposobami wytwarza się wyroby z mleka owczego. Nazwa hali pochodzi od spiskiego określenia koszarów, w których w sezonie wypasowym zamykano bydło – ta pośrednio od folwarku (niem. Meierhof). Powierzchnia hali wynosi ok. 65 ha.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Jedyne miejsce z kulturowym wypasem owiec na terenie Pienińskiego Parku Narodowego, posiadające wybitne walory przyrodnicze i krajobrazowe. Jako jedno z niewielu miejsc w polskich Karpatach posiada niemal nieprzerwane tradycje pasterskie z XX w., włącznie z doświadczalną hodowlą owiec w okresie międzywojennym. Jest dobrze zbadane pod względem przyrodniczym (liczne publikacje). Wypas prowadziła ludność górska, która przejęła tradycje pasterskie od Wołochów. Na polanie znajduje się baczówka oraz punkt informacyjny PPN.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok od świtu
do zmierzchu

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna dla osób z lekką
niepełnosprawnością (łatwy szlak i
bliskość parkingu); schodki od
strony Czorsztyna są barierą dla
wózków inwalidzkich

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

położna przy głównej drodze,
jednak brak jest wydzielonych
miejsc parkingowych (turyści
zatrzymują się na poboczu)

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☒ **cecha bezpośrednia** ☒ **cecha pośrednia**

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik: Dane kontaktowe:

Pieniny, grzbiet Majerz

Lokalizacja współrzędne GPS:

49°26'00"N 20°20'30"E

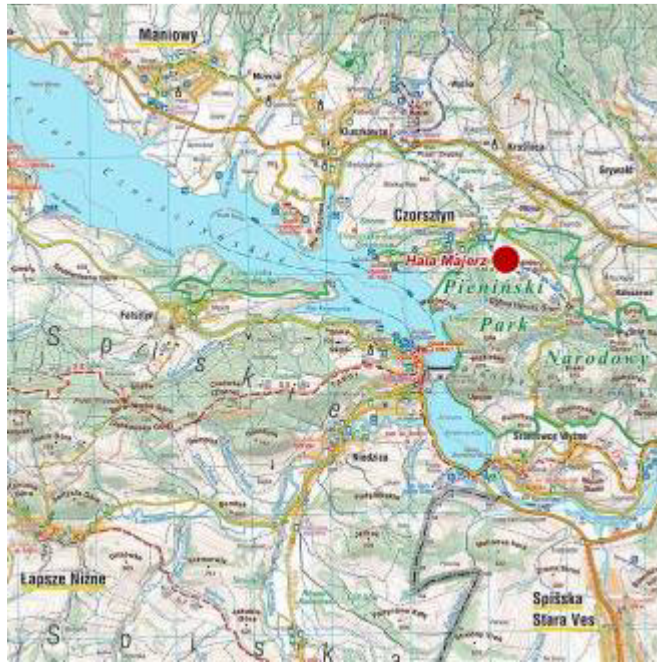
Pieniński Park Narodowy

Poręba Wielka 590, 34-735

Niedźwiedź

tel. (18) 331 72 07

gpn@gorcepn.pl

Stado owiec w koszarze na Hali Majerz, w tle masyw Macelaka 856 m n.p.m. (autor: Piotr Sadowski)

Kategoria C: Hale, polany i tereny wypasowe ważne z punktu widzenia tradycji wypasowych (i/lub aktualnie wypasane)

- C.01 Hala Barankowa
- C.02 Hala Czarna
- C.03 Hala Kucałowa
- C.04 Polana Sucha
- C.05 Polana Michurowa
- C.06 Polana Stumorgowa
- C.07 Polana Gorc Kamienicki
- C.08 Polana Jaworzyna Kamienicka
- C.09 Hala Turbacz
- C.10 Styrułowa Polana
- C.11 Hala Jamne
- C.12 Harkabuz (wieś)
- C.13 Baligówka (torfowisko)
- C.14 Polana Srokówki
- C.15 Przysłop (przełęcz)
- C.16 Biała Woda (nieistniejąca wieś)
- C.17 Hala Gąsienicowa
- C.18 Polana Głodówka
- C.19 Trześniowy Groń
- C.20 Polana Jaworzyna
- C.21 Hala Łabowska
- C.22 Hala na Wojkowej
- C.23 Wysowa-Zdrój (wieś)
- C.24 Zdynia (wieś)
- C.25 Jasionka (nieistniejąca wieś i dawny PGR)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.01

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: teren współczesnego wypasu owiec

NUMER PORZĄDKOWY: C.01

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Zawoja

Miejscowość:

Zawoja – przysiółek Barankowa

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Hala Barankowa

Opis:

Hala Barankowa w Zawoi położona jest w zachodniej części Zawoi, na wysokości ok. 780 – 820 m n.p.m. Zajmuje fragment południowo-wschodniego stoku Wełczonia oraz płytkie siodło oddzielające go od szczytu Kolistego Gronia. Z historycznego punktu widzenia, nie jest to hala – nazwą tą objęto tereny wypasowe w sąsiedztwie polaniarskiego osiedla Barankowa. Na stokach Wełczonia znajduje się jeszcze kilka podobnych osiedli, noszących własne nazwy. Jest to współcześnie jedyny obszar czynnego pasterstwa po północnej stronie Babiej Góry. Znajduje się tu wybudowana w 2004 r. baczówka turystyczna, w której zasmakować można produktów owczarskich. Wypas prowadzą baczowicze z terenu Orawy. Do baczówki można dotrzeć wąską i krętą drogą jezdnią z Zawoi Wieleń (drogowskaz przy moście na Skawicy), względnie czarnym szlakiem turystycznym łączącym przysiółki Wełcza i Składy. W 1944 r. górną część hali przecięł pas fortyfikacji polowych, budowanych przez Niemców siłami setek robotników przymusowych – mieszkańców okolicznych wsi. Ślady tych prac można odnaleźć jeszcze dzisiaj na skraju lasu, porastającego długi grzbiet Wełczonia.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Miejsce współczesnego wypasu owiec, potocznie nazywane halą (w rzeczywistości – część przysiółka). Związane jest z tradycjami pasterskimi w Zawoi, wsi powstałej w XVII w. w czasie osadnictwa wołoskiego, o którym świadczą m.in. wołoskie nazwy miejscowe – obecnie jedyny czynny teren zorganizowanego wypasu owiec w tej miejscowości.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok, wypas prowadzony jest tylko w sezonie

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

dostępna samochodem osobowym (dojazd jest dość trudny orientacyjnie); nie zaleca się dojścia pieszo ze względu na teren

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☒cecha bezpośrednia ☐cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik: Dane kontaktowe:

Beskid Żywiecki, Pasma Jałowieckie – grzbiet Wełczonia

Lokalizacja współrzędne GPS:

tereny prywatne (użytkuje bacia Stanisław Szczechowicz)

brak

49°38'00"N 19°30'27"E

Wypas owiec na Hali Barankowej (autor: Tomasz Urbaniec)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.02

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: dawna polana pasterska

Numer porządkowy: C.02

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Zawoja

Miejscowość:

Zawoja – przysiółek Czatoża
(teren Babiogórskiego Parku
Narodowego)

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Hala Czarna

Opis:

Hala Czarna (nazywana też Halą Czarnego) znajduje się na północno-zachodnich stokach Małej Babiej Góry, na wysokości 1040 – 1100 m n.p.m. Powierzchnia hali wynosi 107,37 ha, z czego większość przypada na leśne tereny wypasowe – otwarta polana to obecnie tylko ok. 7,8 ha. Hala była użytkowana już w XVII wieku i szacuje się, że w ciągu czterech stuleci wypas na niej prowadziło około 20 baców. Wielu z nich nosiło nazwisko Czarny. Nazwa hali pochodzi jednak nie od tego nazwiska, ale od płynącej w pobliżu Czarnej Wody. Inwentarz starostwa lanckorońskiego z 1713 r. wymienia gazdę o nazwisku Kukła, który płacił roczny czynsz z użytkowanych przez siebie *okręgu nazwanego Wyrobiska* (2 złote) oraz *Hale czarny* (12 złotych). Gospodarkę pasterską prowadzono tu do lat 60. XX w. Od 1954 r. hala leży w obrębie Babiogórskiego Parku Narodowego, ale do dziś stanowi współwłasność kilkuset mieszkańców Zawoi. Uniemożliwia to prowadzenie przez Park zabiegów ochrony czynnej i na znacznych jej fragmentach dochodzi do wtórnej sukcesji świerka. W pozostałej części dominuje łąka bliźniczkowa. Najefektniej prezentuje się ona wiosną i latem, kiedy kwitną krokusy, a później kokorycz pusta, pięciornik złoty czy trujący tojad mocny. W miejscach, gdzie znajdowały się koszary dla owiec zauważyć można skupiska szczawiu alpejskiego. Przez Halę Czarną przechodzi Główny Szlak Beskidzki, który na jej zachodnim skraju łączy się z żółtym szlakiem z Zawoi Czatoży na Markowe Szczawiny.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Ciekawe krajobrazowo miejsce związane z tradycjami pasterskimi w Zawoi, o udokumentowanej historii sięgającej XVII stulecia. Wypas na hali prowadzili Górale Babiogórscy, którzy tradycje pasterskie przejęli od Wołochów (osadnictwo wołoskie silnie zaznaczyło się na terenie miejscowości).

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok w porze od
świtów do zmierzchu

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna ze względu na długie
i uciążliwe dojście

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐ cecha bezpośrednia ☒ cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik: Dane kontaktowe:

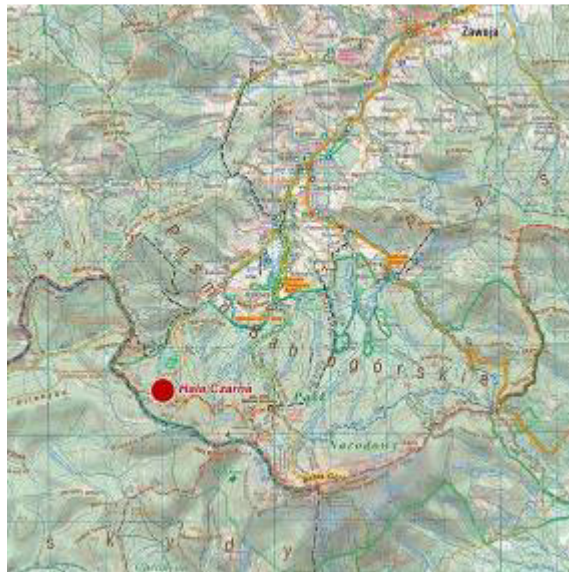
Beskid Żywiecki, Pasma
Babiogórskie – masyw Małej Babiej
Góry

współwłasność prywatna

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

49°35'25"N 19°28'57"E

Hala Czarna wczesną wiosną, tuż po ustąpieniu pokrywy śnieżnej (autor: Tomasz Urbaniec)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.03

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: dawna polana pasterska

Numer porządkowy: C.03

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Zawoja

Miejscowość:

Skawica – przysiółek Sucha Góra

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Hala Kucałowa

Opis:

Hala Kucałowa (od nazwiska Kucała) znajduje się w Paśmie Polic Beskidu Żywieckiego, obejmując rejon siodła oddzielającego szczyty Policy (1369 m m.p.m.) oraz Okrąglicy. Rozpościera się pomiędzy 1130 a 1180 m n.p.m. Wraz z przylegającą od południa polaną Sidzińskie Pasionki liczy 10,5 ha powierzchni. W przeszłości na hali stały szałas pasterskie i była ona użytkowana przez pasterzy owiec jeszcze w latach 80. XX w. Obecnie znaczna jej część zarasta borówczyskami, a na obrzeżach pojawiły się pojedyncze świerki. Mimo to, hala nadal stanowi znakomity punkt widokowy na okoliczne pasma górskie, szczególnie na Beskid Żywiecki, Mały i Średni, Gorce oraz Tatry. Walory te doceniono już przed wojną, doprowadzając tu szlaki turystyczne – obecnie jest tu ważny węzeł szlaków górskich, m.in. Głównego Szlaku Beskidzkiego. W 1935 r. na Sidzińskich Pasionkach powstało pierwsze schronisko. W czasie okupacji kwaterowały w nim oddziały Armii Krajowej, a sowieckie oddziały partyzanckiej odbierały na hali zrzuty. W październiku 1944 r. obiekt został spalony przez Niemców. Odbudowano go w 1955 r. staraniem oddziału PTTK w Krakowie. Potocznie nazywa się go schroniskiem na Hali Krupowej, która w rzeczywistości znajduje się nieco niżej, w kierunku Sidziny.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Pięknie usytuowana hala związana z tradycjami pasterskimi Skawicy (wieś górali babiogórskich, którzy tradycje pasterskie przejęli od Wołochów). Posiada wybitne walory krajobrazowe. Miejsce związane z historią turystyki górskiej oraz historią II wojny światowej. Na sąsiedniej Hali Krupowej funkcjonuje współczesna bacówka rodziny Miętusów.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna ze względu na długie i uciążliwe dojście

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: cecha bezpośrednia X cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik: Dane kontaktowe:

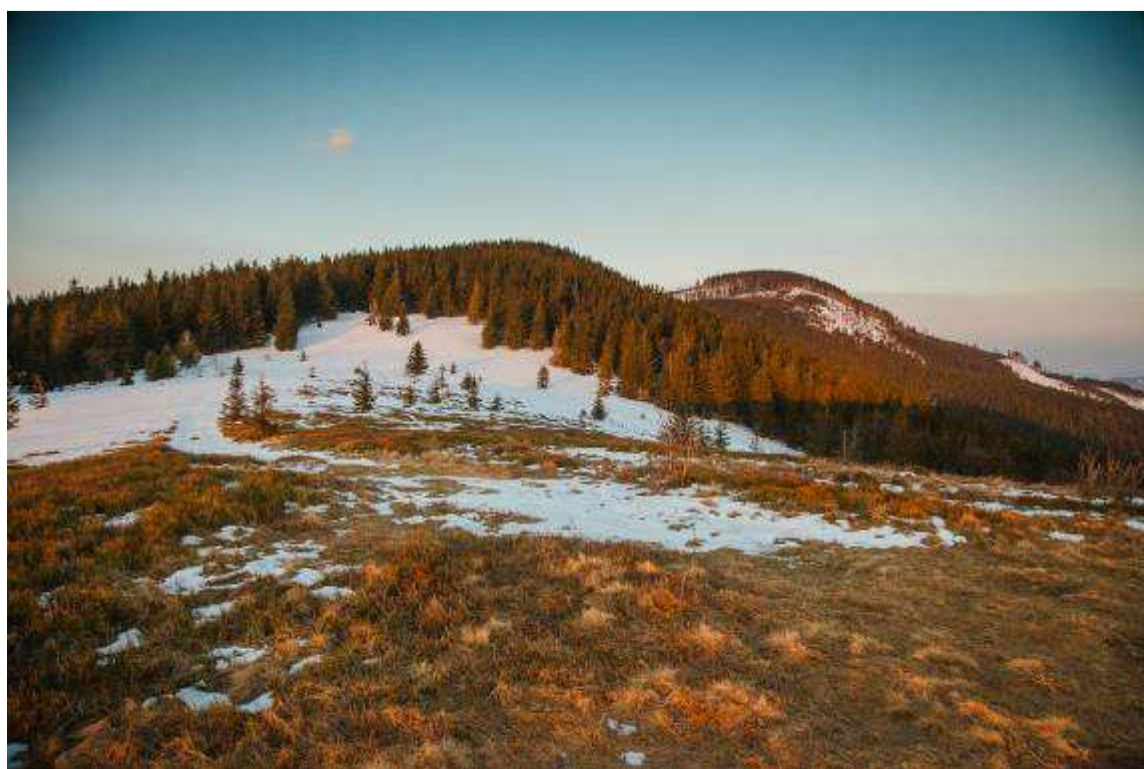
Beskid Żywiecki, Pasma Polic –
masyw Policy

Lokalizacja współrzędne GPS:

współ własność prywatna

nie dotyczy

49°37'42"N 19°38'49"E

Hala Kucalowa i widok na Policę (autor: Paweł Franczak)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.04

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: dawna polana pasterska

Numer porządkowy: C.04

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Wiśniowa

Miejscowość:

Lipnik

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Sucha Polana

Opis:

Sucha Polana to dawna polana pasterska o powierzchni 5 ha, położona w Beskidzie Średnim, na przełęczy pomiędzy Łysiną a Kamiennikiem (695 – 725 m n.p.m.). Niegdyś leżała pośród lasów stanowiących własność książąt Lubomirskich – dzisiaj stanowi własność Lasów Państwowych i czasami w jej najniższej części składa się drewno. Wraz z innymi polanami w masywie Łysiny, była wypasana okazjnie jeszcze w latach 60. XX w. przez baców z rejonu Koniny. Później planowano tu budowę schroniska turystycznego, gdyż na polanie krzyżują się dwa szlaki piesze, ponadto posiada ona walory widokowe (panorama w kierunku Beskidu Wyspowego). Większość Suchej Polany zajmuje łąka mieczykowa oraz borówczyska, a w rejonie wypływów – zespół łąki kozłkowo-turzycowej. Występuje tu szereg ciekawych gatunków roślin, m.in. kilka gatunków storczykowatych – w przeszłości rosła tu m.in. rzadka storczyca kulista – oraz krokusów, które na polanie mają jedno z najdalej na północ wysuniętych stanowisk w całych Karpatach. Z tego powodu polanę objęto w 2000 r. ochroną jako użytek ekologiczny. Jej część jest koszona, co umożliwia utrzymanie bioróżnorodności. Znajduje się tu pomnik poświęcony oddziałom Zgrupowania AK „Kamiennik” (odstąpiony w 2001 r.) oraz schron turystyczny.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Malownicza polana związana z historią pasterstwa oraz II wojny światowej. Wypas na polanie prowadzony był przez Zagórzan – grupę górali z Beskidu Wyspowego, którzy tradycje pasterskie przejęli od Wołochów. Leżące najbliżej Krakowa miejsce związane z pasterstwem owiec typu wołoskiego (a jednocześnie jedno z najdalej wysuniętych na północ w całych Karpatach). Jedno z nielicznych w okolicy stanowisk krokusa, a zarazem miejsce organizowania imprez turystycznych.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna ze względu na długie i uciążliwe dojście za wyjątkiem corocznych uroczystości patriotycznych we wrześniu, kiedy można dotrzeć samochodem

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

konieczne jest rozszerzenie zabiegów ochrony czynnej w obrębie stanowiska krokusa oraz łąki kozłkowo-turzycowej, które zaczynają zarastać

Zakwalifikowanie do kategorii cech: cecha bezpośrednia X cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik: Dane kontaktowe:

Beskid Średni, Pasma Łysiny –
przełęcz między Łysiną i
Kamiennikiem

Lokalizacja współrzędne GPS:

Las Państwowy – Nadleśnictwo
Myślenice (leśnictwo Lipnik,
oddziały 182j, 190b, 200a oraz
201f)

Nadleśnictwo Myślenice

ul. Szpitalna 13, 32-400 Myślenice

49°46'59"N 20°03'03"E

Widok ogólny Suchoń Polany i północnych stoków Łysiny, 891 m n.p.m. (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.05

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: dawna polana pasterska

Numer porządkowy: C.05

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Dobra

Miejscowość:

Wilczyce

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Polana Michurowa

Opis:

Polana Michurowa to nazwa najwyższej części terenów wypasowych na szczycie Ćwilina (1072 m n.p.m.) – jednego ze szczytów Beskidu Wyspowego. Schodzą one na zachodni i południowy skłon masywu, aż do wysokości 990 m n.p.m. Inne fragmenty hali podszczytowej noszą nazwy: Gruszowskie Polany (od strony wsi Gruszowiec), Polana Mysogłądów i Polana Kuczaji (od południa). Polana była użytkowana od wieków przez mieszkańców Gruszowca, Wilczyc i Jurkowa. Po uwłaszczeniu chłopów sposób jej użytkowania regulował układ pomiędzy dworem w Dobrej, do którego należały lasy w masywie Ćwilina, a mieszkańcami tych gromad, zawarty w 1863 r. Zezwalał on wypas 298 owiec oraz pozyskiwanie siana. Polana miała wówczas ok. 20 ha powierzchni. Na południowym stoku znajdowało się źródło, a obok stał szałas. Ostatnim bacą był Kołodziej z Wilczyc, który pasł tu stado owiec jeszcze na początku lat 80. XX w. Polana stanowi znakomity punkt widokowy na Beskid Wyspowy, Gorce, Babią Górę i Tatry, chociaż niestety od czasu zaprzestania użytkowania zaczyna zarastać borówczyskami i drzewami. Na szczycie znajduje się węzeł szlaków turystycznych, a nieopodal – ołtarz polowy oraz pomnik poświęcony osobie Jana Pawła II.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Pięknie usytuowana polana szczytowa w Beskidzie Wyspowym, użytkowana do drugiej połowy XX w. Posiada wybitne walory krajobrazowe. Użytkowana była przez górali Zagórzan, którzy tradycje pasterskie przejęli od Wołochów.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna ze względu na uciążliwe dojście

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

konieczne są zabiegi ochrony czynnej w celu utrzymania walorów krajobrazowych

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐ cecha bezpośrednia ☒ cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik: Dane kontaktowe:

Beskid Wyspowy – góra Ćwilin

Lokalizacja współrzędne GPS:

współwłasność prywatna

brak

49°41'19"N 20°11'30"E

Widok z Polany Michurowej na Mogielicę, 1170 m n.p.m. (autor: Dariusz Gacek)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.06

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: dawna polana pasterska

Numer porządkowy: C.06

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Dobra

Miejscowość:

Jurków

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Polana Stumorgowa

Opis:

Polana Stumorgowa (inaczej: Stomorgi) to rozległa polana na grzbiecie Mogielicy – najwyższego szczytu Beskidu Wyspowego (1170 m n.p.m.). Leży na południowy zachód od wierzchołka, na wysokości od 1025 do 1120 m n.p.m. W lesie po północnej stronie grzbietu znajduje się wydajne źródło, ale sama polana jest dość sucha. Zobaczyć tu można płaty zubożałej łąki mieczykowej, jednak główną część polany (licząc obecnie ok. 25 ha) zajmują bliźniczyska, stopniowo zarastające borówką czarną jagodą oraz maliną; na obrzeżach notowana jest sukcesja świerka. Regulacja z 1863 r. dopuszczała na Mogielicy wypas do 747 sztuk owiec. Z tej rozległej polany – jednej z kilku w masywie Mogielicy – korzystali głównie górale z Jurkowa. Jej nazwa pochodzi od pierwotnej wielkości 100 mórg (dawna jednostka powierzchni; stosowana w Galicji morga dolnoaustriacka = 0,5755 ha). Jeszcze przez II wojnę światową na polanie stały dwa szałas pasterskie oraz szopy do składowania siana. Współcześnie przechodzi przez nią żółty szlak turystyczny z Tymbarku do Nowego Targu – Kowańca. Jest to znakomity punkt widokowy – szczególnie imponujący jest widok bliskich Gorców oraz znajdujących się za nimi Tatr.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Jedna z najładniejszych polan grzbietowych w Beskidach Zachodnich, o dobrze udokumentowanej historii użytkowania. Posiada wybitne walory krajobrazowe. Swoje owce wypasali tu górale Zagórzanie, którzy tradycje pasterskie przejęli od Wołochów. W jej sąsiedztwie, na szczycie Mogielicy (rezerwat przyrody) znajduje się wieża widokowa umożliwiająca oglądanie polany z góry.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna ze względu na długie i uciążliwe dojście

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: cecha bezpośrednia X cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik: Dane kontaktowe:

Beskid Wyspowy – góra Mogielica

Lokalizacja współrzędne GPS:

współwłasność prywatna

brak

49°39'10"N 20°16'28"E

Widok na Polanę Stumorgową z wieży widokowej na Mogielicy (autor: Dariusz Gacek)

Widok ogólny na Polanę Stumorgową, w głębi góra Jasień – 1062 m n.p.m. z polaną Skalne (autor: Dariusz Gacek)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.07

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: dawna polana pasterska

Numer porządkowy: C.07

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Kamienica

Miejscowość:

Zasadne

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Polana Gorc Kamienicki

Opis:

Polana Gorc Kamienicki jest jedną z kilku gorczańskich polan, w której nazwie występuje słowo „gorc”. Podobnie jak nazwa całego pasma górskiego, pochodzi ono od słowa *gorzeć*, co oznaczało wypalanie lasów w celu pozyskania terenów wypasowych. Drugi człon nazwy wiąże się z pobliską wsią Kamienica. Polana stanowi własność prywatną i znajduje się ponad wsią Zasadne, przy samej granicy Gorczańskiego Parku Narodowego. Topograficznie usytuowana jest na północnym ramieniu Gorca (1228 m n.p.m.), na wysokości 1120 – 1150 m n.p.m. Duże fragmenty polany porasta żyzna łąka mieczykowa. Wczesną wiosną można tu spotkać liczne przebiśniegi, a latem zakwita m.in. ostrożeń dwubarwny. W otoczeniu polany znajduje się kilka źródeł. Według mapy z 1934 r. stały na niej wtedy trzy szalasy pasterskie; współcześnie jeden z nich został przerobiony na turystyczną „bacówkę”. Przez Gorc Kamienicki przechodzi niebieski szlak turystyczny z przysiółka Rzeki na Gorc. Widok stąd obejmuje otoczenie doliny Kamienicy (m.in. masyw Turbacza, Kudłoń) oraz liczne szczyty Beskidu Wyspowego i Sądeckiego. Ta duża (14 ha) i charakterystycznie usytuowana polana jest również łatwo rozpoznawalna w panoramie Gorców, stanowiąc swoisty „znak identyfikacyjny” masywu Gorca.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Polana grzbietowa w Gorcach o wybitnych walorach krajobrazowych, doskonale widoczna z oddali – o dużej rozpoznawalności w panoramie. Posiada ciekawe walory przyrodnicze. W jej sąsiedztwie, na szczycie Gorca znajduje się wieża widokowa umożliwiająca oglądanie polany z góry. Swoje owce wypasali tu Górale Sądeckcy, tzw. Górale Biali, którzy tradycje pasterskie przejęli od Wołochów.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna ze względu na długie i uciążliwe dojście

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik: Dane kontaktowe:

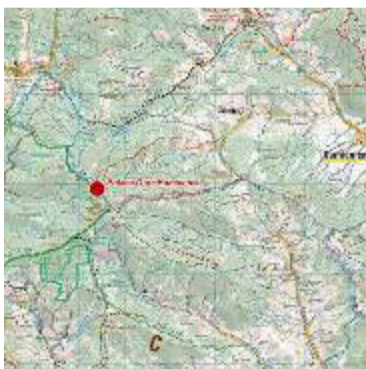
Gorce, rozróg Turbacza – góra Gorc

współwłasność prywatna

brak

Lokalizacja współrzędne GPS:

49°34'13"N 20°15'06"E

Widok na Gorc z polany Jaworzyna Kamienicka – na grzbiecie widoczna jest charakterystyczna polaną Gorc Kamienicki (autor: Piotr Sadowski)

Widok z wieży widokowej na Gorcu na polany Świnkówka i Gorc Kamienicki (autor: Marek Kurzeja)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.08

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: dawna polana pasterska

Numer porządkowy: C.08

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Kamienica

Miejscowość:

Zasadne

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Polana Jaworzyna
Kamienicka

Opis:

Polana Jaworzyna Kamienicka jest jedną z najpiękniejszych polan gorczańskich. Leży na północno-wschodnim stoku Jaworzyny (1288 m n.p.m.), ponad doliną Kamienicy. Ma 11 ha powierzchni, a w jej najwyższym punkcie (ok. 1255 m n.p.m.) znajduje się Bulandowa Kapliczka, wybudowana z 1904 r. Jest ona związana z postacią bacy, Tomasza Chlipały zwanego Bulandą ze Szczawy (ok. 1830–1912/13), który na przełomie XIX i XX w. wypasał on na tej polanie do 800 owiec. Bulanda słynął nie tylko jako uczynny, choć surowy dla swoich juhasów baca, ale także jako czarownik i znachor – potrafił leczyć zarówno ludzi, jak i zwierzęta. Cieszył się wielkim poważaniem wśród okolicznej ludności. W okresie międzywojennym na polanie stały cztery pasterskie szałas. Dzisiaj przechodzi przez nią zielony szlak turystyczny oraz ścieżka edukacyjna Gorczańskiego Parku Narodowego. Spod Bulandowej Kapliczki rozpościera się wspaniały widok na otoczenie doliny Kamienicy i szczyty Beskidu Wyspowego. Z zespołów roślinnych dominuje łąka bliźniczkowa, borówczysko i zarośla malin; mniejsze płaty – koszone w ramach zabiegów ochrony czynnej – tworzy łąka mieczykowa i łąka ostrożeńiowa. Niedaleko polany znajduje się jaskinia szczelinowa Zbójnicka Jama o długości korytarzy 48 m.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Jedna z najpiękniejszych polan gorczańskich, o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych. Była użytkowana przez Górali Białych, którzy tradycje pasterskie przejęli od Wołochów. Związana jest z osobą słynnego bacy Tomasza Chlipały „Bulandy”. Na polanie stoi zabytkowa kapliczka. Udostępniona jest m.in. za pomocą ścieżki dydaktycznej.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna ze względu na długie i uciążliwe dojście

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Gorce, rozróg Turbacza – góra Gorc

Lokalizacja współrzędne GPS:

49°32'59"N 20°09'32"E

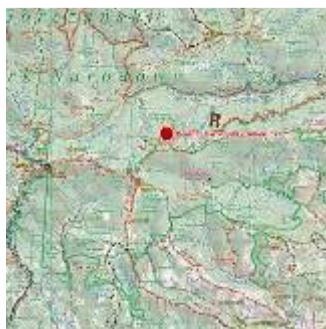
Gorczański Park Narodowy

Poręba Wielka 590, 34-735

Niedźwiedź

tel. (18) 331 72 07

gpn@gorcepn.pl

Fragment polany Jaworzyna Kamienicka z widokiem na Beskid Wyspowy (autor: Piotr Sadowski)

Bulandowa Kapliczka oraz tablica informacyjna na skraju polany Jaworzyna Kamienicka (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.09

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: dawna polana pasterska, przejściowo wypasana

Numer porządkowy: C.09

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Niedźwiedź

Miejscowość:

Poręba Wielka – przysiółek
Koninki

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Hala Turbacz

Opis:

Hala Turbacz znajduje się w centralnej części Gorców, na północnym ramieniu Turbacza (1315 m n.p.m.). Ma powierzchnię 17 ha i leży na wysokości 1200 – 1258 m n.p.m., a jej najwyższym punktem jest skalisty wierzchołek Czoła Turbacza. Znaczną część polany porastają ubogie bliźniczyska i borówczyska. Na obrzeżach, przy granicy lasu znajdują się źródłiska potoków – Olszowego po zachodniej stronie i Kamienickiego od strony wschodniej. Wilgotniejsze płaty polany porasta łąka ostrożeńiowa. Z ciekawszych gatunków flory wymienić należy licznie zakwitające wczesną wiosną krokusy oraz turzycę dwupienną. W przeszłości na hali stały cztery szałas – obecnie pozostał jeden. Lokalnymi ciekawostkami są: skałka piaskowca z inskrypcją, wiązaną przez niektórych badaczy z okresem konfederacji barskiej oraz Szałasowy Ołtarz upamiętniający miejsce, gdzie ks. Karol Wojtyła – późniejszy papież Jan Paweł II – odprawił 17 września 1953 r. polową mszę św. dla turystów stojąc twarzą do wiernych (ten sposób odprawiania liturgii usankcjonował dopiero Sobór Watykański II dekadę później). Przez polanę przechodzi żółty Szlak Dziesięciu Polan oraz szlaki wiodące z rejonu Poręby Wielkiej na Turbacz.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Miejsce o dużych walorach przyrodniczych (w tym obiekt przyrody nieożywionej – skałka) oraz krajobrazowych, związane z osobą Jana Pawła II. Wypas na hali prowadzili Zagórzanie, którzy tradycje pasterskie zaczerpnęli od Wołochów. Relikty sezonowego osadnictwa pasterskiego (szałas). Wykorzystywana współcześnie podczas przepędzania owiec na Halę Długą (Polana Wzorowa).

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna ze względu na długie
i uciążliwe dojście

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik: Dane kontaktowe:

Gorce, rozróg Turbacza – góra

Czoło Turbacza

Lokalizacja współrzędne GPS:

Gorczański Park Narodowy

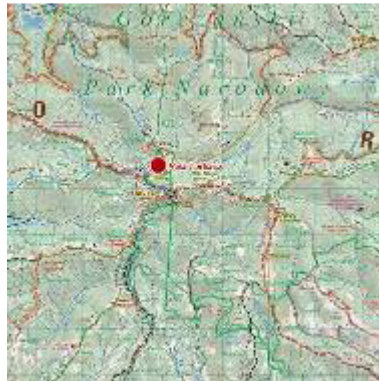
Poręba Wielka 590, 34-735

Niedźwiedź

tel. (18) 331 72 07

gpn@gorcepn.pl

49°32'58"N 20°06'57"E

Widok ogólny Hali Turbacz, po prawej szczyt Mostownicy, 1251 m n.p.m. (autor: Piotr Sadowski)

Widok z Hali Turbacz w kierunku północnym, na Luboń Wielki i Strzebel (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.10

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: teren współczesnego wypasu owiec

Numer porządkowy: C.10

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Lipnica Wielka

Miejscowość:

Lipnica Wielka

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Styrułowa Polana

Opis:

Styrułowa Polana jest jedną z kilku polan na terenie Lipnicy Wielkiej, na których współcześnie prowadzi się wypas owiec. Zlokalizowana jest przy samej granicy polsko-słowackiej, na południe od góry Krzywań (802 m n.p.m.). Sąsiaduje z Ziębową Polaną i Piaskową (Marysiną) Polaną, położoną bliżej drogi z Lipnicy Wielkiej do Namiestowa. Cały ten kompleks użytków liczy łącznie blisko 60 ha powierzchni. Wypas prowadzi tu jeden baca. Łagodny grzbiet, na którego południowym, dosłonecznym skłonie znajdują się pastwiska, zbudowany jest ze skał fliszu karpackiego. W rejonie Piaskowej Polany skały te wietrzeją dając piasek, który był tu niegdyś eksploatowany (stąd nazwa!). Polany porasta mozaika ubogich łąk bliźniczkowych, przemieszanych z pastwiskami życicowymi, charakterystycznymi dla niższych położeń górskich. Występuje tu chroniony dziesięćsił bezłodygowy, spotkać też można coraz rzadszego storczyka – podkolana białego, zagrożonego wskutek zarastania naturalnych siedlisk. Polany sąsiadują z iglastymi lasami wspólnoty urbarialnej – formy prawnej wprowadzonej w 1853 r. na Węgrzech (których część stanowiła Orawa). Obejmowała ona chłopów pańszczyźnianych, którzy otrzymywali teren wydzielony z lasów dworskich do używania jako wspólną własność.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Miejsce usytuowane w bezpośrednim sąsiedztwie granicy polsko-słowackiej, będące świadkiem przejętych od osadników wołoskich tradycji pasterskich Górali Orawskich oraz świadectwem wielokulturowości Orawy. Współcześnie na polanie oraz kilku sąsiednich funkcjonuje sezonowa baczówka „Na Marysinej Łące”, znajdująca się na Szlaku Oscypkowym.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok; wypas trwa w sezonie

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

dostępna dla osób z lekką niepełnosprawnością ruchową (od szosy Lipnica Wielka – Bobrov do baczówki prowadzi łagodna i szeroka droga gruntowa)

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak miejsca postojowego – turyści parkują na poboczu drogi; nie funkcjonujące i zaniedbane stoisko turystyczne

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel /

Dane kontaktowe:

Działy Orawskie – południowy skłon góry Krzywań

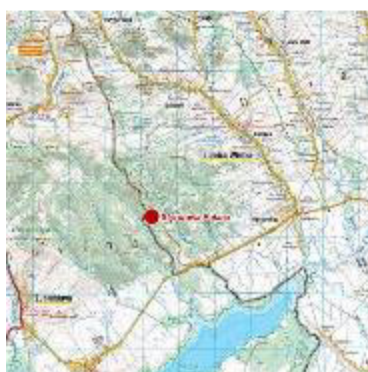
Lokalizacja współrzędne GPS:

49°28'23"N 19°34'13"E

użytkownik:

tereny wielu właścicieli prywatnych (użytkuje baca Andrzej Lassak)

A. Lassak – tel. 604 422 295

Dolny fragment Styrykowej Polany (autor: Piotr Sadowski)

Tereny współczesnego wypasu owiec przy Rabczyckiej Drodze (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.11

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: teren współczesnego wypasu owiec

Numer porządkowy: C.11

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Ochotnica Dolna

Miejscowość:

Ochotnica Górna – przysiółek
Jamne

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Hala Jamne

Opis:

Hala Jamne znajduje się w górnej części zlewni potoku Jamne, na terenie przysiółka o tej samej nazwie, stanowiącego część wsi Ochotnica Górna. Tereny wypasowe rozciągają się na obu zboczach doliny oraz okalających ją grzbietach, od ok. 750 m n.p.m. po grzbiet Gorców w rejonie osiedla Skałka (1159 m n.p.m.). Tutaj sąsiaduje z nimi Polana Przysłop, oraz położona po północnej stronie grzbietu Polana Bieniowe, należąca już do Gorczańskiego Parku Narodowego. Górne piętro doliny posiada dość wysokie walory przyrodnicze, krajobrazowe i historyczne (w 1944 r. Skałka była główną bazą 1 Pułku Strzelców Podhalańskich AK). Występują tu różne typy łąk i pastwisk górskich, na których znaleźć można ciekawe gatunki roślin, m.in. dziewięsiś bezłodygowy oraz kilka gatunków storczykowatych. Tereny nad przysiółkiem były wypasane aż do końca XX w. W ciągu ostatnich lat notowany jest rozwój pasterstwa owiec za sprawą nowo powstałej baczówki „U Bucka”. W sezonie wypasane jest tu stado liczące ok. 700 owiec. Przez teren hali prowadzą górskie szlaki piesze (m.in. obok schroniska „Hawiarska Koliba”) oraz spacerowe, w tym ochotnicki „Szlak Wołoski”.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Dawna, użytkowana również współcześnie hala pasterska w górnej części zlewni potoku górskiego, na terenie najstarszej na ziemiach polskich wsi wołoskiej – Ochotnicy. Funkcjonuje na niej baczówka, do której doprowadzono trasy turystyczne, w której z wielką dbałością odtworzono dawne recepty produkcji serów owczych (m.in. oscypek dojrzewający). Jedno z miejsc, które stanowiły inspirację do wykreowania Szlaku Kultury Wołoskiej.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok; wypas trwa tylko w sezonie

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

trudno dostępna dla osób z lekką niepełnosprawnością ruchową (część drogi można przebyć samochodem) – podejście jest krótkie, ale dość męczące

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak wygodnego miejsca parkingowego (na gliniastym placu niekiedy jest skład drewna); droga w dojazdowa jest obecnie w górnym odcinku uszkodzona przez deszcze

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

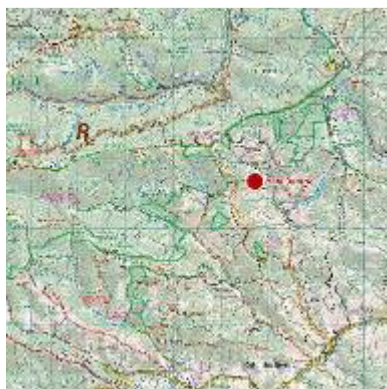
Gorce – dolina potoku Jamne

Lokalizacja współrzędne GPS:

tereny wielu właścicieli prywatnych
(użytkuje bacia Jarosław Buczek)

J. Buczek – tel. 504 952 143

49°32'36"N 20°13'41"E (baczówka)

Hala Jamne – widok ogólny (autor: Piotr Sadowski)

Bacówka „U Bucka” na Hali Jamne (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.12

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: wieś z okresu kolonizacji wołoskiej

Numer porządkowy: C.12

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Raba Wyżna

Miejscowość:

Harkabuz

NAZWA

OBIĘKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Harkabuz

Opis:

Harkabuz to niewielka miejscowość położona w północnej części Orawy, w unikatowym krajobrazie Pogórza Orawsko-Jordanowskiego, na wysokości 720 – 800 m n.p.m. (najwyższy szczyt w granicach miejscowości to Wielki Dział – 935 m n.p.m.). Jest to źródłkowa część potoku Orawka, należącego do zlewiska Morza Czarnego. Ukształtowanie powierzchni miejscowości, gdzie różnice wysokości nie przekraczają 100 metrów bardziej przypomina wyżyny, niż góry. Dno i zbocza doliny zajmują rozległe użytki zielone – łąki i pastwiska, na których wypasa się liczne, ale niewielkie stada bydła. Wieś lokował w 1597 r. węgierski możnowładca Jerzy Thurzo i należała ona do zamku orawskiego. Jej układ jest charakterystyczny dla osad zakładanych na prawie wołoskim. Wyróżnić tu można rozległe zarębki przecinające w poprzek całą dolinę. Stanowią one pasy ziemi, nadawane osadnikom przybywającym do wsi w czasie jej zakładania. Jest to typ jest odmienny od starszego (średniowiecznego) układu łąkowego, charakterystycznego dla prawa niemieckiego, gdzie pas ziemi przydzielony osadnikowi ciągnął się tylko po jednej stronie doliny, tj. od potoku po grzbiet górski.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Wieś z okresu najintensywniejszej kolonizacji wołoskiej (koniec XVI stulecia), położona na dawnym pograniczu polsko-węgierskim. Posiada rozłóg charakterystyczny dla osad zakładanych na prawie wołoskim. Tereny zielone były wykorzystywane przez pasterstwo, które ludność Górnej Orawy przejęła od Wołochów; współcześnie pasie się tu bydło.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

dostępna samochodem osobowym od strony Podwilka, Raby Wyżnej, Odrowąża i Podszkła

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Pogórze Orawsko-Jordanowskie –
dolina potoku Orawka

teren wielu właścicieli prywatnych

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

49°32'14"N 19°50'09"E

Krajobraz wsi Harkabuz, w głębi przekaznik na szczycie Bukowińskiego Wierchu, 940 m n.p.m. (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.13

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: teren współczesnego wypasu owiec

Numer porządkowy: C.13

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Czarny Dunajec

Miejscowość:

Czarny Dunajec

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

torfowisko Baligówka

Opis:

Baligówka jest jednym z torfowisk (zwanym na Podhalu borami), należących do kompleksu torowisk Kotliny Orawsko-Nowotarskiej. Jest to torfowisko wysokie o powierzchni ok. 180 ha, położone dokładnie na głównym wododziale europejskim, ok. 660 m n.p.m. Wody wypływające z torfowiska zasilają strumienie należące do zlewisk Morza Bałtyckiego i Morza Czarnego. Torfowiska wysokie, mające wypukły profil, tworzą się wskutek utrudnionego wód opadowych z obszaru o małym nachyleniu. Podmokły teren porastał mchem torfowcem, którego kolejne warstwy odkładały się przez 10 – 11 tys. lat, ulegając stopniowo sprasowaniu i przekształcając się w torf. Rośnie tu bardzo ciekawa roślinność, m.in. bagno zwyczajne, czermień błotna, rosziczka długolistna, modrzewnica pospolita i żurawina błotna. Powierzchnię torfowiska porastają również sosny i brzozy, tworzące płyty lasu bagienne. Jako teren o specyficznych warunkach przyrodniczych torfowisko nie było szerzej użytkowane poza wypasem zwierząt oraz eksploatacją torfu, którą prowadzono tu na skalę przemysłową do połowy XX w. Obecnie przylegają do niego tereny łąk i pastwisk, na których prowadzi się wypas owiec – przy drodze z Czarnego Dunajca do Jabłonki znajduje się baczówka. Po terenie torfowiska prowadzi ścieżka przyrodnicza.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Miejsce o ciekawej genezie i wysokich walorach przyrodniczych, wykorzystywane jako teren pasterski położony na obrzeżach miejscowości. Wypas prowadzony był przez Górali Podhalańskich, którzy przejęli tradycje pasterskie od Wołochów. Współcześnie znajduje się tu baczówka leżąca na Szlaku Oscypkowym.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok, wypas prowadzony jest w sezonie

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

miejsce dostępne samochodem osobowym lub autobusem od strony Jabłonki lub Czarnego Dunajca (baczówka znajduje się przy drodze wojewódzkiej nr 957)

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

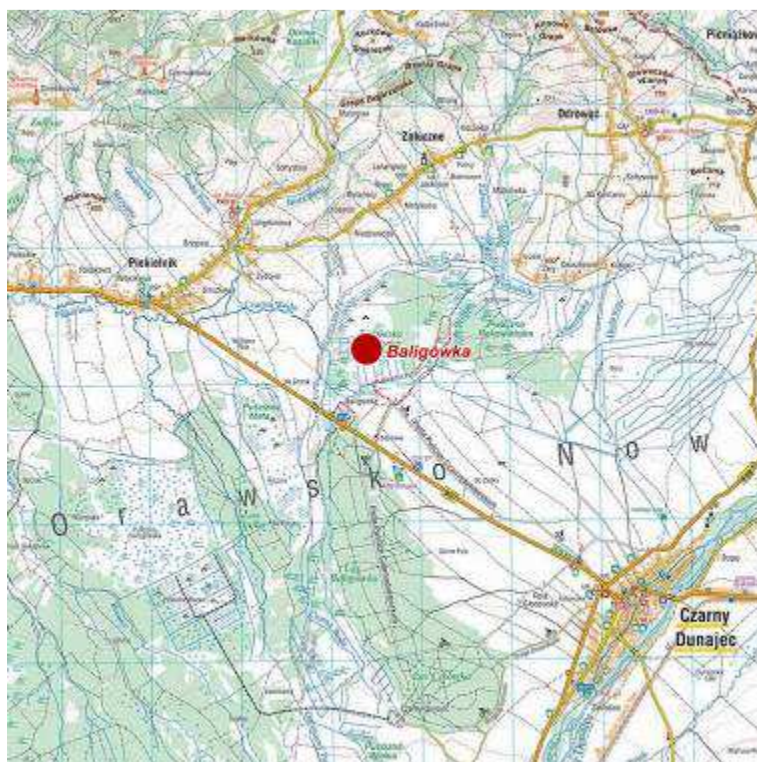
Kotlina Orawsko-Nowotarska – torfowisko Baligówka

Lokalizacja współrzędne GPS:

tereny wielu właścicieli prywatnych (użytkują baczowie Jan i Stanisław Hryczykowie)

J. Hryczyk – 501 816 189

49°27'48"N 19°48'40"E

Powierzchnia torfowiska wysokiego Baligówka z charakterystyczną dla tych obszarów roślinnością
(autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.14

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: dawna polana pasterska

Numer porządkowy: C.14

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Nowy Targ

Miejscowość:

Łopuszna

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

polana Srokówki

Opis:

Polana Srokówki położona jest na południowych stokach gorczańskiego szczytu Wysznia, powyżej wsi Łopuszna, ok. 920 – 970 m n.p.m. Jest to typowa polana reglowa, w przeszłości pasterska, a współcześnie użytkowana jako łąka kośna. Na jej skraju znajduje się kilka szop do składowania siana. O różnorodności polany decyduje jej położenie w obszarze starego osuwiska. Dzięki temu posiada ona urozmaicone ukształtowanie powierzchni, w postaci garbów i obniżień terenu. W jednym z tych obniżień znajduje się jedna z największych ciekawostek przyrodniczych Górców – Pucółowski Stawek. Tego typu jeziorka tworzą się w bezodpływowych zagłębieniach osuwisk dość często, jednak czas ich życia jest przeważnie krótki. Stawek wg pomiarów wykonanych w 1975 r. liczył 40 m długości, 25 m szerokości i metr głębokości. Obecnie wskutek zarastania znacznie zmniejszył swe rozmiary; w okresach suchych przypomina zarośnięte mokradło. Jako pierwszy opisał go Seweryn Goszczyński (1801–1876), poeta, który w czasie pobytu w dworze Tetmajerów w Łopusznej odwiedzał polanę podziwiając widok na Kotlinę Orawsko-Nowotarską i Tatry. Przez polanę przechodzi czarny szlak z Łopusznej na polanę Rąbaniska (gdzie łączy się z Głównym Szlakiem Beskidzkim).

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Dawna polana pasterska, na której wypas prowadzili mieszkańcy Łopusznej – Górale Podhalańscy, którzy przejęli tradycje pasterskie od Wołochów. Pozyskiwano tutaj także siano (na skraju polany stoją stare szopy i szałas). Posiada unikatowe walory krajobrazowe, związane z położeniem w obszarze osuwiska – część polany zajmuje znany z literatury Pucółowski Stawek.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna ze względu na długie i uciążliwe dojście

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

konieczna jest czynna ochrona Pucółowskiego Stawku, który znajduje się w stadium zaniku

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Gorce, rozróg Turbacza – południowy stok g. Wysznia

Lokalizacja współrzędne GPS:

współłasność prywatna

nie dotyczy

49°30'51"N 20°08'27"E

Szałas pasterski w górnej części polany Srokówki (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.15

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: przysiółek polaniarski z terenami pasterskimi

Numer porządkowy: C.15

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Szczawnica / Łącko

Miejscowość:

miasto Szczawnica / Obidza

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

przełęcz Przysłop

Opis:

Przysłop (832 m n.p.m.) to dość głęboka przełęcz w Paśmie Radziejowej Beskidu Sądeckiego, oddzielająca masywy Dzwonkówki i Skałki. Leży na pograniczu uzdrowiska Szczawnica oraz wsi Obidza. Nazwa „przysłop” jest rozpowszechniona w całych Karpatach i pochodzi od rumuńskiego słowa *prislopul*, oznaczającego wąwóz lub przełęcz. Uważa się, że upowszechniła się dzięki migracji wołoskich pasterzy. Na szczawnickim Przysłopie znajduje się polana, na której znajdują się gospodarstwa osiedla o tej samej nazwie. Jest to typowe osiedle polaniarskie, do którego przylegają górskie łąki i pastwiska. Prowadzono na nich od wieków wypas zwierząt będących własnością gospodarzy – z racji nieurodzajnych gleb, na tej wysokości uprawy roślinne odgrywały niewielką rolę. Droga przechodząca przez przełęcz była w przeszłości wykorzystywana przez kuracjuszy, podróżujących ze Starego Sącza do szczawnickich źródeł. W czasie II wojny światowej ustronnie położone osiedle stanowiło schronienie oddziałów partyzanckich (pomnik). Przechodzi tędy Główny Szlak Beskidzki, wiodący grzbietem pasma górskiego z Krościenka nad Dunajcem w kierunku Przehyby.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Przysiółek położony na polanie, usytuowanej w obniżeniu przełęczy, przez którą prowadzi dawna droga ze Starego Sącza do Szczawnicy. Okoliczne tereny były w przeszłości wypasane przez Górali Sądeckich, którzy kulturę pasterską przejęli od ludności wołoskiej. Współcześnie mieszkańcy przysiółka kultywują chów owiec na pastwiskach położonych w sąsiedztwie zagród.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

możliwy dojazd samochodem osobowym (gruntowa droga przez las od strony wsi Obidza);
dojście szlakami pieszymi
nie dostępne dla
niepełnosprawnych

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

konieczna jest czynna ochrona Pucółowskiego Stawku, który znajduje się w stadium zaniku

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☒cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

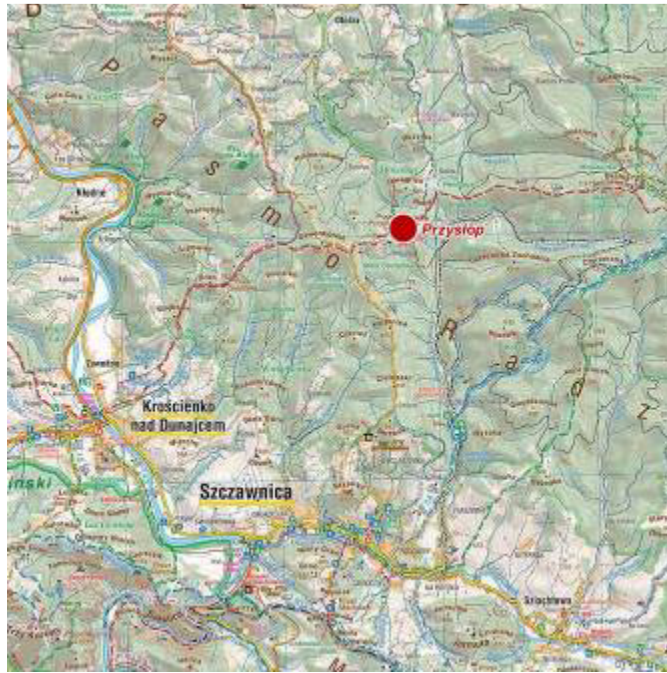
Beskid Sądecki, Pasma Radziejowej –
przełęcz Przysłop

tereny wielu właścicieli prywatnych

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

49°28'02"N 20°29'33"E

Owca przy zagrodzie na przełęczy Przystop – w oddali panorama Małych Pienin (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.16

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: teren dawnej wsi oraz teren współczesnego wypasu owiec

Numer porządkowy: C.16

Województwo: małopolskie	Gmina: Szczawnica	Miejscowość: Jaworki – przysiółek Biała Woda
NAZWA OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA: Biała Woda	Opis: Biała Woda w Małych Pieninach to dawna wieś łemkowska, stanowiąca część tzw. Rusi Szlachtowskiej. Powstała w okresie migracji wołoskich pasterzy, a pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1408 r. Ludność ją zamieszkująca trudniła się pasterstwem, uprawą roli i drobnym rzemiosłem. Kres istnienia miejscowości położyła akcja „Wisła” – wysiedlenie łemków w 1947 r. Zabudowania wsi zostały wtedy spalone. Dziś wraz z sąsiednią Czarną Wodą stanowi ona część Jaworek. Największą atrakcją Białej Wody jest przełomowa dolina potoku o tej samej nazwie. Została ona wycięta w skałach wapiennych, budujących Pieniński Pas Skałkowy. Największe formy skałkowe mają własne nazwy, np. Czubata, Smolegowa Skała czy Brysztańskie Skały. W ich sąsiedztwie występują murawy naskalne z ciekawą roślinnością. Po wysiedleniu miejscowości jej grunty przejęło państwo; prowadzono tu hodowlę owiec. W górnej części dawnej wsi, w rejonie przełęczy Rozdziela zbudowano w l. 1949-51 dwie duże baczówki wzorowe (obecnie w ruinie) z serowaniami i wędzarnią oscypków. Znajdował się tu również ośrodek unasienniania owiec (obecnie Małopolskie Centrum Biotechniki). W 1963 r. utworzono rezerwat krajobrazowy „Biała Woda” o pow. 27,83 ha. Doliną Białej Wody prowadzi żółty szlak turystyczny oraz trasy spacerowe.	

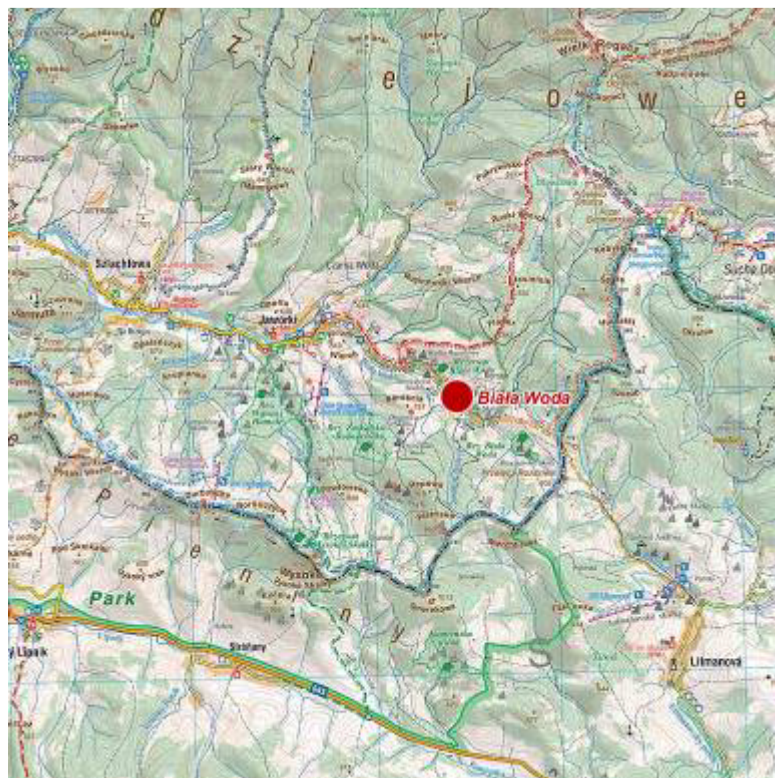
Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Wysiedlona wieś łemkowska (grupa górali karpaccy kultywująca tradycje wołoskie), obrazująca dzieje osadnictwa i pasterstwa w polskiej części Karpat. W XX w. prowadzono tu doświadczenia z masową hodowlą owiec (ruiny baczówek). Również obecnie na terenie dawnej wsi znajduje się baczówka, stanowiąca jedno z zaledwie kilku zabudowań. Dolina Białej Wody posiada wybitne walory krajobrazowe i przyrodnicze (rezerwat).

Dni i godziny otwarcia (jeśli dotyczy): dostępna przez cały rok	Dostępność dla osób niepełnosprawnych: dostępna dla osób z lekką niepełnosprawnością ruchową oraz wózków inwalidzkich; do wylotu doliny dojazd samochodem osobowym z Jaworek	Ewentualne wnioski i zalecenia: dojazd z Jaworek należy oznaczyć drogowskazami turystycznymi
--	--	---

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:	Zarządca / właściciel / użytkownik:	Dane kontaktowe:
Małe Pieniny – dolina potoku Biała Woda Lokalizacja współrzędne GPS: 49°24'04"N 20°34'52"E	tereny wielu właścicieli prywatnych; rezerwat pod zarządem Lasów Państwowych, Nadleśnictwo Krościenko (oddziały nr 118 i 119)	Nadleśnictwo Krościenko ul. Trzech Koron 4 34-450 Krościenko nad Dunajcem tel. (18) 263 31 20 kroscienko@krakow.lasy.gov.pl

Bacówka w Białej Wodzie – w tle Smolegowa Skała (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.17

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: dawna wysokogórska hala pasterska

Numer porządkowy: C.17

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Zakopane

Miejscowość:

miasto Zakopane (w granicach
Tatrzańskiego Parku
Narodowego)

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Hala Gąsienicowa

Opis:

Hala Gąsienicowa obejmuje Dolinę Gąsienicową, która stanowi górne piętro Doliny Suchoj Wody Gąsienicowej, na pograniczu Tatr Zachodnich i Tatr Wysokich. Tereny hali, mającej wysokogórski charakter, znajdują się powyżej górnej granicy lasu – najniższa jej część leży się na wysokości ok. 1500 m n.p.m. (obok schroniska), a górne partie wychodzą wysoko na urwiste stoki otaczających ją szczytów – Żółtej Turni, Granatów, Koziego Wierchu, Kościelca, najwyższej Świnicy (2301 m n.p.m.) oraz Kasprowego Wierchu. W dnie doliny znajdują się liczne stawy pochodzenia polodowcowego, z których największym jest Czarny Staw Gąsienicowy (17,94 ha). Ponad zaroślami kosodrzewiny rosną tu wysokogórskie murawy, stanowiące naturalną paszę dla zwierząt – obecnie zamieszkują ją m.in. kozice i świstaki. W przeszłości na hali prowadzono sezonowy wypas owiec, a jeszcze po utworzeniu Tatrzańskiego Parku Narodowego (1955 r.) postulowano wypas kulturowy ok. 60 szt. owiec na Hali Gąsienicowej i sąsiedniej Hali Królowej Wyżnej. Surowy charakter i piękne otoczenie powodują, że hala jest jednym z najbardziej uczęszczanych miejsc w Tatrach. Krzyżują się tu liczne szlaki piesze, prowadzące m.in. z rejonu Kuźnic w kierunku przełęczy Zawrat i Krzyżne oraz osławionej Orlej Perci.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Jedno z najpopularniejszych miejsc w Tatrach, o pięknym pod względem krajobrazowym i cennym przyrodniczo otoczeniu. Jednocześnie jest to przykład wysokogórskiej hali pasterskiej, w przeszłości wykorzystywanej latem przez Górali Podhalańskich, którzy tradycje pasterskie zaczerpnęli od osadników wołoskich. Liczne szlaki turystyczne umożliwiają odwiedzenie różnych pięter hali.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

dostępna dla osób z lekką
niepełnosprawnością ruchową
szlakiem z Jaszczurówki, jednak
droga jest długa (6 km w jedną
stronę) i może być uciążliwa

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Dolina Gąsienicowa na pograniczu Tatr

Zachodnich i Tatr Wysokich

Lokalizacja współrzędne GPS:

Tatrzański Park Narodowy

ul. Kuźnice 1, 34-500 Zakopane

tel. (18) 202 32 00

sekretariat@tpn.pl

49°14'35"N 20°00'20"E (schronisko)

Kozica, której naturalne pastwisko stanowią murawy piętra alpejskiego (autor: Katarzyna Ceklarz)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.18

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: dawna polana pasterska

Numer porządkowy: C.18

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Bukowina Tatrzańska

Miejscowość:

Polana Głodówka (schronisko)

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Polana Głodówka

Opis:

Polana Głodówka jest jedną z szeregu dawnych polan pasterskich, usytuowanych w najwyższej części Pogórza Spisko-Gubałowskiego, u stóp Tatr Wysokich. Znajduje się na wysokości 1070 – 1145 m n.p.m., na południowym stoku niezbyt wybitnego wzniesienia Cyrhli nad Białką. Ma powierzchnię 6,9 ha. Jej powstanie wiąże się z przywilejem Jana III Sobieskiego, który w 1676 r. zezwolił sołtysom podhalańskiej wsi Groń na wyrobienie w tym miejscu polany pasterskiej. Nazwa polany pochodzi od nazwiska właściciela (Głód). Od zarania tatrzańskiej turystyki słynęła ona jako znakomity punkt widokowy na Tatry, położony przy trasie do Morskiego Oka. Jej walory krajobrazowe rozsławił Walery Eljasz-Radzikowski. Widok stąd obejmuje Tatry Bielskie oraz praktycznie całą północną stronę Tatr Wysokich. Józef Nyka zaliczył widok z Głodówki do najlepszych panoram na Tatry. Dziś na niewielkich parkingach często zatrzymują się autokary turystyczne, zmierzające w kierunku Morskiego Oka czy granicy państwa (Łysa Polana). Obecnie pasterstwo na polanie znajduje się w fazie zaniku, ustąpiło innym funkcjom turystycznym. Pod względem administracyjnym Polana Głodówka tworzy odrębną miejscowość (schronisko turystyczne), wchodząc w skład gminy Bukowina Tatrzańska.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Dawna polana pasterska słynąca z pięknej panoramy Tatr. Przykład polany usytuowanej na grzbiecie Pogórza Gliczarowskiego, przy uczęszczanej drodze wojewódzkiej nr 960. Sąsiaduje z terenami czynnego wypasu w rejonie Bukowiny Tatrzańskiej, gdzie kultywuje się tradycje pasterskie przejęte od osadników wołoskich.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

dostępna z wykorzystaniem pojazdów mechanicznych drogą wojewódzką nr 960 Bukowina Tatrzańska – Łysa Polana

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

zbyt mała zatoka parkingowa (1 autokar lub 2-3 samochody osobowe)

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Pogórze Spisko-Gubałowskie (część: Pogórze Gliczarowskie) – g. Cyrhla nad Białką

tereny wielu właścicieli prywatnych

brak

Lokalizacja współrzędne GPS:

49°18'07"N 20°06'59"E (schronisko)

Tradycyjny szałas przy szosie między Polaną Głodówką a Polaną Szymkówką (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: przysiółek polaniarski

Numer porządkowy: C.19

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Piwniczna-Zdrój

Miejscowość:

Piwniczna-Zdrój – przysiółek
Trześniowy Groń

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Trześniowy Groń

Opis:

Trześniowy Groń (820 – 900 m n.p.m.) jest jednym z kilku osiedli typu polaniarskiego, zlokalizowanych wysoko na stokach Niemcowej i Radziejówki, po północnej stronie doliny potoku Czercz w Piwnicznej. Osiedla tego typu powstawały w ostatnich fazach osadnictwa, kiedy dogodniej położone tereny zostały już wyczerpane. Kilka domostw otoczonych jest przez rozległe obszary pól i użytków zielonych, na których wypasano zwierzęta gospodarskie (bydło i owce). Dominują tu różne typy łąk i pastwisk – od żyznych po zubożałe bliźniczyska. Dziś grzbietem dominującej nad osiedlem góry Trześniowy Groń (1002 m n.p.m.) wiedzie Główny Szlak Beskidzki na odcinku Radziejowa – Rytko; dochodzi tu także żółty szlak pieszy z Piwnicznej. Wysoko położone tereny Trześniowego Gronia słyną z walorów widokowych – panorama obejmuje otoczenie doliny Popradu (Beskid Sądecki), Góry Lubowelskie na terenie Słowacji oraz wschodnią część Tatr. W jednym z dawnych gospodarstw znajduje się schronisko (niegdyś studenckie). Warto dodać, że nazwa szczytu i osiedla pochodzi od słów „trześnia” (gwarowo: czereśnia) oraz „groń” – słowa pochodzenia wołoskiego określającego wzgórze.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Przysiółek polaniarski założony prawdopodobnie w XVIII stuleciu, otoczony pastwiskami góorskimi. Typowy przykład tego rodzaju osadnictwa, związanego z kulturą wołoską. Położony w sąsiedztwie popularnych szlaków pieszych – w jednym z dawnych gospodarstw znajduje się prywatne schronisko.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępny przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępny ze względu na
trudne warunki terenowe; droga
jezdna dostępna jest wyłącznie
dla mieszkańców przysiółka

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☒cecha bezpośrednia ☐cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Beskid Sądecki, Pasma Radziejowej –
stok g. Trześniowy Groń

Lokalizacja współrzędne GPS:

tereny wielu właścicieli prywatnych

brak

49°26'21"N 20°38'55"E

Zabudowania przysiółka Trześniowy Groń (autor: Mateusz Murzyn)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.20

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: dawna polana pasterska

Numer porządkowy: C.20

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Piwniczna-Zdrój

Miejscowość:

Kokusзка

NAZWA

OBIKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Hala Jaworzyna

Opis:

Hala Jaworzyna obejmuje południowe stoki Jaworzyny (969 m n.p.m.), w górnej części niewielkiej wsi Kokusзка (Beskid Sądecki – Pasma Jaworzyny Krynickiej). Jest to znakomity punkt widokowy na otoczenie doliny Popradu, Tatry i góry Słowacji. Hala stanowiła dawny teren wypasu owiec. Znaczną jej część zajmuje uboga łąka bliźniczkowa z wrzosem, miejscami porastająca borówczyskami. Niektóre fragmenty stanowią bogatsze w gatunki flory łąki kośne. Ciekawe jest również ukształtowanie powierzchni w zachodniej części hali. Jest to skraj dużego, starego osuwiska. W jego obrębie znajdują się garby terenu i wypłaszczenia, a także tzw. podwójny grzbiet. Wiek osuwiska pod Jaworzyną oszacowano na ok. 1600 lat. Postulowano, aby objąć je ochroną w formie rezerwatu przyrody o powierzchni ok. 10 ha. W przeszłości bardziej połogie fragmenty osuwisk uważano za korzystne dla lokalizacji pól uprawnych, a nawet osadnictwa. Na południowym, najniższym skraju hali znajdują dwa gospodarstwa polaniarskiego osiedla Jaworzyna (na niektórych mapach – Gaworzyna). Pod szczytem znajduje się krzyż oraz oryginalna, kamienna kapliczka w formie grotu. Przebiega tędy Główny Szlak Beskidzki.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Dawne górskie tereny pasterskie, zlokalizowane w sąsiedztwie polaniarskiego osiedla Jaworzyna. Tradycje pasterskie związane z Góralami Popradzkimi – grupą, która przejęła tradycje wołoskiego pasterstwa. Współcześnie w rejonie Piwnicznej, Łomnicy-Zdroju, Kokusзки i Wierchomli pasterstwo owiec ulega odnowieniu jako produkt turystyczny – m.in. sprowadzono tutaj owce o czarnej maści, hodowane przez Wołochów oraz spakobierców ich spuścizny do poł. XX w.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna ze względu na warunki terenowe (długi i trudny szlak)

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐ **cecha bezpośrednia** ☒ **cecha pośrednia**

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Beskid Sądecki, Pasma Jaworzyny
Krynickiej – g. Jaworzyna (nad
Kokuszką)

teren wielu właścicieli prywatnych

Brak

Lokalizacja współrzędne GPS:

49°29'13"N 20°44'35"E

Hala Jaworzyna – widok ogólny (autor: Piotr Sadowski).

KARTA INWENTARYZACYJNA C.21

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: dawna polana pasterska

Numer porządkowy: C.21

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Łabowa

Miejscowość:

Łabowa

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Hala Łabowska

Opis:

Hala Łabowska (1010 – 1055 m n.p.m.) to historyczna nazwa rozległej hali położonej po północnej stronie grzbietu Pasma Jaworzyny Krynickiej, na której Łemkowie z Łabowej wypasali swoje owce. Po wysiedleniu ludności łemkowskiej w 1947 r. przeszła ona na własność Lasów Państwowych i tylko inicjatywa leśniczych z Nawojowej zapobiegła całkowitemu zalesieniu jej oraz sąsiedniej Hali Barnowskiej. Mimo to współcześnie hala liczy tylko 3 ha (wg przedwojennych map rozciągała się na obszarze ponad pięciokrotnie większym), ale zalesienie jej już nie grozi – jest użytkiem ekologicznym. Występują tu płaty łąki bliźniczkowej, borówczyska, ziołorośla oraz zarośla maliny. W przeszłości znajdował się tu domek myśliwski hr. Adama Stadnickiego, a w 1929 r. opisywano to miejsce jako odludne. Sytuacja zmieniła się w 1953 r. wraz z otwarciem schroniska górskiego PTTK. Obecnie jest to ważny węzeł szlaków pieszych – skrzyżowanie Głównego Szlaku Beskidzkiego ze szlakami do Łabowej i Piwnicznej. Hala stanowi również punkt widokowy w kierunku Gór Grybowskich. Oprócz schroniska jest tu wiata turystyczna oraz pomniki poświęcone oddziałowi AK „Tatara” oraz oddziałowi podziemia niepodległościowego „Żandarmeria”, który w pobliżu hali miał swoją bazę do 1949 r.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Dawna hala pasterska używana niegdyś przez Łemków, kultywujących tradycje wołoskich pasterzy. Obecnie ważny węzeł szlaków turystycznych (schronisko). Miejsce związane z burzliwą historią z lat 1944-49 oraz dziejami zagospodarowania turystycznego w regionie Beskidu Sądeckiego. Przykład zmiany funkcji terenów pasterskich w XX w.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna ze względu na warunki terenowe (długi i trudny szlak)

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Beskid Sądecki, Pasma Jaworzyny
Krynickiej – wschodni grzbiet Wierchu
nad Kamieniem
Lokalizacja współrzędne GPS:

własność PTTK (działka ze
schroniskiem) oraz Lasów
Państwowych – Nadleśnictwo
Nawojowa (oddział 357j)

Nadleśnictwo Nawojowa
ul. Lipowa 1, 33-335 Nawojowa
tel. (18) 445 70 12
nawojowa@krakow.lasy.gov.pl

49°28'22"N 20°48'37"E

Schronisko PTTK na Hali Łabowskiej i panorama w kierunku Gór Grybowskich (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.22

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: teren współczesnego wypasu owiec

Numer porządkowy: C.22

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Muszyna

Miejscowość:

Wojkowa

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Hala na Wojkowej

Opis:

Hala na Wojkowej to umowna nazwa rozległych terenów wypasowych położonych w zachodniej części wsi Wojkowa. Wieś została lokowana na prawie wołoskim w 1595 r. i należała do klucza dóbr biskupich, tzw. państwa muszyńskiego. Przechodził tędy jeden z uczęszczanych traktów na Węgry. Ludność wsi (Łemkowie) trudniła się m.in. wypasem owiec i stąd wzięły się tradycje pasterskie miejscowości. Obecnie liczy ona ok. 30 gospodarstw, a na rozległych połaciach górskich łąk i pastwisk funkcjonuje baczówka „Centuria”. Nazwa baczówki została zaczerpnięta od centurii pospolitej – chronionej rośliny powszechnie spotykanej na tutejszych łąkach. Oprócz centurii odnaleźć tu można liczne gatunki kwiatów, traw i ziół. Jest to jeden z największych czynnie wypasanych terenów w polskich Karpatach – obejmuje ok. 150 ha użytków zielonych, położonych na grzbiecie wzgórza 795 m n.p.m. Hala posiada wybitne walory widokowe – na szczególną uwagę zasługuje panorama Pasma Jaworzyny Krynickiej, leżącego o kilka kilometrów na północ. Łatwo tu dotrzeć z centrum Wojkowej, przez którą – obok zabytkowej cerkwi pw. świętych Kosmy i Damiana (z 1782 r.), znajdującej się na Szlaku Architektury Drewnianej – przechodzi żółty szlak pieszy.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Teren wsi łemkowskiej, której mieszkańcy przejęli wołoski system gospodarki pasterskiej. Współczesny teren wypasu owiec (baczówka „Centuria”), usytuowany na grzbiecie górskim o wysokich walorach krajobrazowych. Stanowisko chronionej centurii pospolitej.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępna ze względu na warunki terenowe (długi i trudny szlak)

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Góry Czerchowskie, Pasma Kraczonika
– grzbiet na zachód od wsi Wojkowa
Lokalizacja współrzędne GPS:

tereny wielu właścicieli prywatnych
(użytkuje bacia Włodzimierz Oleksy)

brak

49°20'34"N 20°59'00"E

Tereny współczesnego wypasu owiec nad Wojkową – w głębi pasmo Jaworzyny Krynickiej Beskidu Sądeckiego (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.23

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: wieś z dawnym osadnictwem wołoskim

Numer porządkowy: C.23

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Uście Gorlickie

Miejscowość:

Wysowa-Zdrój

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Wysowa-Zdrój

Opis:

Wysowa-Zdrój jest przykładem dawnej wsi łemkowskiej, która współcześnie funkcjonuje jako miejscowość turystyczna i uzdrowska. Pojawia się w źródłach w 1437 r. jako wieś rodu Gładyszów. Podlegała kolonizacji wołoskiej – rejestr poborowy z 1581 r. wymienia w Wysowej i sąsiedniej Hańczowej tylko jednego zagrodnika, 2 komorników (chłopów bezrolnych) i aż 12 gospodarstw wołoskich – w sąsiedniej Blechnarce mieszkało 5 Wołochów. Ludność wsi przynależała do grupy etnograficznej łemków – górali karpaccich zaliczanych do wschodniej słowiańszczyzny, mówiących własnym językiem, używających cyrylicy i wyznających prawosławie. Trudnili się oni hodowlą i uprawą roli. Na terenie miejscowości występują źródła mineralne (szczawy wodorowęglanowo-chlorkowo-sodowe), znane już w XVII w., a co najmniej od XVIII w. wykorzystywane w lecznictwie. W 1812 r. zbudowano pierwszy dom zdrojowy. Dziś centralną część miejscowości stanowi Park Zdrojowy z ujęciami źródeł „Anna”, „Stone”, „Józef I”, „Józef II” i „Franciszek”. Po wysiedleniu łemków w 1947 r. do miejscowości zaczęła przybywać ludność napływowa. Obecnie ma ona charakter uzdrowiska i letniska. Funkcjom turystycznym towarzyszy zrównoważone rolnictwo, z dominacją użytków zielonych i hodowli zwierząt.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Teren wsi łemkowskiej skolonizowanej przez Wołochów, przekształconej stopniowo (od XVIII/XIX w.) w uzdrowisko. Przykład zmiany funkcji miejscowości położonej w terenie o walorach uzdrowskich. Miejsce występowania źródeł mineralnych. Współcześnie jest kultywowana hodowla zwierząt – bydła i owiec.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

łatwo dostępna dla

niepełnosprawnych, posiada

tereny spacerowe w Parku

Zdrojowym; dojazd samochodem

lub autokarem od strony

Grybowa lub Ropy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☒ **cecha bezpośrednia** ☒ **cecha pośrednia**

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Beskid Niski, subregion: Góry

Hańczowskie – dolina Ropy

Lokalizacja współrzędne GPS:

użytki należą do wielu właścicieli

prywatnych, wodami mineralnymi

zarządza spółka Uzdrowisko Wysowa

S.A.

Uzdrowisko Wysowa S.A.

38-316 Wysowa-Zdrój 149

tel. (18) 353 24 47

sekretariat@uzdrowisko-wysowa.pl

49°26'16"N 21°10'31"E

Widok ogólny uzdrowiska Wysowa-Zdrój (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.24

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: wieś z dawnym osadnictwem wołoskim

Numer porządkowy: C.24

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Uście Gorlickie

Miejscowość:

Zdynia

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Zdynia

Opis:

Zdynia wymieniana jest w dokumentach źródłowych od 1437 r. jako własność rodu Gładyszów z pobliskiego Gładyszowa. Powstała zapewne nieco wcześniej; osiedlali się tu koloniści wołoscy, wędrujący wzdłuż łuku Karpat, którzy przynieśli ze sobą zorganizowaną kulturę pasterską. W 1581 r. mieszkało tu 10 rodzin wołoskich i tylko jeden zagrodnik nie będący Wołochem. Podobnie jak w przypadku większości wsi w rejonie Beskidu Niskiego, zabudowania Zdyni znajdują się w rozległej dolinie potoku Zdynianka, a poszczególni gospodarze użytkowali pasy ziemi przecinające dolinę w poprzek. Górne partie zboczy doliny pokrywały łąki i pastwiska. Lasy porastały tylko najwyższe partie gór i było ich niewiele – mapa topograficzna z 1779-83 r. wskazuje, że większe ich kompleksy obejmowały jedynie rejon Kamiennego Wierchu (710 m n.p.m.). Przez Zdynię przebiegał trakt na Węgry, a dzisiaj – szosa łącząca Gorlice z Bardiowem na Słowacji. Ludność łemkowską wysiedlono w 1947 r. w ramach akcji „Wisła” (znaczna część wysiedlonych powróciła po 1956 r.). Współcześnie miejscowość jest jednym z głównych ośrodków kultury łemkowskiej, od 1990 r. odbywa się tu doroczny festiwal „Łemkowska Watra”. Miejscowość posiada funkcje letniskowe i rolnicze, a tradycje pasterskie są podtrzymywane. Hoduje się tu niewielkie stada bydła, zaś na pograniczu Koniecznej znajduje się baczówka, gdzie stada owiec są wypasane przez baców przybyłych z Podhala.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Teren wsi łemkowskiej skolonizowanej przez Wołochów – jeden z najważniejszych ośrodków łemkowskiej kultury regionalnej (doroczny festiwal). Przykład funkcjonowania miejscowości rolniczej wysiedlonej w 1947 r., a następnie ponownie skolonizowanej. Posiada duże walory krajobrazowe.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępna przez cały rok

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

łatwo dostępna, dojazd samochodem lub autokarem od strony Ropy lub Gorlic, względnie ze Słowacji przez przejście graniczne w Koniecznej

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☒cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Beskid Niski, subregiony: Góry
Hańczowskie i Pasma Magurskie
Lokalizacja współrzędne GPS:

użytki należą do wielu właścicieli
prywatnych

brak

49°29'02"N 21°16'35"E

Zdynia – widok na pastwiska położone powyżej zabudowań wsi (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA C.25

Kategoria: HALE, POLANY I TERENY WYPASOWE WAŻNE Z PUNKTU WIDZENIA TRADYCJI WYPASOWYCH (I/LUB AKTUALNIE WYPASANE)

Rodzaj: tereny wypasu bydła w granicach nieistniejącej wsi

Numer porządkowy: C.25

Województwo: małopolskie	Gmina: Sękowa	Miejscowość: Krzywa – przysiółek Jasionka
NAZWA OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:	Opis: Jasionka była jedną z młodszych miejscowości Beskidu Niskiego, wzmiankowaną po raz pierwszy w 1665 r. Zamieszkiwali ją Łemkowie, kultywujący tradycje pasterskie swoich przodków. Przed II wojną światową wieś zamieszkiwało 50 rodzin, a na stokach Kamiennego Wierchu stały pasterskie szałas. Oprócz hodowli bydła i owiec jej mieszkańcy trudnili się sadownictwem. Część ludności wyjechała na Ukrainę w 1945 r. – pozostałych wysiedlono dwa lata później w ramach akcji „Wiśła”. W 1952 r. na gruntach wsi powstało Państwowe Gospodarstwo Rolne. Jego budynki powstały z drewna z rozebranych domów oraz cerkwi w Radocynie, Czarnem i Lipnej. Zajmowano się tu m.in. hodowlą koni (oddział Stadniny Koni w Siarach), a do pracy w PGR przybyli nowi osadnicy. Obecnie Jasionka stanowi przysiółek miejscowości Krzywa. Po 1990 r. PGR upadł, ale w jego miejsce powstało Ekologiczne Gospodarstwo Rolne „Jasionka”, w którym hodoje się liczące ponad 200 sztuk stado bydła mięsnego rasy Limousine – przez co okolica nieco kojarzy się z krajobrazami znanymi westernów. Jest to nawiązanie do tradycji pasterskich dawnej Jasionki, po której pozostały ślady w postaci licznych kapliczek, stojących przy starym trakcie.	
Jasionka		

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

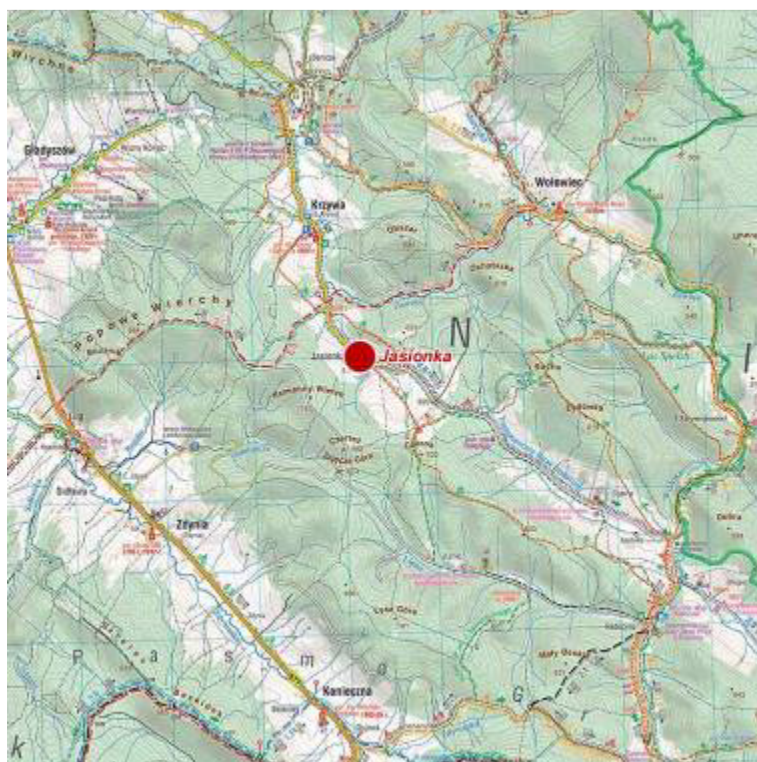
Teren dawnej wsi zamieszkałej przez Łemków, którzy przejęli tradycje pasterskie od osadników wołoskich. Przykład miejscowości wysiedlonej, o zmienionym systemie gospodarki rolnej po założeniu PGR. Współczesne tereny wypasu bydła rasy importowanej. Teren o dużych walorach krajobrazowych.

Dni i godziny otwarcia (jeśli dotyczy): dostępna przez cały rok	Dostępność dla osób niepełnosprawnych: łatwo dostępna, dojazd samochodem z Gorlic przez Krzywą	Ewentualne wnioski i zalecenia: brak
--	--	---

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:	Zarządca / właściciel / użytkownik:	Dane kontaktowe:
Beskid Niski, subregion: Pasma Magurskie Lokalizacja współrzędne GPS:	Ekologiczne Gospodarstwo Rolne „Jasionka” – F.P.H.U. OIKOS Marcin Wójcik	F.P.H.U. OIKOS Krzywa 25, 38-307 Sękowa tel 504 218 480

49°29'02"N 21°16'35"E

Stara droga i łemkowskie kapliczki, otoczone dziś pastwiskami, są jedynymi śladami dawnej wsi Jasionka (autor: Piotr Sadowski).

Kategoria D: Flora

- D.01 bliźniczka psia trawka *Nardus stricta*
- D.02 ciemnyca zielona *Veratrum lobelianum*
- D.03 dziewięciśń bezłodygowy *Carlina acaulis*
- D.04 koniczyna biała *Trifolium repens*
- D.05 kuklik górski *Geum montanum*
- D.06 mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus*
- D.07 siń skucina *Juncus trifidus*
- D.08 szafran spiski (krokus) *Crocus scepusiensis*
- D.09 turzyca mocna *Carex firma*
- D.10 życica trwała *Lolium perenne*
- D.11 gółka długoostrogowa *Gymnadenia conopsea*
- D.12 szczaw alpejski *Rumex alpinus*
- D.13 łąka mieczykowo-mietlicowa *Gladiolo-Agrostietum*
- D.14 łąka bliźniczkowa (psiara) *Hieracio-Nardetum strictae*
- D.15 psiara wysokogórska *Geo montano-Nardetum*
- D.16 młaka kozłkowo-turzycowa *Valeriano-Caricetum flavae*
- D.17 umiarkowanie sucha łąka pienneńska *Anthylidi-Trifolietum montanum*
- D.18 traworośla *Poo-Veratretum lobeliani*
- D.19 zespół kostrzewy pstrej *Festuco versicoloris-Seslerietum*
- D.20 pastwisko życicowo-grzebienicowe *Lolio-Cynosuretum*

KARTA INWENTARYZACYJNA D.01

Kategoria: FLORA

Rodzaj: gatunki charakterystyczne dla terenów wypasowych

NUMER PORZĄDKOWY: D.01

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

bliźniczka psia trawka

Opis:

Bliźniczka psia trawka (*Nardus stricta*) jest trawą, która występuje na terenie całej Eurazji, w umiarkowanej strefie klimatycznej – w Polsce najczęściej w górach, będąc jedną z najczęściej spotykanych roślin na halach i polanach. Rośnie tworząc bardzo gęste kępy, rozmnaża się za pomocą nasion oraz wegetatywnie, poprzez rozłogi. Żdźbła psiej trawki osiągają długość od 10 do 40 cm i są sztywne, dołem ulistnione. Kwiatostan występujący na szczycie łodygi jest zebrany jest w kłos, wiechę lub grono; kwitnie w czerwcu. Występuje w różnych warunkach orograficznych, na suchych, bardzo jałowych glebach – w tym na siedliskach zubożonych przez intensywny wypas zwierząt, na których nie chcą rosnąć inne trawy. Tworzy tam rozległe murawy – bliźniczyska, zwanych też psiarąmi. Jej liście i łodygi są okryte łuskami i posiadają drobne zadziory, przez co są ostre w dotyku i dlatego nie są zjadane przez owce ani bydło; również koszenie psiej trawki jest uciążliwe. Pojawienie się bliźniczysk świadczy o zubożeniu terenów wypasowych i jest jedną z przyczyn zaniechania ich dalszego użytkowania.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Roślina typowa dla zubożonych polan i innych terenów, na których zaniechano wypasu owiec.

Dni i godziny otwarcia
(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób
niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski
i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

KARTA INWENTARYZACYJNA D.02

Kategoria: FLORA

Rodzaj: gatunki charakterystyczne dla terenów wypasowych

NUMER PORZĄDKOWY: D.02

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

ciemieżyca zielona

Opis:

Ciemieżyca zielona (*Veratrum lobelianum*) należy do rodziny melantkowaych. Można ją spotkać na całej półkuli północnej, w miejscach wilgotnych. W Polsce występuje głównie w górach i jest objęta częściową ochroną gatunkową. Spotkać ją można w widnych lasach, w sąsiedztwie źródlisk i w wilgotniejszych fragmentach na górskich polan. Jest to roślina dość duża, w miejscach słonecznych osiąga nawet 150 cm wysokości. Posiada grubą łodygę, na której szczycie znajduje się kwiatostan w postaci wiechy. Roślina kwitnie latem, a kwiaty mają barwę zieloną (żółtozieloną). Charakterystyczne są też liście ciemieżycy, ułożone skrętolegle wzdłuż łodygi – są duże, o kształcie elipsy i mają pomarszczoną powierzchnię. Jest rośliną silnie trującą – zawiera alkaloidy, w tym weratrynę, która jest stosowana w farmakologii i ma właściwości insektobójcze, ale działa też drażniąco na błony śluzowe, a w dużych dawkach może spowodować paraliż serca i mięśni oddechowych. Obecność substancji trujących instynktownie wyczuwają zwierzęta, które nie jedzą ciemieżycy, mimo że bardzo często rośnie ona w sąsiedztwie terenów wypasowych.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Roślina występująca w obrębie traworośli, bardzo często na obrzeżach polan pasterskich. Z powodu swoich rozmiarów jest łatwa do zauważenia i stanowi urozmaicenie krajobrazu terenów wypasowych.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Kępy bliźniczki psiej trawki na Hali Barnowskiej w Beskidzie Sądeckim (autor: Piotr Sadowski).

Ciemiężycza zielona (autor: Matek Kurzeja)

KARTA INWENTARYZACYJNA D.03

Kategoria: FLORA

Rodzaj: gatunki charakterystyczne dla terenów wypasowych

NUMER PORZĄDKOWY: D.03

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

dziewięciśń bełodygowy

Opis:

Dziewięciśń bełodygowy (*Carlina acaulis*) to roślina z rodziny astrowatych, występująca na obszarach górskich Europy. W Polsce jest dość pospolita w Karpatach i Sudetach, natomiast na niżu występuje rzadko. Zagrożona z powodu zarastania siedlisk, znajduje się pod częściową ochroną. Jest jedną z najbardziej charakterystycznych roślin górskich pastwisk. Przeważnie nie posiada łodygi (stąd nazwa), a jej podługne liście ułożone są w rozetę, powycinane i zakończone kolcami, dlatego nie jest zjadana przez zwierzęta. Kwitnie od lipca do września. Kwiatostan tworzy koszyczek położony pośrodku rozety liści, otoczony białymi łuskami, wyglądający jak pojedynczy, duży (do 15 cm) kwiat, który otwiera się w słońcu, a zamyka pod wpływem wzrostu wilgotności powietrza – górale uważali, że w ten sposób dziewięciśń „przepowiada” deszcz. Nasiona są rozsiewane przez wiatr. Roślina ma właściwości lecznicze i jest od dawna używana w ziołolecznictwie jako środek moczopędny i działający napotnie. Z powodu unikatowego wyglądu była też rośliną ozdobną. Motyw dziewięciśnia jest jednym z najczęściej spotykanych w sztuce ludowej góralszczyzny – zwłaszcza Podhala; występuje m.in. na zdobieniach kobiecych gorsetów.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Roślina występująca w obrębie nasłonecznionych pastwisk i muraw, stanowiących teren wypasu zwierząt. Łatwo rozpoznawalna, stanowi ważny motyw sztuki ludowej Podhala.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

KARTA INWENTARYZACYJNA D.04

Kategoria: FLORA

Rodzaj: gatunki charakterystyczne dla terenów wypasowych

NUMER PORZĄDKOWY: D.04

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

koniczyna biała

Opis:

Koniczyna biała (*Trifolium repens*) należy do rodziny bobowatych – jej ojczyzną jest Eurazja i północna Afryka, ale poprzez uprawy rozpowszechniła się na całym świecie. W Polsce występuje jako naturalny składnik obszarów łąkowo-pastwiskowych, jest także uprawiana poprzez wysiew. Roślina ta płóży się po ziemi, wytwarzając charakterystyczne dla koniczyn, trójlistkowe liście. Kwiaty barwy białej lub kremowej tworzą kulistą główkę, wieńczącą długą szypułkę wyrastającą z łodygi. Kwitnie od maja do września, zapylana przez pszczoły i trzmiele. Kwiaty koniczyny są stosowane w ziołolecznictwie (naparem leczy się reumatyzm, przeziębienia i inne schodzenia); z nektaru pszczoły wytwarzają miód. Jest jedną z najważniejszych roślin pastewnych (m.in. zawiera dużo białka), pożądaną na pastwiskach. Nasiona koniczyny białej są rozsiewane przez zwierzęta – po zjedzeniu przechodzą przez bez szwanku przez ich układ pokarmowy. Roślina jest przy tym odporna na wydeptywanie i szybko odrasta. W uprawach występuje jako domieszka, a nie jako roślina samodzielna, gdyż jej niewielka wysokość utrudnia koszenie.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Charakterystyczna roślina pastwisk, ważna dla pasterstwa zwierząt oraz pszczelarstwa.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Pszczoły zapylające kwiatostan dziewięcisiu (autor: Piotr Sadowski).

Kwiat koniczyny białej (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA D.05

Kategoria: FLORA

Rodzaj: gatunki charakterystyczne dla terenów wypasowych

NUMER PORZĄDKOWY: D.05

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

kuklik górski

Opis:

Kuklik górski (*Geum montanum*) należy do rodziny różowatych i występuje w obszarach górskich Europy – w Polsce jest dość pospolity w Karpatach i Sudetach. Z podziemnego kłącza wyrasta rozетка liści oraz łodyga kwiatowa o wysokości od kilkunastu do 30 cm. Kwiaty są pojedyncze, dość duże (ok. 3,5 cm), mają od pięciu do ośmiu płatków barwy żółtawozielonej, o sercowatym kształcie, które otaczają zielonkawe słupki i pręciki. Roślinę zapylają muchówki, a nasiona są rozsiewane przez wiatr. Występuje na górskich halach i pastwiskach, a także w obrębie ziołorośli, od piętra regla dolnego po najwyższe partie Tatr. Kwitnie od maja do późnej jesieni i jest jedną z najbardziej charakterystycznych roślin, spotykanych a górskich terenach pasterskich powyżej 800 m n.p.m. Bywa także uprawiany jako roślina ozdobna.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Górska roślina towarzysząca terenom pasterskim. Gatunek charakterystyczny dla górskiej odmiany zbiorowisk łąkowych.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

KARTA INWENTARYZACYJNA D.06

Kategoria: FLORA

Rodzaj: gatunki charakterystyczne dla terenów wypasowych

NUMER PORZĄDKOWY: D.06

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

mieczyk dachówkowaty

Opis:

Mieczyk dachówkowaty (*Gladiolus imbricatus*) to efektowny kwiat z rodziny kosaćcowatych. Występuje w zachodniej części Eurazji, w Polsce obecnie jest bardziej pospolity w górach niż na niżu. Jest charakterystyczną rośliną żyznych, kośnych łąk mieczykowych, które towarzyszą terenom pasterskim. Wytwarza pojedynczą, długą na kilkadziesiąt cm łodygę, w której dolnej części znajdują się 2–4 długie, wąskie liście (o kształcie mieczowym – stąd nazwa). Na szczycie łodygi znajdują się lejkowate kwiaty, zebrane w grono. Jest ich od kilku do kilkunastu i są ułożone jeden nad drugim. Zawsze wyrastają tylko po jej jednej stronie, stąd roślina nieco przypomina chorągiewkę. Barwa kwiatów jest purpurowoczerwona. Roślina zakwita w lipcu, a z racji efektownego kwiatostanu była często zrywana jako roślina ozdobna. Niestety zazwyczaj przy zrywaniu tych kwiatów niszczone są także cebulki, co w połączeniu ze zmniejszeniem ilości naturalnych siedlisk (zarastanie lub zaorywanie łąk) przyczyniło się do określenia mieczyka jako gatunku narażonego na wymarcie. W Polsce jest objęty ochroną gatunkową.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Efektowny gatunek charakterystyczny dla żyznych łąk w niższych położeniach górskich. Łąka mieczykowa towarzyszy terenom pasterskim.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Kuklik górski (autor: Marek Kurzeja)

Mieczyk dachówkowaty (autor: Marek Kurzeja)

KARTA INWENTARYZACYJNA D.07

Kategoria: FLORA

Rodzaj: gatunki charakterystyczne dla terenów wypasowych

NUMER PORZĄDKOWY: D.07

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

sit skucina

Opis:

Sit skucina (*Juncus trifidus*) należy to rodziny sitowatych i występuje w górach Europy – w naszym kraju głównie w Tatrach, na Babiej Górze i w Sudetach (Karkonosze, Masyw Śnieżnika). Tworzy darń składającą się z niskich, gęstych kępek. Występuje powyżej 1200 m n.p.m., głównie jednak w piętrze alpejskim, gdzie tworzy murawy. Izolowane kępy spotkać można także na skałach. Lubi podłoże kwaśne, stąd nie występuje w górach zbudowanych z wapieni; jest przy tym bardzo odporny na warunki klimatyczne. Roślina posiada cienkie łodygi oraz wąskie, sztyblekowane liście o długości ok. 15 cm. Przy łodydze wyrastają niewielkie kwiaty, skupione w grupkach po 2–4 sztuki, które są koloru brązowego. Kiedy późnym latem dojrzewają owoce (torebki z nasionami), liście tego gatunku przybierają barwę czerwonawą. Powoduje to, że całe połacie górskich łąk, stanowiących naturalne tereny wypasu zwierząt, mienia się na czerwono – od tego zjawiska pochodzi m.in. nazwa tatrzańskich Czerwonych Wierchów.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Charakterystyczna roślina naturalnych muraw piętra alpejskiego, stanowiących wysokogórskie pastwiska. Jej płatki zaznaczają się w krajobrazie powodując wybarwienie się łąk na czerwono w okresie późnego lata.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Czerwieniejący sit skucina (autor: Zbigniew Mirek)

Sit skucina rosnący w szczelinach skalnych masywu Rysów – w głębi Morskie Oko (autor: Zbigniew Mirek)

KARTA INWENTARYZACYJNA D.08

Kategoria: FLORA

Rodzaj: gatunki charakterystyczne dla terenów wypasowych

NUMER PORZĄDKOWY: D.08

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

szafran spiski

Opis:

Szafran spiski (inaczej krokus, przez górali potocznie nazywany „tulipankiem”, *Crocus scepusiensis*) jest jedną z najbardziej rozpoznawalnych roślin, związanych z terenami pasterskimi. Należy do rodziny kosaćcowatych, zakwita wczesną wiosną, wkrótce po ustąpieniu pokrywy śnieżnej (od końca marca do maja, zależnie od wysokości n.p.m.). Pojedynczy kwiat jest barwy fioletowo-liliowej, o sześciu płatkach, wewnątrz znajduje się żółtopomarańczowy słupek oraz trzy pręciki. Liście są długie, lancetowate, z białym paskiem biegnącym przez środek. Pod ziemią znajduje się cebulka. Gatunek ten występuje w Karpatach Zachodnich i jest pokrewny do występującego w całej Europie szafranu wiosennego. Jego zasięg jest ściśle związany z pasterstwem owiec – roślina rozwija się na terenach nawożonych przez te zwierzęta, gdzie gleba jest bogata w związki azotu. Wystarczy kilkadziesiąt lat bez wypasu, aby populacja krokusa na danym stanowisku wymarła. W Polsce objęty jest ochroną gatunkową. Efektowne, fioletowe kobierce krokusów znane są ze stanowisk tatrzańskich oraz z Podhala. Najbardziej znanym miejscem występowania tego gatunku jest Polana Chochołowska, gdzie od kilku lat organizowane jest Święto Krokusa. Dolinę odwiedzają wtedy tłumy turystów, a wolontariusze zmuszeni są chronić rośliny przed rozdeptaniem przez ciekawskich. Innym znanym stanowiskiem na terenie TPN jest polana Kalatówki – jednak miejsc, gdzie można spotkać krokusy jest znacznie więcej, a całą populację na terenie Parku szacuje się na 150 milionów okazów. Rosnące przy drodze kobierce krokusów zobaczyć można także zdążając w Tatry samochodem (np. w Klikuszowej). Gatunek ten występuje obficie także na wielu polanach w Górcach – szczególnie w zachodniej części tego regionu, w Beskidzie Żywieckim (m.in. hale Czarna i Kucałowa) i już w mniejszej liczebności w Beskidzie Wyspowym, Sądeckim, Średnim (polana Sucha) i Małym (Leskowiec). Sporadycznie występuje też na niżu, a jego najdalej na północ wysunięte stanowiska odnaleźć można w Kotlinie Sandomierskiej.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Bardzo znany i rozpoznawalny gatunek ściśle związany z pasterstwem. Rozwija się pod wpływem wypasu owiec, które nawożą glebę – po zaniechaniu wypasu stopniowo zanika. Poniekąd stanowi produkt turystyczny górskich polan, zwłaszcza w Tatrach, gdzie podczas kwitnienia stanowiska są masowo odwiedzane przez turystów.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

nie dotyczy

Zarządca / właściciel / użytkownik:

nie dotyczy

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Krokusy na Hali Czarnej w masywie Babiej Góry (autor: Tomasz Urbaniec)

Krokusy na jednej z gorczańskich polan (autor: Marek Kurzeja)

KARTA INWENTARYZACYJNA D.09

Kategoria: FLORA

Rodzaj: gatunki charakterystyczne dla terenów wypasowych

NUMER PORZĄDKOWY: D.09

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

turzyca mocna

Opis:

Turzyca mocna (*Carex firma*) jest rośliną górską występującą w Europie, byliną należącą do rodziny ciborowatych. W Polsce spotkać ją można tylko w Tatrach, ale jest tutaj dość liczna, stanowiąc składnik polan reglowych oraz muraw piętra alpejskiego, szczególnie na podłożu wapiennym. Tworzy gęstą darni, a poszczególne okazy mają dość krótkie (do 10 cm) i szerokie liście. Kwiaty zebrane są w niewielkie kłosy, wyrastające na łodygach, które są 3–4 razy dłuższe od liści. Turzyca mocna kwitnie od czerwca i jest gatunkiem charakterystycznym dla muraw *Caricetum firmae*. W przeszłości stanowiła dość istotny składnik pokarmu dla owiec wypasanych na tatrzańskich halach, powyżej piętra reglowego.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Roślina charakterystyczna dla muraw nawapiennych, w Polsce o zasięgu ograniczonym do Tatr. Reprezentant turzyc – ważnej grupy roślin górskich polan, chętnie zjadanych przez zwierzęta.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

KARTA INWENTARYZACYJNA D.10

Kategoria: FLORA

Rodzaj: gatunki charakterystyczne dla terenów wypasowych

NUMER PORZĄDKOWY: D.10

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

życica trwała

Opis:

Życica trwała (inaczej rajgras angielski, *Lolium perenne*) należy do rodziny wiechlinowatych. Tworzy liczne pędy płonne, nie zawierające kwiatów ani nasion, posiada długie liście, a jej źdźbła osiągają wysokość do 60 cm – przeważnie jednak znacznie mniej. Kwiaty zebrane są w charakterystyczny, spłaszczony kłos, osiągający nawet kilkanaście cm długości. Kwitnie w okresie maj – wrzesień. Kolor zielony utrzymuje do jesieni, jednak na najsuchszych siedliskach może przysychać i żółknąć. Wymaga słońca, nie lubi długo zalegającej pokrywy śnieżnej, stąd w górach najczęściej spotykana jest w niższych położeniach. Trawa ta jest odporna na wydeptywanie i zgryzanie, szybko odrasta. Występuje na bardzo różnorodnych, nawet dość ubogich i przekształconych przez człowieka siedliskach, takich jak pobocza dróg czy trawiaste drogi polne. Jest bardzo pożądaną trawą pasterską ze względu na doskonałe wiązanie azotu zawartego w odchodach zwierząt, stąd też często się ją wysiewa i uprawia. Chętnie rośnie na terenach, gdzie stosuje się koszarowanie owiec. Jest przy tym smaczna dla zwierząt, a jej liście łatwo się odrywają, stąd stanowi cenny pokarm dla owiec, bydła, kóz, koni, a nawet drobiu. Stanowi gatunek charakterystyczny dla pastwisk życicowych.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Charakterystyczna roślina pastwisk nizinnych i podgórskich, gdzie współtworzy typowy zespół roślinności pastwiskowej. Stanowi dobry pokarm dla zwierząt gospodarskich. Wysiewana w mieszkankach traw, pożądana ze względu na swoją odporność.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

KARTA INWENTARYZACYJNA D.11

Kategoria: FLORA

Rodzaj: gatunki charakterystyczne dla terenów wypasowych

NUMER PORZĄDKOWY: D.11

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

gółka długoostrogowa

Opis:

Gółka długoostrogowa (*Gymnadenia conopsea*) występuje w strefie klimatu umiarkowanego w Eurazji. Jest jedną z wielu roślin z rodziny storczykowatych, które spotkać można na górskich łąkach w polskich Karpatach i Sudetach (na niżu jest rzadka). Storczykowate wymagają nie tylko specyficznego podłoża, ale też obecności w glebie odpowiedniego gatunku grzyba, z którym zawiązują symbiozę – bez jego obecności nasiona rośliny nie kiełkują. Gółka długoostrogowa lubi światło, spotkać ją można na łąkach, górskich halach, ale także w widnych lasach, w Tatrach nawet do wysokości 1700 m n.p.m. Jest jednym z wyróżniających się kwiatów, jakie zobaczyć można na obszarach górskich pastwisk – kwitnie od maja do lipca. Nazwa pochodzi od długiej na kilkanaście milimetrów ostrogi (tylna część warzki kwiatowej), która wystaje aż poza łodygę. Roślina osiąga wysokość do 60 cm. Posiada prostą i dość grubą łodygę – z jej dolnej części wyrastają naprzemianległe liście, a z górnej – liczne kwiaty zebrane w gęsty kłos. Kwiaty te przyjemnie pachną i mają odcień od różowego po purpurowy. Gatunek jest zapylany przez motyle; może tworzyć krzyżówki z innymi gatunkami storczyków. Znajduje się pod ścisłą ochroną.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Jeden z najefektowniejszych kwiatów, jakie zobaczyć można na łąkach i polanach górskich. Przedstawiciel licznej rodziny storczykowatych.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

KARTA INWENTARYZACYJNA D.12

Kategoria: FLORA

Rodzaj: gatunki charakterystyczne dla terenów wypasowych

NUMER PORZĄDKOWY: D.12

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

szczaw alpejski

Opis:

Szczaw alpejski (*Rumex alpinus*) należy do rodziny rdestowatych i pierwotnie występował w górach centralnej Azji i Europy. Wraz z rozwojem rolnictwa rozprzestrzenił się także w Skandynawii oraz w Ameryce Północnej. Jego występowanie jest silnie związane z pasterstwem – występuje na polanach reglowych i halach w miejscach intensywnego wypasu zwierząt, gdyż rozwija się na glebach przenawożonych, z dużą zawartością azotu który jest zawarty m.in. w odchodach owiec (jest rośliną azotolubną). Stąd zarośla szczawiu spotkać można zwłaszcza tam, gdzie zwierzęta były koszarowane, tj. gromadzone w niewielkich zagrodach zwanych koszarami. Jest to roślina z długą łodygą i odziomkowymi liśćmi, ułożonymi w rozetę. Są one dość duże, szerokie i mają jajowaty kształt. Kwiatostan znajduje się na szczycie łodygi, kwitnie od czerwca do sierpnia. W stosunku do pastwisk jest chwastem, utrudniającym rozwój innych gatunków. Na polanach tatrzańskich tworzy rozległe płaty.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Gatunek charakterystyczny dla terenów pasterstwa owiec. Rozwija się pod wpływem nawożenia gleby przez zwierzęta. Rośnie przede wszystkim w miejscach koncentracji zwierząt (koszary).

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Turzyca rosnąca w Tatrach (autor: Zbigniew Mirek)

Kłosa życicy trwałej na tle roślinności pastwiska
górskiego w Pieninach (autor: Piotr Sadowski)

Zbliżenie na kwiaty gółki długoostrogowej (autor: Marek
Kurzeja)

Szczaw alpejski (autor: Zbigniew Mirek)

KARTA INWENTARYZACYJNA D.13

Kategoria: FLORA

Rodzaj: charakterystyczne siedliska łąkowe

NUMER PORZĄDKOWY: D.13

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

łąka mieczykowo-mietlicowa

Opis:

łąka mieczykowo-mietlicowa (łąka mieczykowa, *Gladiolo-Agrostietum*) – zespół mieczyka dachówkowatego i mietlicy pospolitej zajmuje żyzne, umiarkowanie wilgotne (świeże) gleby brunatne w niższych położeniach Karpat Zachodnich, zasadniczo do ok. 1200 m n.p.m. Zespół ten wykształca się na terenach regularnie koszonych i nawożonych. Jest barwny i różnorodny, przeważnie w jego obrębie wyróżnia się do ok. 70 gatunków roślin naczyniowych. Wśród traw oprócz mietlicy występuje m.in. kostrzewa łąkowa, tomka wonna i tymotka alpejska, a także mieczyki, przywrotniki, chabry, storczyki (m.in. gółka długoostrogowa czy rzadko spotykana storczyca kulista), a także np. krokusy. Z tego powodu krajobraz łąki mieczykowej zmienia się w ciągu roku – najwcześniej zakwitają krokusy, a od maja przez całe lato kolorystyka łąk zmienia się w zależności okresu kwitnienia poszczególnych gatunków. Na łąkach reglowych, nawożonych wskutek wypasu owiec pojawia się duży udział śmiałka darniowego. W Tatrach łąki tego typu występują do 1300 m n.p.m. i cechuje je duży udział tymotki alpejskiej. Współcześnie, wskutek zaniechania regularnego koszenia wiele łąk tego typu zarasta, co prowadzi do zubożenia różnorodności biologicznej. Jedyną szansą na ich zachowanie jest wtedy ochrona czynna – sukcesywne koszenie lub prowadzenie umiarkowanego wypasu owiec.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Bogaty pod względem florystycznym zespół roślinności łąkowej charakterystyczny dla niższych położen górskich, zagrożony z powodu zaniechania koszenia łąk.

Dni i godziny otwarcia
(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób
niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski
i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐ **cecha bezpośrednia** ☒ **cecha pośrednia**

Położenie:

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Zarządca / właściciel / użytkownik:

nie dotyczy

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

Łąka mieczykowo-mietlicowa, Babica, Beskid Średni (autor: Piotr Sadowski)

Kukułka plamista, storczyk charakterystyczny dla wilgotniejszych fragmentów łąk podgórskich (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA D.14

Kategoria: FLORA

Rodzaj: charakterystyczne siedliska łąkowe

NUMER PORZĄDKOWY: D.14

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

łąka bliźniczkowa

Opis:

Łąka bliźniczkowa (bliźniczyisko, *Hieracio-Nardetum strictae*), potocznie nazywane psiarą lub tłokiem, stanowi zespół zubożonych łąk reglowych. Rozwój zespołu umożliwia zaprzestanie użytkowania polan – braku koszenia oraz zaniechania wypasu, dzięki któremu gleba była umiarkowanie, ale stale nawożona. Po zaniechaniu pasterstwa składniki odżywcze dla roślin ulegały stopniowemu wyczerpaniu, powodując zanik gatunków charakterystycznych dla siedlisk żyznych. Ubożenie to postępuje szybciej na polanach grzbietowych oraz na górskich stokach, gdzie składniki gleby są dodatkowo wymywane przez deszcze. Oprócz psiej trawki występuje tu m.in. turzycza pigułkowata, ukwap dwupienny, jastrzębiec Lachenala, kuklik górski i pięciornik złoty. Zaprzestanie koszenia łąk spowodowało, że w dużej mierze zarastały one krzewinkami borówki czarnej, przez co płatom bliźniczyisk towarzyszą zazwyczaj borówczyska. W miejscach nasłonecznionych pojawiają się też wrzosa, krzewy malin. Z czasem wkracza wierzba iwa i pojedyncze okazy innych gatunków drzew, stanowiące pierwszy etap sukcesji lasu.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Typ ubogiej łąki charakterystyczny dla terenów zielonych, których użytkowania zaprzestano. Rozwija się pod wpływem zubożenia gleby w składniki odżywcze. Występuje na większości dawnych terenów wypasu owiec.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Bliźniczyska z postępującą sukcesją gatunków drzewiastych, Hale Gorcowskie w Ochotnicy Dolnej
(autor: Piotr Sadowski)

Łąka bliźniczkowa z wrzosem na polanie Gorc Troszacki na grzbiecie Kudłonia, w głębi masyw Gorca z polaną Gorc Kamienicki (autor: Marek Kurzeja)

KARTA INWENTARYZACYJNA D.15

Kategoria: FLORA

Rodzaj: charakterystyczne siedliska łąkowe

NUMER PORZĄDKOWY: D.15

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

psiara wysokogórska

Opis:

Psiara wysokogórska (*Geo montano-Nardetum* wzgl. *Hieracio alpini-Nardetum*) jest odmianą psiary nizinnej, w której niektóre gatunki zostały zastąpione przez rośliny charakterystyczne dla wyższych położeń górskich. Są to m.in. gatunki znane z traworośli i górskich muraw, takie jak kuklik górski, jastrzębiec alpejski, prosiecznik jednoglówkowy, widlicz alpejski, dzwonek brodaty czy wysokogórski podgatunek nawłoci późnej. W Tatrach, gdzie ten typ psiary jest charakterystyczny, sięga ona aż do piętra alpejskiego (ponad 1550 m n.p.m.) i jest świadectwem zaniechania użytkowania terenów pasterskich.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Typ ubogiej łąki rozwijającej się pod wpływem zaniechania użytkowania hal w wyższych położeniach, z większym udziałem gatunków górskich.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Psiara w Dolinie Kościeliskiej, Tatry Zachodnie (autor: Piotr Sadowski)

Dzwonek alpejski – występujący w Tatrach i Alpach gatunek górski towarzyszący murawom (autor: Zbigniew Mirek)

KARTA INWENTARYZACYJNA D.16

Kategoria: FLORA

Rodzaj: charakterystyczne siedliska łąkowe

NUMER PORZĄDKOWY: D.16

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

młaka kozłkowo-turzycowa

Opis:

Młaka kozłkowo-turzycowa (*Valeriano-Caricetum flavae*) należy do najbogatszych pod względem liczby gatunków zespołów roślinności terenów otwartych. Występuje na glebach zawierających dużo składników organicznych, w obrębie torfowisk niskich położonych przy źródłiskach górskich potoków, często stanowiąc najbardziej zróżnicowane florystycznie fragmenty polan pasterskich. Nazwa zespołu pochodzi od rosnącego tu kozłka lekarskiego i turzycy żółtej, jednak najbardziej charakterystyczne są pojawiające się późną wiosną wełnianki. Znaleźć tu można także przywrotniki, dziewięciornik błotny oraz lubiące wilgotne siedliska gatunki storczykowatych (np. kukułka plamista, kruszczyk błotny). Poniżej warstwy roślin zielnych zobaczyć można mchy. Na obrzeżeniu młak rośnie ostrożeń łąkowy, który jest charakterystyczny dla siedlisk o wilgotności pośredniej pomiędzy młakami a łąkami świeżymi; rozwija się tu zespół łąki ostrożeńiowej *Cirsietum rivularis* (z rdestem wężownikiem oraz kostrzewą łąkową, trzęślicą modrą i śmiałkiem darniowym).

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Typ ubogiej łąki rozwijającej się pod wpływem zaniechania użytkowania hal w wyższych położeniach, z większym udziałem gatunków górskich.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Młaka kozłkowo-turzcowa z kwitnącą wełnianką, skraj Hali Długiej – w głębi szczyt Turbacza (autor: Marek Kurzeja)

Młaka kozłkowo-turzcowa ze storczykami z rodzaju *Dactylorhiza* (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA D.17

Kategoria: FLORA

Rodzaj: charakterystyczne siedliska łąkowe

NUMER PORZĄDKOWY: D.17

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

umiarkowanie sucha łąka pienińska

Opis:

Umiarkowanie sucha łąka pienińska (*Anthylidi-Trifolietum montanum*) rozwija się na płytkich i niezbyt zakwaszonych glebach brunatnych, w miejscach powstałych po wykarczowaniu lasów liściastych. Jest zbiorowiskiem ciepłolubnym, a roślinami dla niej charakterystycznymi są motylkowate: przelot pospolity i koniczyna pagórkowa. W składzie gatunkowym zaznacza się jednak duży udział roślin kwiatowych – traw jest mniej, w związku z brakiem nawożenia mineralnego. Rośnie tu m.in. mieczyk dachówkowaty, chaber driakiewnik, dzwonek rozpierzchły i dzwonek skupiony, jaskier wielokwiatowy czy biedrzynek mniejszy. Na uwagę zasługują licznie występujące storczykowate, jak storczyki samiczy i męski, kukutki bżowa i Fuchsa, storczyca kulista, gółka długoostrogowa oraz intensywnie pachnący podkolan biały. Późnym latem na wielu łąkach zakwita zimowit jesienny – podobna z wyglądu do krokusa, silnie trująca roślina, której zwierzęta instynktownie nie jedzą, także gdy występuje on w postaci suszonej w sianie. Ten typ łąki występuje niemal wyłącznie w Pieninach (m.in. polany Stolarzówka, Szopka) i stanowi cenny, bogaty pod względem florystycznym i krajobrazowym zespół roślinności terenów otwartych; w wersji zubożonej występuje też w przyległych regionach. W celu zachowania płatów łąki pienińskiej stosuje się ochronę czynną poprzez regularne koszenie. Na podstawie wieloletnich badań flory Pienin ustalono, że wypas owiec prowadzi do zmian proporcji w składzie gatunkowym łąk, gdyż zwierzęta te zjadają rośliny selektywnie, wybierając gatunki smaczne i o przyjemnym zapachu. W tym celu, aby zachować łąkę pienińską z jej unikatowym składem gatunkowym, Pieniński Park Narodowy różnicuje rodzaj prowadzonych zabiegów ochronnych. Widać to doskonale na przykładzie Hali Majerz, gdzie wydzielono część koszoną (gdzie udało się w dużej mierze przywrócić zespół łąki pienińskiej) oraz część z prowadzonym kulturowym wypasem owiec.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Bogaty w gatunki roślin kwiatowych zespół roślinności, endemiczny dla regionu pienińskiego. Rozwija się pod wpływem regularnego koszenia. Zagrożony przez wypas zwierząt oraz inne procesy wpływające na zmianę użytkowania ziemi.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Umiarkowanie sucha łąka przekształcona w pastwisko – obecnie koszona, Hala Majerz w Pieninach
(autor: Piotr Sadowski)

Pienińska łąka ze stanowiskiem zimowita jesiennego (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA D.18

Kategoria: FLORA

Rodzaj: charakterystyczne siedliska łąkowe

NUMER PORZĄDKOWY: D.18

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

kośne traworośla

Opis:

Kośne traworośla, czyli zespół *Poo-Veratretum lobeliani* występuje stosunkowo rzadko, pojawiając się na obrzeżach górskich polan regłowych, przeważnie powyżej 1000 m n.p.m. Zajmuje siedliska ubogie i wilgotne, często w pobliżu obszarów źródliskowych, na skraju lasu. Z traw pojawia się tu bliźniczka psia trawka oraz wiechlina (*Poa sp.*), w tym wysokogórska wiechlina Chaixa. Pośród nich rosną m.in. pięciornik złoty i jaskier platanolistny; spotyka się także podbiałek alpejski oraz mech rokitnik pospolity. Najbardziej charakterystyczna, a zarazem łatwa do zauważenia jest obecność ziołoroślowych bylin: kwitnącej latem na fioletowo goryczki trojęściowej oraz ciemiężycy zielonej. Traworośla stanowią urozmaicenie krajobrazowe polan górskich, towarzysząc dawnym oraz współcześnie użytkowanym terenom wypasowym – przeważnie na skraju lasu lub w dolnej części polan grzbietowych, sąsiadujących ze źródłiskami.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Zespół występujący na obrzeżach polan pasterskich, stanowiący ich znaczne urozmaicenie biologiczne i krajobrazowe. Użytkowany w celu pozyskiwania siana.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Płat trawo rośli z ciemną zieloną (autor: Jan Loch)

Kośne traworośla na skraju polany Bieniowe w Górcach (autor: Jan Loch)

KARTA INWENTARYZACYJNA D.19

Kategoria: FLORA

Rodzaj: charakterystyczne siedliska łąkowe

NUMER PORZĄDKOWY: D.19

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

zespół kostrzewy pstrej

Opis:

W górach wysokich naturalne pastwiska występują w piętrze alpejskim, zwanym też piętrzem hal, w którym dominują różne rodzaje muraw. Wśród nich są murawy z dominującą kostrzewą pstrą (*Festuca versicolor* = *Festuca varia*), dobrze znaną z wielu ogrodów skalnych, gdzie jest sadzona jako roślina ozdobna. Zespół kostrzewy pstrej *Festuco versicoloris-Seslerietum* jest charakterystyczny dla piętra subalpejskiego i alpejskiego w części Tatr zbudowanej ze skał węglanowych. Tworzą go kwieciste murawy z dominującą kostrzewą pstrą oraz gatunkami wapieniolubnymi, takimi jak sesleria tatrzańska, naradka włosista i targanek wytrzymały, a także gatunków związanych z niekoniecznie takim podłożem. Ogółem można tu wyróżnić nawet do 100 gatunków roślin naczyniowych. W granitowej części Tatr w jego miejsce rozwija się równie bogaty w gatunki zespół z kostrzewą pstrą, mietlicą alpejską i turzycą zawsze zieloną (*Festuco versicoloris-Agrostietum alpinae*). Murawy, których główny składnik stanowi kostrzewa pstra znaleźć można także na północnych stokach Babiej Góry, na pograniczu rozproszonej kosówki oraz piętra alpejskiego (do 1600 m n.p.m.), w szczelinach skał fliszowych o spoiwie węglanowym i w sąsiedztwie ścian skalnych.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Grupa muraw piętra alpejskiego, charakterystycznych dla terenów wypasu zwierząt na halach – owiec w Tatrach i wołów na Babiej Górze.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Zespół muraw z kostrzewą pstrą na stokach Babiej Góry – w głębi Mała Babia Góra (autor: Piotr Sadowski)

Murawy piętra alpejskiego na Babiej Górze (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA D.20

Kategoria: FLORA

Rodzaj: charakterystyczne siedliska łąkowe

NUMER PORZĄDKOWY: D.20

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

pastwisko życicowo-grzebienicowe

Opis:

Pastwisko życicowo-grzebienicowe (*Lolio-Cynosuretum*) występuje na świeżych, żyznych siedliskach na niżu oraz w niższych położeniach górskich – praktycznie na całym terenie Polski w obszarze siedliskowym lasów grądowych (do ok. 700 m n.p.m.). W Karpatach występuje w dolinach oraz na ich zboczach; często w obrębie zabudowy wsi (pastwiska przyzagrodowe). Zespół ten wyróżnia występowanie traw: życicy trwałej i grzebienicy pospolitej; do gatunków charakterystycznych należą także koniczyna biała, występująca tu w dużej liczebności, jaskier sardyński, przetacznik nitkowaty, stokrotka pospolita oraz brodawnik jesienny. Pastwiska tego rodzaju wykształcają się na skutek prowadzonego wypasu zwierząt (bydła, owiec lub innych gatunków) i trwają dzięki intensywnemu użytkowaniu, tworząc niskie murawy.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Typowe pastwisko występujące na niżu oraz w niższych położeniach górskich. Teren współczesnego wypasu bydła i owiec.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Pastwisko górskie w Magurze Spiskiej wiosną (autor: Piotr Sadowski)

Kategoria E: Fauna

- E.01 pies domowy (pasterski) *Canis lupus familiaris*
- E.02 owca domowa (cakla) *Ovis aries*
- E.03 bydło domowe *Bos taurus taurus*
- E.04 niedźwiedź brunatny *Ursus arctos*
- E.05 wilk szary *Canis lupus*
- E.06 żmija zygzakowata *Vipera berus*

KARTA INWENTARYZACYJNA E.01

Kategoria: FAUNA

Rodzaj: zwierzęta udomowione

NUMER PORZĄDKOWY: E.01

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

pies domowy (pasterski)

Opis:

Pies domowy (*Canis lupus familiaris*) według najbardziej popularnej teorii pochodzi od eurazjatyckiego wilka. Został udomowiony ok. 17–12 tys. lat temu, początkowo przez kultury myśliwych. Z czasem, w drodze selekcji wyhodowano specyficzne typy psów. Jednym z nich jest pies pasterski, którego hodowla przebiegała w kierunku cech pożądanых u obrońcy stad zwierząt przed drapieżnikami oraz złodziejami. Należały do nich: siła, zaciętość w walce, odwaga, odporność na trudne warunki oraz silne poczucie hierarchii i przywiązanie do stada. Z tego powodu, psy pasterskie – popularnie nazywane owczarkami – są najczęściej duże, wymagają stałego zajęcia i mają trudności z całkowitym podporządkowaniem się człowiekowi. Pierwszym osadnikom wołoskim towarzyszyły zapewne psy ras bałkańskich. Obecnie pośród stad owiec spotyka się psy różnych ras, przy czym najbardziej rozpowszechnioną jest polski owczarek podhalański. Pierwsze wzmianki o tych psach, nazywanych dawniej „owczarkami górskimi”, pochodzą z XVII stulecia. Są one prawdopodobnie pokrewne węgierskim kuwaszom, hodowanym po południowej stronie Karpat Zachodnich. Kontrolowana hodowla sięga roku 1920, a w latach 30. XX w. opracowano wzorzec tej rasy. Owczarek podhalański jest psem dużym, osiągającym do 70 cm wysokości u samców, białej maści, odpornym na trudne warunki. Hodowany jest w celu strzeżenia stad owiec, pomocy w poszukiwaniu zagubionych zwierząt oraz pilnowania dobytku w szałasie lub wprost – do pilnowania gospodarstwa. Są to psy potrafiące samodzielnie pracować, opanowane, ale też czujne. Mają silne poczucie własnego terytorium, traktując obce osoby jako intruzów – stąd nieraz owczarki napędziły strachu niezbyt ostrożnym turystom, zbliżającym się do nich lub do pilnowanych stad.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Pies pasterski towarzyszący wypasanim stadom owiec jako stróż i obrońca. Owczarek podhalański został wyhodowany pod wpływem zapotrzebowania na taki typ psa na Podtatrzu. Uważany jest za jedną z ras narodowych.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Owczarki podhalańskie pilnujące stada (autor: Piotr Sadowski)

Suka owczarka podhalańskiego ze szczeniętami (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA E.02

Kategoria: FAUNA

Rodzaj: zwierzęta udomowione

NUMER PORZĄDKOWY: E.02

Województwo:

Gmina:

Miejscowość:

-

-

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZI

AWISKA:

owca domowa (cakla)

Opis:

Owca domowa (*Ovis aries*) powstała poprzez udomowienie dzikiej owcy, co miało miejsce ok. 11 tys. lat temu. W naszej części Europy rozpowszechniła się hodowla prymitywnej owcy rasy „cakiel”. Cakle są silne i przystosowane do chowu pastwiskowego w trudnych warunkach; znakomicie nadają się do długotrwałych wędrówek i koszarowania, a także do wypasu na stromych, górskich pastwiskach. Dzięki cechom anatomicznym takim jak długa szyja oraz wąski pyszczek mogą wyjadać rzadką i niską roślinność. Długi ogon cakli sięga poza staw skokowy, wełna jest typu górskiego (z przewagą włosów ościstych nad puchem), a rogi tworzą zwoje. Wyróżnić można kilka odmian cakli – cakle greckie, albańskie, bałkańskie, węgierskie (raczki), siedmiogrodzkie i rumuńskie (curkany), a także – po północnej stronie Karpat – cakle beskidzkie i podhalańskie. Na terenie Słowacji hodowane są także cakle „wałaszki”, posiadające gładszą wełnę; szczególnie cenione są ich szare skóry. Przypuszcza się, że cakle beskidzkie są zbliżone do dawnych cakli wołoskich, sprowadzonych przez wędrownych pasterzy z Bałkanów – są większe, o przeważającej użytkowości mięsnej. Ich umaszczenie często jest szare, czarne lub brązowe. W okresie międzywojennym czarne i ciemnobrązowe owce dominowały na Huculszczyźnie, chowano je także w Beskidach. Pod Tatrami wyhodowano natomiast cakle podhalańskie, mniejsze (waga ok. 40 kg) i o użytkowości wybitnie mlecznej. Z powodu mody na białą wełnę i skóry, wskutek prowadzenia selektywnej hodowli są one niemal wyłącznie białej maści. W połowie XX w. ośrodek pasterski na Podhalu kultywował swe tradycje (po objęciu ochroną Tatr, stada owiec wysyłano na letni wypas w Bieszczady), podczas gdy w innych regionach górskich pasterstwo znajdowało się w regresie. Z tego powodu w drugiej połowie ubiegłego stulecia hodowla białej cakli podhalańskiej rozprzestrzeniła się także w innych częściach polskich Karpat. Współcześnie jednak tradycyjna hodowlane „czarnej owcy” powracają w Beskidy. W 2013 r. sprowadzono kilkadziesiąt osobników w Beskid Sądecki – do Piwnicznej, Łomnicy-Zdroju i Wiechomli. Organizowany jest tutaj doroczny Festiwal Czarnej Owcy, a kultura pasterska związana z jej hodowlą pretenduje do miana regionalnego produktu turystycznego Sądecczyzny.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Rodzimy typ owcy rozpowszechniony w całych Karpatach. Obecnie występujące w polskich i słowackich Karpatach odmiany bezpośrednio wywodzą się od cakli wołoskich.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☒cecha bezpośrednia ☐cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Pasące się cakle, Ochotnica Górna (autor: Piotr Sadowski)

Wypas owiec w łąpszach Wyżnich (autor: Piotr Sadowski)

Jagnię owcy typu cakiel (autor: Piotr Sadowski)

Portret cakla beskidzkiego (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA E.03

Kategoria: FAUNA

Rodzaj: zwierzęta udomowione

NUMER PORZĄDKOWY: E.03

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

bydło domowe

Opis:

Bydło domowe (*Bos taurus taurus*) wyodrębniło się ok. 8 tys. lat temu poprzez udomowienie wymarłego obecnie тура. Gdy w średniowieczu osadnictwo wkroczyło śmielej w Karpaty, bydło było podstawowym zwierzęciem hodowlanym. Służyło jako źródło pokarmu – mięsa i mleka, źródło skór, a także jako zwierzęta pociągowe. Jeszcze w latach 80. XX w. gdzieś do wozów czy pługów zaprzęgano nie konie, ale byki bądź woły. Pod koniec XVIII w. pogłowie bydła w przeciętnej górskiej wsi było kilkakrotnie wyższe, niż pogłowie koni. Jego chów został przejęty przez osiadłych w Karpatach Zachodnich Wołochów, którzy dotąd znani byli głównie z pasterstwa owiec. Pełniło u nich jednak tylko rolę pomocniczą. Również współcześnie przy bacówkach, gdzie wypasa się owce, można spotkać po kilka krów – ich mleko miesza się z owczym w celu wyrobu sera o pożądanej konsystencji (oscypek może zawierać maksymalnie 40% mleka krów rasy czerwonej). W drugiej połowie XX w. nastąpiło załamanie hodowli bydła i współcześnie w wielu regionach górskich pozostało go już bardzo niewiele. Niemniej jednak na Podhalu, Orawie, Spiszu czy w Beskidzie Niskim zobaczyć jeszcze można pasące się stada, liczące po kilka, kilkanaście czy nawet więcej krów należących do jednego właściciela. Przeważnie jest to bydło rodzimych ras mlecznych bądź mięsno-mlecznych (czerwono-biała, polska czerwona). Sporadycznie spotyka też hodowle ras typowo mięsnych, np. Limousine. Miejscowości, w których współcześnie rozwija się hodowla bydła niewiele zatraciły ze swojego dawnego, rolniczego krajobrazu i główna zmiana w ich krajobrazie polega na przekształceniu terenów gruntów ornych na użytki zielone – łąki i pastwiska.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Bydło domowe wprowadzono w polskich Karpatach w średniowieczu. Gatunek został przejęty przez pasterzy wołoskich, którzy później przybyli na te tereny, jako drugorzędny w stosunku do owiec.

Współcześnie dominuje także na terenach osadnictwa wołoskiego wskutek regresu pasterstwa owiec w XX w.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Krowy na pastwisku przy bacówce na Hali Majerz w Pieninach (autor: Piotr Sadowski)

Liczne stado bydła wypasane na łąkach wysiedlonej w 1947 r. wsi Długie w Beskidzie Niskim (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA E.04

Kategoria: FAUNA

Rodzaj: zwierzęta dzikie

NUMER PORZĄDKOWY: E.04

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

niedźwiedź brunatny

Opis:

Niedźwiedź brunatny (*Ursus arctos*) jest dużym ssakiem z rodziny niedźwiedziowatych, występującym na terenie całej Eurazji i w Ameryce Północnej. Niedźwiedzie są wszystkożerne, potrafią być groźnym drapieżnikiem. Samiec odmiany europejskiej może osiągać ponad 2 m długości i 400 kg wagi. Mimo takich rozmiarów jest to zwierze szybkie i zręczne, potrafi wspinać się po drzewach. Rozdrażniony jest niezwykle groźny nawet dla uzbrojonego człowieka (szczególnie niebezpieczne są samice, stojące w obronie swoich młodych). Od wieków niedźwiedź był symbolem siły i wyrażano się o nim z respektem. Stanowił duże zagrożenie dla zwierząt hodowlanych, zabijał pasące się bydło i owce. Jednocześnie jego skóra oraz mięso były bardzo cenione. Przyczyniło się to do wybiecia niedźwiedzi w znacznej części kontynentu wskutek polowań organizowanych przez władców czy szlachtę oraz kłusownictwa. Szacuje się, że w połowie XX w. w granicach Polski żyło zaledwie kilkanaście niedźwiedzi. Ścisła ochrona gatunku spowodowała, że obecnie naszą część Karpat zamieszkuje ok. 80 osobników. Występują one przede wszystkim w Tatrach i Bieszczadach, ostoją niedźwiedzia są także Gorce, Beskid Żywiecki i Beskid Sądecki. Wędrujące, osobniki spotyka się także w sąsiednich regionach – na początku obecnego stulecia widywano niedźwiedzie np. w okolicach Myślenic (niedźwiedź potrzebuje przynajmniej 50 km² własnego terytorium). Mniej licznie pojawia się w Sudetach i północno-wschodniej części kraju.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Drapieżnik stanowiący w przeszłości jedno z głównych zagrożeń dla stad owiec. Współcześnie zagrożenie to zmalało z powodu niskiej populacji oraz dostępności innych źródeł pożywienia (jest wszystkożerny).

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Zarządca / właściciel /

użytkownik:

nie dotyczy

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

KARTA INWENTARYZACYJNA E.05

Kategoria: FAUNA

Rodzaj: zwierzęta dzikie

NUMER PORZĄDKOWY: E.05

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

wilk szary

Opis:

Wilk szary (*Canis lupus*) jest dużym, drapieżnym ssakiem z rodziny psowatych, zamieszkującym Eurazję i Amerykę Północną. Żyje w stadach zwanych watahami, liczących przeważnie od kilku do ok. 20 osobników i wykazuje skłonności terytorialne (przeciętnie do 300 km² na watahę). Są to zwierzęta bardzo inteligentne, o silnym poczuciu hierarchii w stadzie i rozbudowanym systemie komunikacji – cechy te odziedziczyły po wilkach psy domowe. Żywią się mięsem oraz padliną, polując przede wszystkim na zwierzęta kopytne. Podczas polowań działają zespołowo. Od dawna wilki powodowały duże szkody w stadach zwierząt hodowlanych. W połączeniu z „czarną legendą” (zwierzę, chociaż ludzi atakowało sporadycznie, uważano za wcielenie zła, zabójcę, do dzisiaj straszy się nim dzieci) sprawiło to, że w niektórych zakątkach Europy zostały zupełnie wytępione. Wskutek polowań, w drugiej połowie ubiegłego stulecia stały się zwierzęciem bardzo rzadkim również w Polsce, a ich zasięg został zredukowany do wschodnich terenów kraju. Do 1975 r. za upolowanie wilka przyznawano myśliwym nagrody finansowe. Później objęto wilka ochroną, wskutek czego (a także akcji edukacyjnych) liczebność gatunku zwiększyła się do kilkuset sztuk. Dziś największą jego ostoją w kraju są Karpaty – zamieszkuje je ok. 200 osobników – obecnie spotkać je można w niemal całym regionie, choć tradycyjnymi, głównymi ostojami pozostają Bieszczady, Beskid Niski oraz Tatry. Liczne są też populacje zamieszkujące Roztocze oraz puszcze w północnej i zachodniej części kraju. Także współcześnie zdarza się że wilki, działając instynktownie, zabijają psy oraz powodują duże szkody w stadach owiec, za co właściciele tych zwierząt otrzymują odszkodowania.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Drapieżnik stanowiący w przeszłości największe zagrożenie dla stad owiec oraz psów pasterskich, ze względu na zorganizowany i masowy sposób polowania. Współcześnie w niektórych obszarach Polski również stanowi duże zagrożenie dla stad ze względu na odradzającą się populację.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

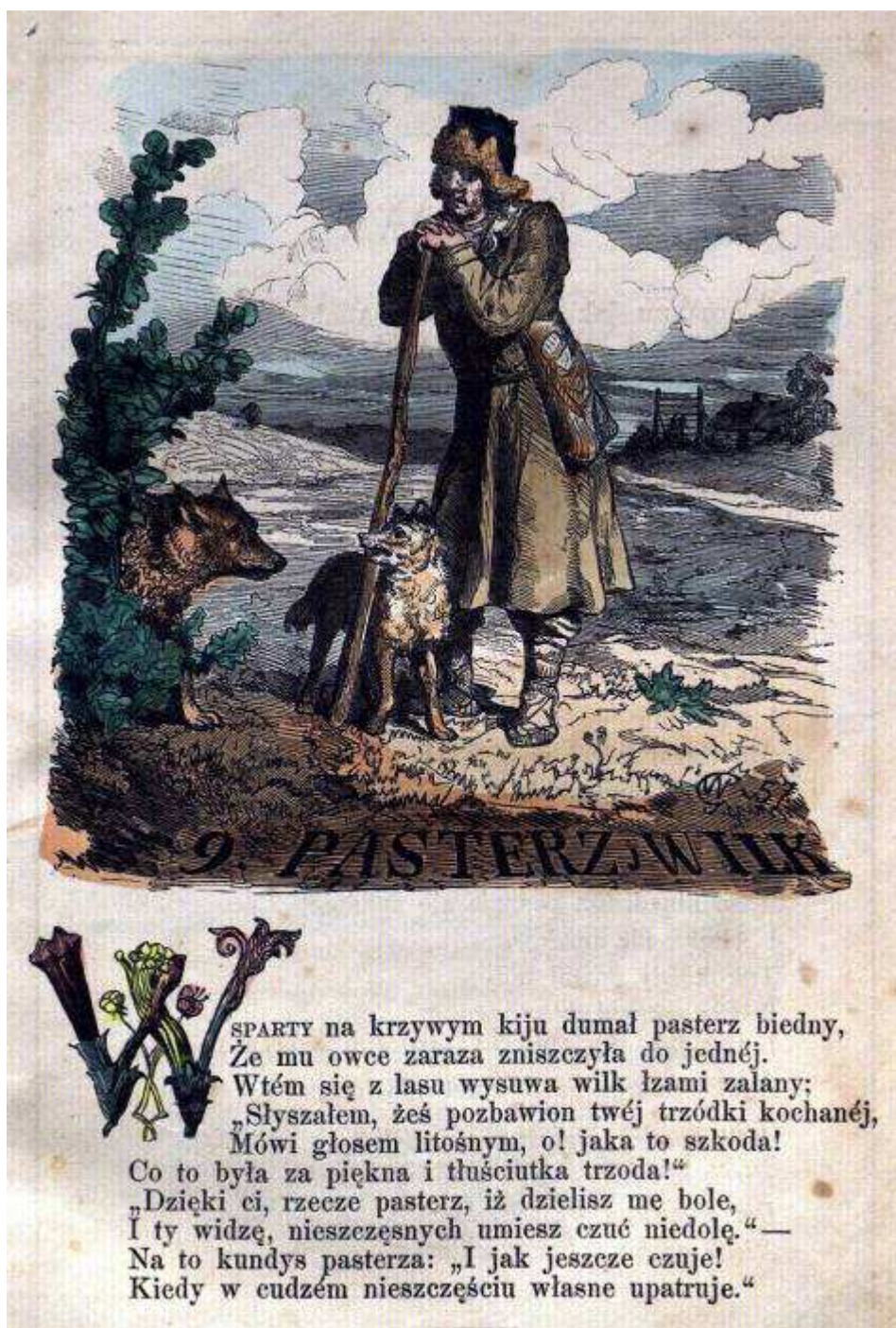
nie dotyczy

Rycina niedźwiedzia brunatnego z atlasu zwierząt z końca XVIII w. (domena publiczna)

Portret wilka (domena publiczna)

SPARTY na krzywym kiju dumał pasterz biedny,
Ze mu owce zaraza zniszczyła do jednej.
Wtém się z lasu wysuwa wilk łzami zalany;
„Słyszałem, żeś pozbawion twój trzódki kochanej,
Mówi głosem litośnym, o! jaka to szkoda!
Co to była za piękna i tłusciutka trzoda!”
„Dzięki ci, rzecze pasterz, iż dzielisz me bole,
I ty widzę, nieszczęsnych umiesz czuć niedolę.” —
Na to kundys pasterza: „I jak jeszcze czuje!
Kiedy w cudzém nieszczęściu własne upatruje.”

Rycina do bajki Stanisława Jachowicza *Pasterz i wilk* (rys. Wojciech Gerson, 1882)

KARTA INWENTARYZACYJNA E.06

Kategoria: FAUNA

Rodzaj: zwierzęta dzikie

NUMER PORZĄDKOWY: E.06

Województwo:

-

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

żmija zygzakowata

Opis:

Żmija zygzakowata (*Vipera berus*) jest gadem – wężem z rodziny żmijowatych. Złą sławę „zawdzięcza” temu, że jest jedynym jadowitym wężem występującym w tej części kontynentu. Okazy tego gatunku osiągają przeważnie kilkadziesiąt cm długości i występują w kilku odmianach barwnych: mogą być stalowe (turkusowe), brązowe – te nazwane są przez górali „miedziankami” i często są z nimi mylone gniewosze – czy niemal czarne. Charakterystyczna dla tego gatunku jest pionowa żrenica oraz ciemniejszy wzór (zygzak) przebiegający po grzbiecie. Swego jadu żmije używają do polowania na małe ssaki, płazy i gady, stanowiące główny składnik pokarmu, a także do obrony. Zamieszkują obrzeża lasów, polany oraz inne sąsiadujące z lasami użytki. Żmija wyczuwając zbliżanie się większego przeciwnika stara się przede wszystkim uciec, ale zaskoczona lub podrażniona (np. przypadkowo nadepnięta) może ukąsić, wstrzykując porcję jadu. Antidotum jest w takim wypadku podanie surowicy, chociaż teoretycznie przeciętna dawka jadu nie stanowi śmiertelnego zagrożenia dla zdrowego, dorosłego człowieka (inaczej w przypadku, gdy uszkodzone zostaje dziecko lub osoba z alergią; w każdym razie ukąszenia nigdy nie należy lekceważyć). Strach ludzi przed żmijami powodował, że były bezlitośnie tępione – obecnie są gatunkiem chronionym i nie wolno ich zabijać ani niepokoić. Bardzo często przypadkowymi ofiarami ukąszeń są zwierzęta – psy lub zwierzęta gospodarskie, które pasąc się wkraczają w naturalne środowisko życia żmii. Corocznie ginie w ten sposób pewna ilość owiec, które po ukąszeniu może uratować jedynie szybkie podanie surowicy.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Jedyny jadowity gatunek krajowego gada, dzielącego siedlisko z wypasanymi owcami czy bydłem. Unika kontaktu z człowiekiem oraz pasącymi się zwierzętami, jednak razie przypadkowego spotkania z nimi (np. nadepnięcie) stanowić może śmiertelne zagrożenie.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

nie dotyczy

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

nie dotyczy

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

nie dotyczy

nie dotyczy

nie dotyczy

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Żmija zygzakowata w odmianie brązowej – „miedzianka”, widoczny charakterystyczny zygzak na grzbiecie oraz pionowa żrenica (autor: Piotr Sadowski)

Żmija zygzakowata w turkusowej odmianie barwnej (fot. Marek Kurzeja)

Kategoria F: Obiekty przyrody nieożywionej

- F.01 Wołowe Skałki
- F.02 Do Smoka
- F.03 Kudłowski Baca
- F.04 Głodna Woda
- F.05 Dursztyńskie Skałki
- F.06 Źródło Danuty
- F.07 Skałka (Skałka Szczawnicka)
- F.08 Lodowe Źródło
- F.09 Wywierzysko Olczyskie
- F.10 Studnia Pasterska

KARTA INWENTARYZACYJNA F.01

Kategoria: OBIEKTY PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ

Rodzaj: skałki piaskowcowe

NUMER PORZĄDKOWY: F.01

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Zawoja / Jabłonka

Miejscowość:

Zawoja / Lipnica Mała (teren
Babiogórskiego Parku
Narodowego)

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Wołowe Skałki

Opis:

Wołowe Skałki to nazwa ostańców skalnych (piaskowiec magurski) na grzbiecie Babiej Góry, w rejonie wierzchołka Główniaka (1617 m n.p.m.). Mają one wysokość ok. 5 – 10 m i ciągną się na przestrzeni kilkuset metrów. Współcześnie nazwy Wołowe Skałki i Główniak są stosowane zamiennie; toponim odnoszący się do form skałkowych nawiązuje wprost do dawnego pasterstwa. Jest to bowiem obszar położony powyżej górnej granicy lasu, która na Babiej Górze przebiega nieco poniżej 1400 m n.p.m. Na wysokości 1600 m n.p.m. kosówka staje się już rzadsza, ustępując miejsca alpejskim murawom. Od wieków stanowiły one obszar wypasu bydła – naturalną halę o powierzchni 232 ha nazywaną Wolarnią, sztucznie powiększaną poprzez wypalanie kosówki. Użytkowali ją mieszkańcy wsi orawskich – Lipnicy Wielkiej, Lipnicy Małej i Zubrzycy Górnej w celu letniego wypasu wołów. Na Wolarni nie było szałasów, a pasterze nocowali z bydłem wprost na hali; w razie ochłodzenia schodzili na niżej położone tereny. Dochodziło jednak do takich tragedii jak 3 sierpnia 1925 r., kiedy to wskutek gwałtownego załamania pogody zmarł z wychłodzenia wolarz Wincenty Żywczak oraz dwóch jego pomocników. Nazwę niezbyt wybitnej kulminacji Główniaka (dawniej: Gówniak) Władysław Midowicz interpretował jako pochodzącą od nawozu bydłęcego.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Skałki piaskowcowe w obrębie górskich terenów pasterskich na Babiej Górze, którym zawdzięczają swoją nazwę.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

Dostępne jedynie od świtu do zmierzchu ze względu na regulamin zwiedzania parku narodowego.

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

Niedostępne – długie i uciążliwe dojście.

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

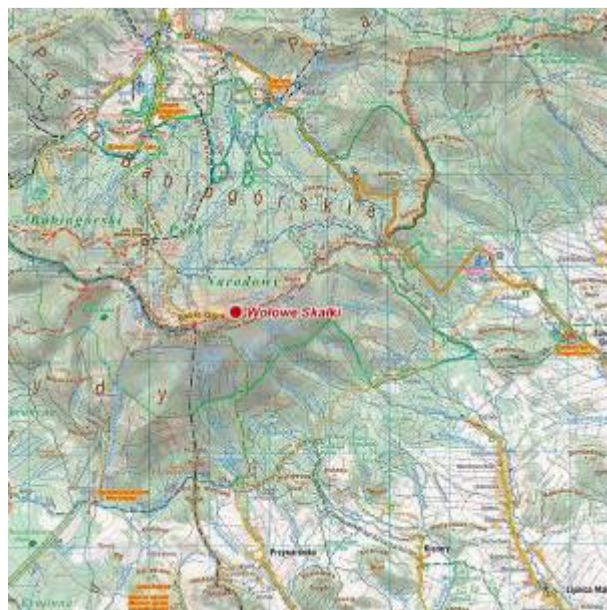
Zarządca / właściciel / użytkownik: Dane kontaktowe:

Beskid Żywiecki, Pasma
Babiogórskie, masyw Babiej Góry –
g. Główniak (vel Główniak)
Lokalizacja współrzędne GPS:

Babiogórski Park Narodowy

34-222 Zawoja 1403
tel. (33) 877 51 10
park@bgpn.pl

49°34'31"N 19°32'24"E

Turyści na Wodowych Skałkach, opadających na północny stok Babiej Góry (autor: Piotr Sadowski)

Kategoria: OBIEKTY PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ

Rodzaj: źródło

NUMER PORZĄDKOWY: F.02

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Kamienica

Miejscowość:

Szczawa

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Źródło „Do Smoka”

Opis:

Źródło „Do Smoka” znajduje się na północnych stokach Gorca, powyżej wsi Zasadne (ok. 1080 m n.p.m.). Wraz z kilkoma innymi wypływami daje początek potokowi Głębień. Źródło było wykorzystywane przez pasterzy użytkujących sąsiednie polany: Świnkówkę oraz Gorc Kamienicki, a obecnie daje możliwość uzupełnienia zapasów wody dla turystów wędrujących na Gorc niebieskim szlakiem z Rzek (drogę do źródła wskazuje strzałka). Jest to źródło skalne, o dość stałej wydajności i temperaturze wody zbliżonej do średniej temperatury rocznej panującej na tej wysokości (ok. +4 do +5°C). Zaopatrzenie w wodę było sporym problemem dla wypasających trzodę na polanach grzbietowych. Najczęściej wypływy znajdowały się poniżej polan, a często miały charakter rozległych młak. Stąd też źródła skalne, oferujące wodę czystą i nie wysychające nawet w upalne lato były ważnym miejscem dla prowadzących gospodarkę na polanie przez kilka letnich miesięcy. Wodę dla zwierząt często doprowadzano drewnianymi rynienkami do poidel. Problem zaopatrzenia w wodę nie dotyczył jedynie polan i hal położonych niżej, w sąsiedztwie górskich potoków.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Źródło usytuowane w pobliżu dawnych polan pasterskich Świnkówka i Gorc Kamienicki. Potencjalne źródło wody dla użytkowników polan.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

Niedostępne – długie i uciążliwe dojście.

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

W czasie inwentaryzacji źródło było niedostępne – zaleca się oczyszczenie terenu i poprawę oznakowania dojścia.

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Gorce, g. Gorc, stok północny

Lokalizacja współrzędne GPS:

Lasy Państwowe, Nadleśnictwo

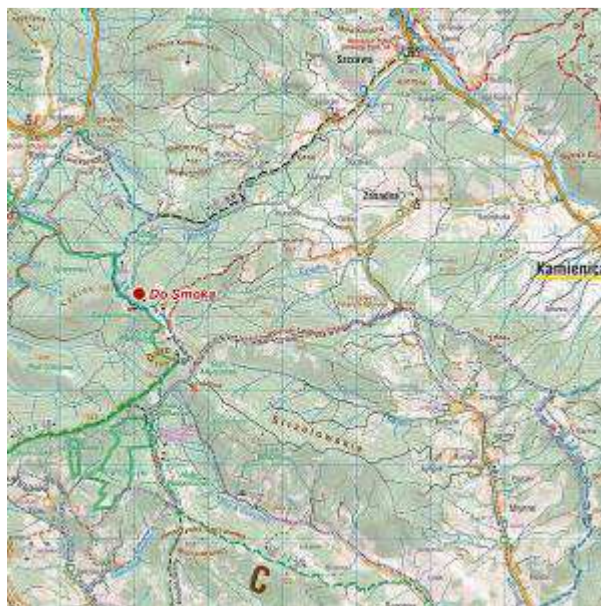
Limanowa (oddział leśny 284d)

ul. Kopernika 3, 34-600 Limanowa

tel. (18) 33 72 116

limanowa@krakow.lasy.gov.pl

49°34'27"N 20°14'49"E

Źródło o małej wydajności – wysięk na stokach Gorca (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA F.03

Kategoria: OBIEKTY PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ

Rodzaj: skałka piaskowcowa

NUMER PORZĄDKOWY: F.03

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Mszana Dolna

Miejscowość:

Lubomierz (teren Gorczańskiego Parku Narodowego)

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Kudłoński Baca

Opis:

Kudłoński Baca to najwybitniejsza forma skalna na terenie Gorców, położona na północnym ramieniu Kudłonia (1276 m n.p.m.), na wysokości ok. 1160 m n.p.m. Ma postać baszty, wypreparowanej z odpornych na wietrzenie, gruboziarnistych piaskowców magurskich i zlepieńców. Wysokość skałki mierzona od podstawy wynosi ok. 16 m. Poniżej Bacy znajdują się skałki Juhasi oraz Maryna. Na północnych stokach Kudłonia znajduje się więcej skałek piaskowcowych (np. Białe Skały czy skałki w rejonie polany Figurki). Ich występowanie ma związek z przebiegiem grubych ławic piaskowca magurskiego, które mają większą odporność niż sąsiadujące z nimi kompleksy piaskowcowo-łupkowe. W szczelinach skalnych rośnie wąskolistny oraz skalnica gronkowa, mająca tu jedyne stanowisko w Gorcach. Nazwę skałki miejscowe podania wiążą z osobą bacy, który był człowiekiem złym – krzywdził swoich juhasów i honielników, a gospodarzy którzy powierzyli mu swoje owce oszukiwał na serze. W ramach kary za te uczynki został zamieniony w kamień. Skałka znajduje się przy czarnym szlaku z Lubomierza na szczyt Kudłonia. Poniżej skałki znajdują się zarastające polany Jastrzębie, Kosarzysko i Pyrzówka, a powyżej – polana Kudłoń.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Wybitna skałka piaskowcowa usytuowana w pobliżu polan pasterskich. Przykład obiektu przyrody nieożywionej z ludowymi legendami związanymi z pasterstwem (z większością tego typu obiektów związane są legendy o zbójnikach).

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

Dostępna jedynie od świtu do zmierzchu ze względu na regulamin zwiedzania parku narodowego.

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

Niedostępne – długie i uciążliwe dojście.

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Gorce, g. Kudłoń, stok północny

Lokalizacja współrzędne GPS:

Gorczański Park Narodowy

Poręba Wielka 590, 34-735

Niedźwiedź

tel. (18) 331 72 07

gpn@gorcepn.pl

49°34'34"N 20°10'12"E

KARTA INWENTARYZACYJNA F.04

Kategoria: OBIEKTY PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ

Rodzaj: źródło

NUMER PORZĄDKOWY: F.04

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Lipnica Wielka

Miejscowość:

Lipnica Wielka (teren
Babiogórskiego Parku
Narodowego)

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Głodna Woda

Opis:

Głodna Woda – inaczej Głodne Źródło – jest najwyżej położonym wypływem na Babiej Górze (ok. 1620 m n.p.m.), odwadniającym całą kopułę szczytową Diablaka (1725 m n.p.m.). Jest to źródło skalne, cechujące się niemal stałą temperaturą wody w ciągu roku (od +2 do +3°C) oraz dość równomierną wydajnością – w zależności od suchości lata jest to 1 do 5 l/s. Stała, dodatnia termika wód powoduje, że nie zamarza ono zimą. Źródło to znajduje się obrębie dawnej hali zwanej Wolarnią i w przeszłości korzystali z niego pasterze, wypasający tu swoje woły. Nazwa źródła wiąże się prawdopodobnie z wierzeniami, że woda z niego miała pobudzać apetyt. W latach 1904-05 w sąsiedztwie źródła powstało schronisko podszczytowe, zbudowane przez niemieckie towarzystwo turystyczne Beskidenverein z Bielska – od 1936 r. prowadziła je Spółdzielnia Lasów Państwowych „Leśnik”, a w 1948 r. obiekt spłonął. Głodne Źródło zaopatrywało schronisko w wodę, doprowadzaną wodociągiem grawitacyjnym. Obecnie znajduje się przy stosunkowo rzadko uczęszczanym zielonym szlaku z Jabłonki na Babią Górę, dając okazję do ugaszenia pragnienia zmęczonym turystom.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Wydajne źródło w obrębie dawnych terenów pasterskich, z którego korzystali pasący woły na hali szczytowej Babiej Góry. Najwyżej położone źródło w Beskidach Zachodnich, zagospodarowane w celu ujęcia wody dla funkcjonującego tu niegdyś schroniska.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

Dostępne jedynie od świtu do zmierzchu ze względu na regulamin zwiedzania parku narodowego.

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

Niedostępne – długie i uciążliwe dojście.

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

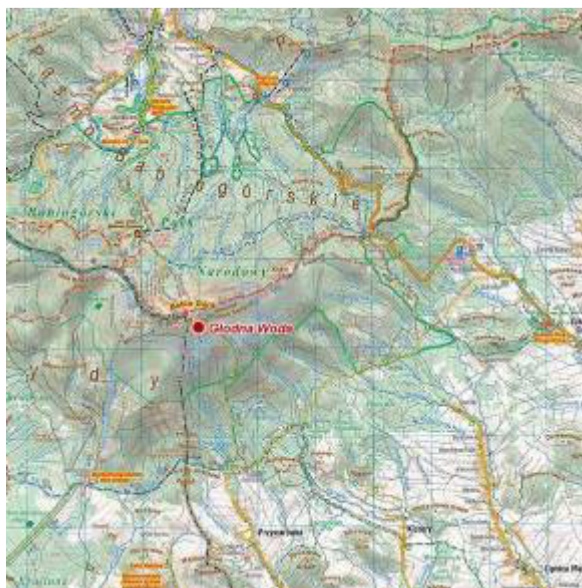
Dane kontaktowe:

Beskid Żywiecki, Pasma Babiogórskie,
masyw Babiej Góry – g. Diablak, stok
południowy
Lokalizacja współrzędne GPS:

Babiogórski Park Narodowy

34-222 Zawoja 1403
tel. (33) 877 51 10
park@bgpn.pl

49°36'14"N 19°31'55"E

Głodna Woda (autor: Tomasz Urbaniec)

Widok tzw. Wolarni na południowych stokach Babiej Góry (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA F.05

Kategoria: OBIEKTY PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ

Rodzaj: skałki wapienne

NUMER PORZĄDKOWY: F.05

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Nowy Targ

Miejscowość:

Dursztyn i Krempachy

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Dursztyńskie Skałki

Opis:

Dursztyńskie Skałki to nazwa grupy skałek zbudowanych z wapieni, rozciągniętych pomiędzy przełomem rzeki Białki (krajobrazowy rezerwat przyrody – 8,51 ha) a zabudowaniami wsi Dursztyn. Są one śladem przebiegu Pienińskiego Pasa Skałkowego, którego trzon od tego miejsca stopniowo się podnosi ku wschodowi, budując kolejno Pieniny Spiskie, Pieniny Centralne i Małe Pieniny. Skałki są ostańcami – zostały wypreparowane w ciągu milionów lat spośród wapieni o małej odporności. Ich otoczenie porasta roślinność wapieniolubna. Nazwy poszczególnych skałek nawiązują przede wszystkim do nazwisk właścicieli gruntów (np. Korowa Skała, Krzysztofkowe Skałki, Rafaczowe Skałki, Lorencowe Skałki, Mikołajczyzna Skała). Najefektowniejszą jest kilkumetrowej wysokości skałka Gęśle w grupie Lorencowych Skał. Otaczają je rozległe pola, łąki i pastwiska (w typie pastwisk życicowych), na których gospodarze wsi Krempachy i Dursztyn wypasają swoje bydło. Jest to odwieczna forma użytkowania tego terenu – można przypuszczać, że pierwszymi odwiedzającymi Dursztyńskie Skałki byli miejscowi pasterze. Przez ich centralną część, obok skałki Gęśle w grupie Lorencowych Skał prowadzi wytyczony w 2017 r. szlak pieszo-rowerowy, stanowiący część Szlaku Dookoła Tatr.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Interesujące pod względem przyrodniczym i krajobrazowym skupisko skał wyznaczających przebieg Pienińskiego Pasa Skałkowego, usytuowane pośród terenów pastwisk na skłonie Pienin Spiskich.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

dostępne dla osób z lekką niepełnosprawnością ruchową oraz wózków inwalidzkich (szlak pieszo-rowerowy o nawierzchni asfaltowej)

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

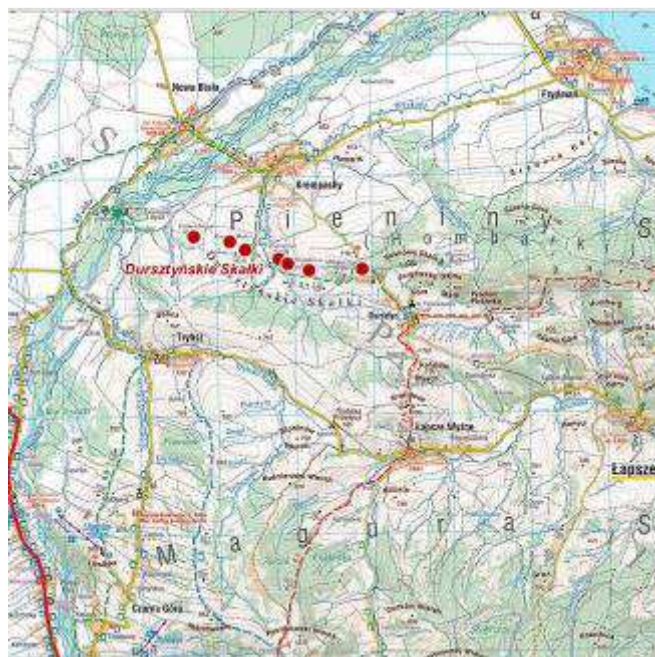
Pieniny Spiskie, pomiędzy przełomem rzeki Białki a wsią Dursztyn

Lokalizacja współrzędne GPS:

tereny stanowią własność wielu prywatnych właścicieli

nie dotyczy

49°25'16"N 20°09'47"E

Skałka Gęśle w grupie Dursztynskich Skał i położone poniżej niej pastwiska (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA F.06

Kategoria: OBIEKTY PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ

Rodzaj: źródło mineralne

NUMER PORZĄDKOWY: F.06

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Łapsze Niżne

Miejscowość:

Łapsze Wyżne

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Źródło Danuty

Opis:

Źródło Danuty („Danuta”) jest źródłem siarczkowym, położonym w paśmie Magury Spiskiej, ok. 1,5 km na południowy wschód od miejscowości Łapsze Wyżne. Wybija na północnych stokach góry Kurasówka (1038 m n.p.m.). Stanowi pomnik przyrody nieożywionej. Co ciekawe, urzędowa nazwa źródła nie jest szerzej znana okolicznej ludności. Jest obudowane, a w otoczeniu wypływu widać białawy nalot wytrąconych z wody związków siarki. W obszarze Podtatrza znajduje się więcej źródeł tego typu – najbardziej znany jest zespół źródeł w rejonie Lipnicy Wielkiej na Orawie oraz źródło w pobliskim Kacwinie. Pastwiska życicowe w rejonie drogi prowadzącej do źródła (szlak spacerowy), na tzw. Kozim Grzbiecie są czynnym obszarem pasterstwa owiec (bacówka). Warto w tym miejscu zastanowić się nad właściwościami smakowymi wód. Woda z niektórych źródeł o podwyższonej mineralizacji jest chętnie spożywana zarówno przez ludzi, jak i zwierzęta gospodarskie. Wysoka zawartość minerałów, skutkująca zmianą smaku i zapachu wody zniechęca natomiast do korzystania z nich (np. źródła siarczkowe cechuje zapach zgniłych jaj, stąd ludowe nazwy „Jajkowa Woda” itp.). Mimo to, źródło „Danuta” jest promowane jako jedna z lokalnych atrakcji Łapsz Wyżnych.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Przykład źródła mineralnego położonego w sąsiedztwie terenów pasterskich. Należy do zespołu źródeł siarczkowych występujących na Spiszu i Orawie.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

droga łatwa, dostępna dla osób z lekką niepełnosprawnością ruchową, jednak dojście jest dość długie (1,5 km)

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

Źródło jest promowane jako lokalna atrakcja turystyczna, jednak jest trudne do odnalezienia – nie ma oznaczonego momentu zejścia z drogi gruntowej. Zaleca się oznakowanie dojścia lub postawienie strzałki kierunkowej.

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Pieniny Spiskie, północny stok g. Kuraszowski Wierch, przy potoku uchodzącym do Słotwiny
Lokalizacja współrzędne GPS:

teren stanowi własność prywatną

nie dotyczy

49°23'04"N 20°12'22"E

Źródło siarczkowe zwane Źródłem Danuty z widocznym osadem wytrąconych minerałów (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA F.07

Kategoria: OBIEKTY PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ

Rodzaj: grzbiet z formami skałkowymi i osuwiskowymi

NUMER PORZĄDKOWY: F.07

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Szczawnica / Łącko

Miejscowość:

Szczawnica / Obidza

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

góra Skałka (Skałka Szczawnicka)

Opis:

Góra Skałka (1163 m n.p.m.) położona jest w Paśmie Radziejowej Beskidu Sądeckiego, nieopodal schroniska PTTK na Przehybie. Nazwa szczytu pochodzi od znajdujących się tu niewielkich skałek piaskowcowych (piaskowce magurskie), występujących w formie zdegradowanych grzęd i ambon przygrzbietowych na odcinku kilkuset metrów. Najciekawszy obiekt przyrody nieożywionej znajduje się na północnym stoku Skałki – jest to osuwisko, w obrębie którego znajdują się liczne bloki i pakiety skalne. Największy z nich to Kamień Świętej Kingi – pomnik przyrody o wysokości 5 m i obwodzie 8 m. Wzgórze stanowi okazję do refleksji nad losem dawnych terenów pasterskich. Zaniechanie pasterstwa, czy wręcz zalesianie polan doprowadziło do zaniku wielu z nich. Z podszczytowej hali Skałki pozostały tylko nikłe ślady, a w 1934 r. miała ona długość blisko 1500 m i do 300 m szerokości. Była związana z osobą Tomasza Guszkiewicza „Grusia” (1824–1910) z Krościenka, jednego z najśłynniejszych beskidzkich baczów, uważanego za wielkiego czarownika. Opowiadają o nim liczne ludowe legendy. Wypasał on swoje stada także w Pieninach oraz polanach Pasma Lubania. Przez Skałkę przechodzi Główny Szlak Beskidzki oraz zielony szlak z Jazowska na Przehybę.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Przykład wierzchołka z wychodniami piaskowca magurskiego. Na północnym stoku osuwisko i pomnik przyrody nieożywionej – Kamień Świętej Kingi. Podszczytowa hala, obecnie zarośnięta, była użytkowana przez jednego z najśłynniejszych beskidzkich baczów przełomu XIX/XX w. – Tomasza Guszkiewicza zwanego Grusiem.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

Niedostępne – długie i uciążliwe dojście.

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

Proponuje się ustawienie tablicy informacyjnej dot. dawnego użytkowania tego terenu oraz osoby bacy T. Guszkiewicza.

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Beskid Sądecki, Pasma Radziejowej, pomiędzy przełęczą Przysłop a Przehybą

Lokalizacja współrzędne GPS:

49°28'21"N 20°32'21"E

Zarządca / właściciel / użytkownik:

południowe stoki stanowią własność prywatną, prywatne przynależą do Lasów Państwowych, Nadleśnictwo Stary Sącz (oddział leśny 75b i 75c)

Dane kontaktowe:

Nadleśnictwo Stary Sącz
ul. Magazynowa 5
33-340 Stary Sącz Miasto
tel. (18) 446 09 91
starysacz@krakow.lasy.gov.pl

Góra Skalka – po prawej widoczny przekaźnik telewizyjny na Przehybie (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA F.08

Kategoria: OBIEKTY PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ

Rodzaj: źródło krasowe (wywierzysko)

NUMER PORZĄDKOWY: F.08

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Kościelisko

Miejscowość:

Kościelisko (teren Tatrzańskiego Parku Narodowego)

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Lodowe Źródło

Opis:

Lodowe Źródło – źródło krasowe (wywierzysko) w Dolinie Kościeliskiej w Tatrach Zachodnich, położone przy szlaku czarnym do Jaskini Mroźnej. Wyływ cechuje się dużą wydajnością, rzędu 300-800 l/s. Woda wybija ze szczelin skalnych i płynie w przeciwnie strony dwiema odnogami, które uchodzą do potoku Kirowa Woda. Badania wody wykonane poprzez barwienie fluoresceiną wykazały, że źródło odwadnia masyw Czerwonych Wierchów, Dolinę Miętusią i górną część Doliny Małej Łąki. Wody wpadają tam w szczeliny skalne i krążą w nich, wychodząc na powierzchnię dopiero kilkaset metrów niżej. Wyływająca woda ma temperaturę od +4 do +4,5°C. Woda zawiera dużo jonów wodorowęglanowych i jonów wapnia. Źródło z pewnością było znane od dawna pasterzom, którzy wypasając owce w Dolinie Kościeliskiej byli jednocześnie pierwszymi odkrywcami wielu ciekawych obiektów, w tym niektórych jaskiń. Poniżej Lodowego Źródła znajduje się polana Stare Kościeliska, związana z dawnym górnictwem, a droga z Kir prowadzi także przez polanę Wyżnia Kira Miętusia – miejsce kulturowego wypasu owiec, gdzie znajduje się baczówka.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Przykład źródła krasowego, jednego z najwydajniejszych w Tatrach. Woda z wyływów zasila potok Kirowa Woda i była wykorzystywana przez pasterzy, pasących owce na pobliskich polanach.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępne od świtu do zmierzchu ze względu na regulamin zwiedzania parku narodowego

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

dostępne dla osób z lekką niepełnosprawnością – wygodna droga przez Dolinę Kościeliską, a następnie krótkie dojście łatwą ścieżką

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

Niezbędna naprawa pomostu widokowego lub zastąpienie go kładką przechodzącą nad źródłem, a także lepsze oznakowanie atrakcji – wiele osób zdążających do jaskini ją omija z powodu niewiedzy.

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Tatry Zachodnie, wschodnie zbocze doliny Kościeliskiej nieopodal polany Stare Kościeliska i Jaskini Mroźnej
Lokalizacja współrzędne GPS:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Tatrzański Park Narodowy

Dane kontaktowe:

ul. Kuźnice 1, 34-500 Zakopane
tel. (18) 202 32 00
sekretariat@tpn.pl

49°15'19"N 19°53'05"E

Północny ciek wypływu wychodzącego z Lodowego Źródła (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA F.09

Kategoria: OBIEKTY PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ

Rodzaj: źródło krasowe (wywierzysko)

NUMER PORZĄDKOWY: F.09

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Zakopane

Miejscowość:

m. Zakopane – dzielnica Olcza
(teren Tatrzańskiego Parku
Narodowego)

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Wywierzysko Olczyskie

Opis:

Wywierzysko Olczyskie to największe ze źródeł tatrzańskich, położone na skraju Polany Olczyskiej – pobliska Polana Kopieniec jest jednym z miejsc wypasu kulturowego. Daje początek Olczyskiemu Potokowi (nazwy te pochodzą od Olczy – obecnie dzielnicy Zakopanego). Obecnie w ciągu sekundy wypływa tu przeciętnie 130 – 200 litrów wody, jednak w okresie wysokich opadów wydajność sięga nawet 6000 l/s (!). Woda ma temperaturę od +4,5 do +5,2°C. Zbadano, że źródło odwadnia dolinę Pańszczycy, gdzie wody opadowe wnikają szczelinami w głąb skał, przepływają pod Doliną Suchej Wody Gąsienicowej, a następnie wychodzą na powierzchnię wzdłuż linii tektonicznego pęknięcia. Było to główne źródło wody na dawnej polanie pasterskiej, obecnie nie użytkowanej. Od czasu powstania Tatrzańskiego Parku Narodowego (1955 r.) jej powierzchnia zmniejszyła się wskutek sukcesji wtórnej lasu o 46% (obecnie ma ona 3,6 ha i śladami tradycji wypasowych są szalasy). Dane te pokazują, jak ważną rolę odgrywa stałe prowadzenie wypasu na terenach wylesionych w dawnych wiekach, które dzięki temu nie zarastają.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Przykład źródła krasowego w regłowej części Tatr. Źródło było znane pasterzom wypasającym owce na Polanie Olczyskiej oraz pobliskiej Polanie Kopieniec i przez nich wykorzystywane. Reprezentuje ciekawy przykład krążenia wód podziemnych w krasowej części Tatr. Otaczająca je polana znacznie zmniejszyła swoją powierzchnię po utworzeniu parku narodowego, co jest przejawem przemian krajobrazowych zachodzących po wycofaniu pasterstwa.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępne od świtu do zmierzchu ze
względem na regulamin zwiedzania
parku narodowego

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

dostępne dla osób z lekką
niepełnosprawnością – szlak przez
Dolinę Olczyską nie należy do
trudnych, chociaż zawiera lekkie
podejścia

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐ **cecha bezpośrednia** ☒ **cecha pośrednia**

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Tatry Zachodnie (część regłowa), Dolina
Olczyska – u północnych podnóży g.
Wielka Królowa Kopa
Lokalizacja współrzędne GPS:

Tatrzański Park Narodowy

ul. Kuźnice 1, 34-500 Zakopane
tel. (18) 202 32 00
sekretariat@tpn.pl

49°16'02"N 20°00'07"E

Widok ogólny Wywierzyska Olczyskiego (autor: Monika Sajdak)

KARTA INWENTARYZACYJNA F.10

Kategoria: OBIEKTY PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ

Rodzaj: źródło

NUMER PORZĄDKOWY: F.10

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Sękowa

Miejscowość:

Pętna

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Studnia Pasterska

Opis:

Powyżej miejscowości Pętna, w masywie góry Działera (757 m n.p.m.) położonej w centralnej części Beskidu Niskiego, na wysokości ok. 700 m n.p.m. znajduje się tzw. studnia pasterska. Obecnie otacza ją mieszany las, jednak wprawne oko obserwatora bez trudu dostrzeże, że jeszcze kilkadziesiąt lat temu cały stok był użytkowany rolniczo. Pozostały po nim ślady sterasowanych pól oraz kopce kamieni na granicach dawnych użytków. Według mapy topograficznej z 1937 r. znajdował się tu pas użytków rolnych – zapewne łąk i pastwisk – oraz skupisko kilku stodół. Wyżej położone tereny miejscowości były standardowo użytkowane przez Łemków jako pastwiska dla bydła i owiec. Po wysiedleniu ludności w 1947 r. na dawne tereny pasterskie zaczął wkraczać las. Spędzający całe dni przy trzodzie pasterze musieli zadbać o zaopatrzenie w wodę. W tym celu wykopali płytką studnię, w której gromadziły się wody zaskórne – nie najlepszej jakości, ale wystarczające na bieżące potrzeby. Studnia została obudowana kamieniami, a na wierzchu położono większy głaz, który ocieniał wodę powodując, że była chłodna i nie parowała za szybko. Wykuto na nim inskrypcje: daty 1935, znaki krzyża prawosławnego oraz zapisane cyrylicą nazwiska O. Perun, M. Rotko i A. Biguniak, a dalej Tichanicz. Były to rody łemkowskie zamieszkujące okoliczne wsie. Obecnie zaniedbana studnia jest wyschnięta, wody gromadzą się w niej tylko po opadach – stanowi jednak cenne świadectwo pasterskiego użytkowania stoków Działery.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Przykład wypływu wód gruntowych, ujętego przez pasterzy – Łemków – w postaci płytkiej studni, a zarazem prymitywnej sztuki kamieniarskiej (znaki i inskrypcje naskalne). Obecnie woda gromadzi się tylko po deszczach. W lesie położonym dookoła można obserwować przemiany krajobrazu, jakie zaszły po zaprzestaniu pasterstwa (po wysiedleniu wsi).

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

trudno dostępne dla osób z lekką niepełnosprawnością – droga przez las jest miejscami stroma, długość dojścia ok. 2 km

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

Ciekawa pamiątka historyczna, w miejscu dość trudnym orientacyjnie, nie posiadająca oznakowanego dojścia. Zaleca się ustawienie strzałek kierunkowych lub oznakowanie szlaku dojściowego.

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Beskid Niski, Pasma Magurskie,
zachodni stok g. Działera
Lokalizacja współrzędne GPS:

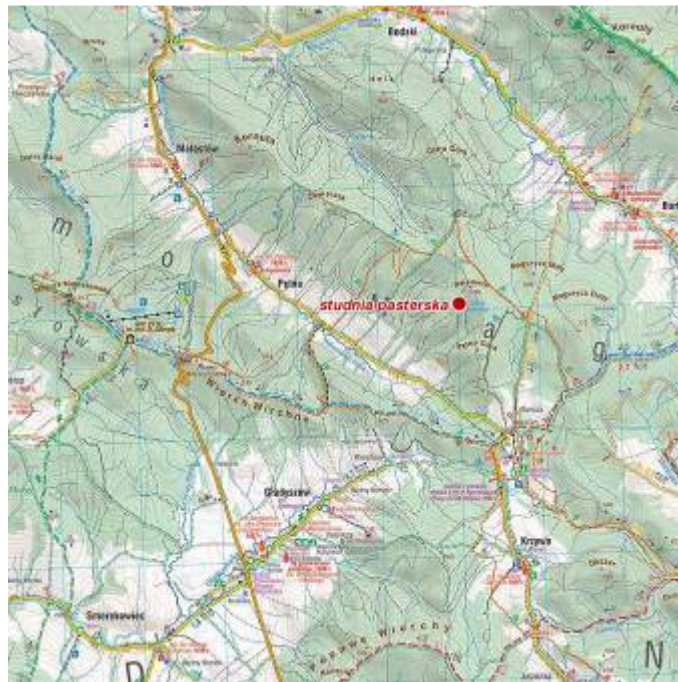
Zarządca / właściciel / użytkownik:

Lasy Państwowe, Nadleśnictwo
Gorlice (oddział 259a)

Dane kontaktowe:

Nadleśnictwo Gorlice
Zagórzany 343, 38-333 Zagórzany
tel. (18) 351 13 87
gorlice@krakow.lasy.gov.pl

49°32'57"N 21°17'54"E

Studnia Pasterska w Pętnej (autor: Piotr Sadowski)

Kategoria G: Szlaki

- G.01 Szlak Architektury Drewnianej
- G.02 Szlak Oscypkowy
- G.03 Szlak Dziesięciu Polan
- G.04 Główny Szlak Beskidzki
- G.05 ścieżka edukacyjna "Na Turbaczyk"
- G.06 Szlak Kultury Wołoskiej w Ochotnicy Górnej

KARTA INWENTARYZACYJNA G.01

Kategoria: SZLAKI TURYSTYCZNE

Rodzaj: szlak turystyczno-kulturowy (samochodowy)

NUMER PORZĄDKOWY: G.01

Województwo:

małopolskie, śląskie, podkarpackie,
świętokrzyskie

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Szlak Architektury Drewnianej

Gmina:

-

Miejscowość:

-

Opis:

Szlak Architektury Drewnianej jest samochodowym szlakiem turystyczno-kulturowym w południowej części Polski. Jego geneza sięga 2001 r., kiedy przystąpiono do programowania szlaku na terenie województw małopolskiego, śląskiego i podkarpackiego (później dołączyło także woj. świętokrzyskie). Celem utworzenia szlaku było kompleksowe udostępnienie najcenniejszych obiektów architektury drewnianej – świeckich i sakralnych – jako charakterystycznych dla tego regionu, a indywidualnie nierzadko stanowiących znane w kraju i za granicą atrakcje turystyczne. Do 2003 r. oznakowano wytypowane obiekty tablicami. Obecnie odcinek Szlaku Architektury Drewnianej w Małopolsce stanowią cztery pętle, obejmujące poszczególne subregiony, o łącznej ok. długości ok. 1500 km. Łącznie na małopolskim szlaku znajduje się 255 obiektów, z czego ponad połowę stanowią drewniane kościoły i cerkwie. Część z nich jest udostępniona w formie zorganizowanego zwiedzania z przewodnikiem. Znajduje się tu także jeden obiekt związany bezpośrednio z kulturą pasterską – zespół zabytkowych szałasów na Polanie Podokólne koło Jurgowa. Przeniesiono je tam po 1879 r., kiedy właściciel dóbr we wschodniej części Tatr, książę Christian Hohenlohe zamknął dostęp do kilkudziesięciu tatrzańskich polan tworząc prywatne tereny łowieckie. W ten sposób na polanie pod Jurgowem powstała unikatowa, letnia osada pasterska z obiektami datowanymi na wiek XIX. Na szlaku znajdują się także obiekty pośrednio związane z kulturą terenów osadnictwa wołoskiego – góralskie domy, budynki gospodarcze oraz ich zespoły, a także obiekty w skansenach (Zubrzyca Górna, Zakopane, Chochołów, Jurgów, Czarna Góra, Łosie).

Strona internetowa szlaku z opisami poszczególnych obiektów:
www.drewniana.malopolska.pl.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Markowy produkt turystyczny województwa małopolskiego, zawierający elementy kulturowe związane z pasterstwem – w tym jeden obiekt bezpośrednio związany (grupa drewnianych szałasów) oraz szereg zabytków związanych z kulturą regionalną ludności kultywującej pasterstwo: domy, zagrody oraz wiejskie obiekty sakralne.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

zależnie od dostępności
poszczególnych obiektów

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

obiekty są przeważnie dostępne
dla niepełnosprawnych – szlak
samochodowy, krótkie dojścia do
poszczególnych obiektów na
szlaku

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

woj. małopolskie (cały obszar)

Małopolska Organizacja Turystyczna

Rynek Kleparski 4/13

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

31-150 Kraków
tel. (48) 12 421 15 36
biuro@mot.krakow.pl

Przykład tablicy informacyjnej szlaku przy cerkwi w Kwiatoniu (autor: Piotr Sadowski)

Szałasy na polanie Podokólne (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA G.02

Kategoria: SZLAKI TURYSTYCZNE

Rodzaj: szlak turystyczno-kulturowy

NUMER PORZĄDKOWY: G.02

Województwo:

małopolskie, śląskie

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Szlak Oscypkowy

Opis:

Szlak Oscypkowy powstał w 2008 r. jako inicjatywa Regionalnego Związku Hodowców Kóz i Owiec w celu promowania najbardziej znanego produktu z mleka owczego, związanego z kulturą wołoską, jakim jest oscypek – wędzony ser owczy z wytłaczanymi wzorami, wykonany w kształcie ośelki o średnicy 6–10 cm. Od 2007 r. oscypek ma status Chronionej Nazwy Pochodzenia, a jego produkcja jest certyfikowana. Sam szlak został zrealizowany przy wsparciu finansowym Województwa Małopolskiego w ramach programu „Małopolska Gościnna”, początkowo na terenie powiatu tatrzańskiego, nowotarskiego i żywieckiego (woj. śląskie), a później także w powiecie suskim, nowotarskim i nowosądeckim. Szlak tworzą oznakowane specjalnymi szyldami bacówki, w których można zasmakować oscypków i innych produktów owczych – obecnie jest ich 31. Stwarza w ten sposób możliwość bezpośredniego spotkania turysty z bacą oraz obserwacji produkcji oscypka – pozwala tym samym na kontakt z szeroko rozumianą, żywą kulturą pasterską. Poszczególne bacówki poddawane są okresowym kontrolom jakości; można je odwiedzać w czasie letniego sezonu turystycznego. Zwiedzanie szlaku ułatwia specjalnie opracowana aplikacja mobilna.

Szczegółowe informacje o bacówkach znaleźć można na stronach internetowych www.tatry.pl oraz www.visitmalopolska.pl.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Regionalny produkt turystyczny w województwie małopolskim i części woj. śląskiego (powiat żywiecki), bezpośrednio związany z kulturą pasterską oraz produkcją serów owczych, w tym oscypka.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

bacówki są dostępne w dzień w czasie trwania sezonu wypasowego

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

zależnie od lokalizacji; znaczna część bacówek położona jest przy drogach publicznych i są one łatwo dostępne dla niepełnosprawnych

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

woj. małopolskie (część południowa)

Lokalizacja współrzędne GPS:

Tatrzańska Agencja Rozwoju, Promocji i Kultury

ul. Tetmajera 24, 34-500 Zakopane
tel. (18) 20 613 20
promocja@tatry.pl

nie dotyczy

Jeden z szałasów na Polanie Chochołowskiej – przystanek na Szlaku Oscypkowym (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA G.03

Kategoria: SZLAKI TURYSTYCZNE

Rodzaj: szlak turystyki kwalifikowanej (pieszy)

NUMER PORZĄDKOWY: G.03

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Mszana Dolna / Kamienica

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Szlak Dziesięciu Polan

Opis:

Szlak Dziesięciu Polan to nazwa dwunastokilometrowego odcinka żółtego szlaku pieszego (szlak turystyki kwalifikowanej PTTK) Tymbark – Nowy Targ, pomiędzy Przełęczą Przysłop (750 m n.p.m.) a schroniskiem pod Turbaczem. Odcinek ten, oznakowany w 1926 r. przez ks. Walentego Gadomskiego (współtwórcę słynnej Orlej Perci), prowadzi przez niezwykle atrakcyjne pod względem przyrodniczym lasy masywu Kudłonia (1276 m n.p.m.) i Mostownicy (1251 m n.p.m.) oraz dawne polany pasterskie, słusznie uchodząc za najciekawszą trasę na Turbacz. Nazwa szlaku pochodzi od polan, z których część już zarosła. Obecnie turyści mijają kolejno polany: Jaworzynka, Podskały, Adamówka, Gorc Troszacki, Pustak, Przysłop oraz Halę Turbacz i kończą trasę przy schronisku stojącym na skraju Hali Długiej. Polany te, usytuowane na gorczańskich grzbietach, stanowią znakomite punkty widokowe na okolicę i były od dawna uważane miejsca atrakcyjne turystycznie. W ostatnim czasie zaczęto zwracać większą uwagę na zachowane ślady kultury pasterskiej w postaci szałasów, z których część odremontowano. Przejście tego odcinka zajmuje przeciętnemu turyście ok. 5 godzin (w kierunku przeciwnym – 4 godziny).

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Jeden z najciekawszych pod względem krajobrazowym szlaków prowadzących przez dawne tereny pasterskie w Beskidach Zachodnich. Przechodzi przez teren parku narodowego.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

dostępny od świtu do zmierzchu ze względu na regulamin parku narodowego

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępny – trasa jest długa i zawiera liczne podejścia

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

woj. małopolskie (pow. limanowski)

Lokalizacja współrzędne GPS:

nie dotyczy

Gorczański Park Narodowy

Poręba Wielka 590, 34-735

Niedźwiedź

tel. (18) 331 72 07

gpn@gorcepn.pl

Hala Długa – widok spod schroniska PTTK na Turbaczu (autor: Piotr Sadowski)

Widok z polany Pustak na Kudłonię na polanę Jaworzyna Kamienicka (autor: Piotr Sadowski)

KARTA INWENTARYZACYJNA G.04

Kategoria: SZLAKI TURYSTYCZNE

Rodzaj: szlak turystyki kwalifikowanej (pieszy)

NUMER PORZĄDKOWY: G.04

Województwo:

śląskie, małopolskie, podkarpackie

Gmina:

-

Miejscowość:

-

NAZWA

OBIKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Główny Szlak Beskidzki

Opis:

Główny Szlak Beskidzki im. Kazimierza Sosnowskiego jest najdłuższym górskim szlakiem pieszym w Polsce (496 km). Został zaprojektowany przez K. Sosnowskiego – nestora turystyki w Beskidach Zachodnich – i wyznakowany kolorem czerwonym w 1929 r. (w okresie międzywojennym miał swoją kontynuację w Karpatach Wschodnich). Obecnie przechodzi przez teren trzech województw: śląskiego, małopolskiego i podkarpackiego, mając swój początek w Ustronu, a koniec – w Wołosatem. Przecina najważniejsze obszary górskie, m.in. szczyt Babiej Góry (1725 m n.p.m.), Turbacza (1315 m n.p.m.) czy Radziejowej (1262 m n.p.m.). Przejście całego szlaku zajmuje wytrawnym turystom niespełna 20 dni. Mogą oni korzystać ze schronisk turystyki kwalifikowanej oraz czynnych w sezonie górskich baz namiotowych. Tylko na odcinku małopolskim szlak przechodzi przez ponad pół setki dawnych polan pasterskich, ulokowanych na beskidzkich grzbieciech. Najwięcej z nich znajduje się w Gorcach oraz w Beskidzie Sądeckim (Pasma Jaworzyny Krynickiej) – kilka z nich jest przystankami na Szlaku Kultury Wołoskiej: Hala Czarna, Hala Kucałowa, Polana Wzorowa, Przysłop, Trześniowy Groń i Hala Łabowska. Na polanie Wzorowej pod Turbaczem turyści mogą zetknąć się z kulturowym wypasem owiec, a w wielu innych miejscach – ze śladami dawnego życia pasterskiego w postaci zachowanych szałasów. Szlak stanowi produkt turystyczny firmowany przez Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, a za jego przejście przyznawana jest specjalna odznaka.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Jeden z najważniejszych szlaków turystyki kwalifikowanej w polskich Karpatach, dobrze oznakowany i zagospodarowany. Przechodzi przez liczne tereny dawnego pasterstwa umożliwiając obserwacje różnic w sposobie gospodarki pasterskiej w różnych regionach, różnych krajobrazów pasterskich oraz przemian, jakie zachodzą w wyniku regresu pasterstwa od połowy XX w.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępny ze względu na długość i trudność

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

w woj. małopolskim: Beskid Żywiecki,
Pogórze Orawsko-Jordanowskie,
Gorce, Beskid Sądecki, Beskid Niski
Lokalizacja współrzędne GPS:

Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej
PTTK

ul. Jagiellońska 6, 31-010 Kraków
tel. (12) 422 28 40
poczta@cotg.pttk.pl

nie dotyczy

Oznakowanie Głównego Szlaku Beskidzkiego tzw. systemem trójpaskowym, kolor czerwony (autor: Piotr Sadowski)

Hala Barnowiecka w Beskidzie Sądeckim – widoczna ścieżka, którą przebiega Główny Szlak Beskidzki

KARTA INWENTARYZACYJNA G.05

Kategoria: SZLAKI TURYSTYCZNE

Rodzaj: ścieżka edukacyjna o profilu przyrodniczo-kulturowym

NUMER PORZĄDKOWY: G.05

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Niedźwiedź

Miejscowość:

Poręba Wielka – przysiółek
Koninki

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

ścieżka edukacyjna „Na Turbaczyk”

Opis:

Ścieżka edukacyjna „Na Turbaczyk” jest jedną z dziesięciu tego typu tras, oznakowanych na terenie Gorczańskiego Parku Narodowego. Ponieważ polany stanowią jedną z najważniejszych atrakcji przyrodniczych tego obszaru, w działaniach edukacyjnych poświęca się im wiele uwagi nie skupiając się jednak wyłącznie na przyrodzie, ale też na różnych aspektach dawnej kultury związanej z wypasem owiec i życiem na polanie. Większość ścieżek edukacyjnych przecina jedną lub więcej polan, dając turystę możliwość zapoznania się z ich florą i fauną. Szczególnie duże walory mają w tym względzie ścieżki „Wokół doliny Poręby”, „Z Turbacza na Jaworzynę Kamienicką”, „Z Łopusznej na Jankówki” oraz „Na Turbaczyk”. Ostatnia z nich ma długość 6,2 km i pokonuje 360 m różnicy wzniesień. Jak wszystkie ścieżki na terenie Parku jest oznakowana sygnaturami ścieżki dydaktycznej, a przystanki posiadają jedynie słupkami z numerem; z tego powodu przed wyjściem na trasę należy zaopatrzyć się w stosowny przewodnik, co stanowi pewną niedogodność. Ścieżka tworzy pętlę, rozpoczynając się i kończąc na polanie Oberówka w Porębie Wielkiej-Koninkach, nieopodal parkingu i pola biwakowego. Czas przejścia wynosi 4–5 godzin. Znaki ścieżki edukacyjnej prowadzą turystę-przyrodnika przez polany Gąsiorowską, Turbaczyk, Łąki i Młynarską, a przystanki na nich zlokalizowane zaznajamiają z tradycjami pasterskimi, przyrodą żywą, krajobrazem, historią turystyki oraz osobą Władysława Orkana – piewcy Gorców urodzonego w Porębie Wielkiej, który często odwiedzał polanę Łąki i opisywał jej okolice w swoich utworach.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Przykład ścieżki edukacyjnej opartej na walorach przyrodniczych i kulturowych polan pasterskich. Cztery przystanki ścieżki zaznajamiają z historią pasterstwa oraz innymi aspektami, związanymi z polanami w gorczańskim krajobrazie.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

niedostępny ze względu na
trudności (podejścia)

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

brak

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Gorce

Lokalizacja współrzędne GPS:

Gorczański Park Narodowy

Poręba Wielka 590, 34-735

Niedźwiedź

tel. (18) 331 72 07

gpn@gorcepn.pl

nie dotyczy

KARTA INWENTARYZACYJNA G.06

Kategoria: SZLAKI TURYSTYCZNE

Rodzaj: ścieżka edukacyjna o profilu przyrodniczo-kulturowym

NUMER PORZĄDKOWY: G.06

Województwo:

małopolskie

Gmina:

Ochotnica Dolna

Miejscowość:

Ochotnica Górna

NAZWA

OBIEKTU/OBSZARU/ZJAWISKA:

Szlak Kultury Wołoskiej
(w Ochotnicy Górnej)

Opis:

Szlak Kultury Wołoskiej w Ochotnicy Górnej stanowi jedną z najnowszych inicjatyw w zakresie udostępniania dziedzictwa kulturowego Karpat. Powstał z inicjatywy Gminy Ochotnica Dolna w latach 2016–2017. Wybór tematyki nie był przypadkowy, gdyż Ochotnica jest najstarszą wsią założoną na naszym terenie przez Wołochów w 1416 r. Szlak prowadzi po terenie wsi Ochotnica Górna, przez przysiółki Jamne, Jaszcze i Forędówki oraz oddzielające je grzbiety górskie Przehyby (1019 m n.p.m.) i Magurek (1108 m n.p.m.). Początek tras – pętli składających się na całokształt szlaku – znajduje się obok Wiejskiego Domu Kultury, w którym znajduje się ekspozycja regionalna. Poszczególne zagadnienia związane z kulturą wołoską są zwięźle omówione na tablicach informacyjnych stojących i pulpitowych, a ciekawe miejsca oznakowane stylizowanymi słupami. Cała trasa składa się z kilkudziesięciu przystanków. Na szczycie Magurek znajduje się wieża widokowa, umożliwiająca podziwianie panoramy doliny Ochotnicy oraz otaczających ją, majestatycznych gór. To właśnie zachowane w ich obrębie ślady tradycyjnego gospodarowania w symbiozie z naturą były inspiracją do powstania całego Szlaku Kultury Wołoskiej.

Uzasadnienie wyboru pod względem kryterium „wołoskości”:

Przykład ścieżek pieszo-rowerowych stanowiących element szczegółowego udostępniania walorów związanych z wołoską kulturą pasterską w Karpatach.

Dni i godziny otwarcia

(jeśli dotyczy):

nie dotyczy

Dostępność dla osób

niepełnosprawnych:

poza dolinami niedostępny ze względu na trudności (podejścia)

Ewentualne wnioski

i zalecenia:

szlak pilotażowy, stanowiący element Szlaku Kultury Wołoskiej – posiada taką samą nazwę, co powoduje chaos informacyjny; proponuje się zmianę lub uszczegółowienie nazwy tego szlaku

Zakwalifikowanie do kategorii cech: ☐cecha bezpośrednia ☒cecha pośrednia

Położenie:

Zarządca / właściciel / użytkownik:

Dane kontaktowe:

Gorce

Lokalizacja współrzędne GPS:

Gmina Ochotnica Dolna

os. Dłubacze 160,
34-452 Ochotnica Dolna
tel. (18) 262 09 10
www.ochotnica.pl

nie dotyczy

Znak ścieżki dydaktycznej (u góry) stosowany w Gorczańskim Parku Narodowym (autor: Piotr Sadowski)

Tablica ze schematem ścieżki edukacyjnej, zlokalizowana na jej początku na polanie Oberówka (autor: Piotr Sadowski)